

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΠΜΣ «ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ «ΔΙΚΑΙΟ, ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ευρυδίκη Κουρνέτα

A.M.: 7115M021

**ΘΕΜΑ: Η επιρροή της παγκόσμιας τάσης της Οικονομίας
Διαμοιρασμού (sharing economy) στον κλάδο του τουρισμού
και ο τρόπος νομικής αντιμετώπισης του φαινομένου της
σκιώδους φιλοξενίας**

Επιβλέπων καθηγητής κ. Αντώνιος Χάνος

Αθήνα, Φεβρουάριος 2017

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑσελ.1-3

A. Σύντομη Περίληψη (Ελληνικά και Αγγλικά).....σελ.4-6

B. Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....σελ.6-8

Κεφάλαιο Πρώτο: Το νομικό εύρος του όρου της «οικονομίας διαμοιρασμού» και η επιρροή αυτής στις δομές του τομέα του Τουρισμού.

1.1 Ιστορική εξέλιξη του οικονομικού όρου της “sharing economy”...σελ.8-10

1.1.1.Το διεθνές κεκτημένο και η τεχνολογική εξέλιξη του φαινομένου...σελ.10-11

1.1.2. Τα νομικά προβλήματα εφαρμογής στην πραγματική οικονομία.....σελ.11-14

1.2 Διάκριση του όρου της «ηλεκτρονικής πλατφόρμας διαμοιρασμού» από το «ηλεκτρονικό εμπόριο» («e-commerce») και η σημασία φορολόγησης των ηλεκτρονικών συναλλαγών.....σελ.14-21

1.3 Η εισαγωγή των «ηλεκτρονικών πλατφορμών διαμοιρασμού» στις ηλεκτρονικές συναλλαγές-Περιπτώσιολογία- Συναλλαγές «Peer-to-Peer».....σελ.21-24

1.4 Προβληματισμοί και Ζητήματα προς Αντιμετώπιση από τη χρήση «ηλεκτρονικών πλατφορμών διαμοιρασμού» στο χώρο του Τουρισμού.....σελ.24-29

Κεφάλαιο Δεύτερο: Η Οικονομία του Διαμοιρασμού και ειδικά η «Πλατφόρμα βραχυπρόθεσμης Μισθώσεως» με τον διακριτικό τίτλο «Airbnb».

2.1 Η Περίπτωση της “Airbnb”.....σελ.29-30

2.2 Οι οικονομικές επιπτώσεις της λειτουργίας της “Airbnb” στις παραδοσιακές ξενοδοχειακές δομές και την εν γένει λειτουργία θεσμικών φορέων.....σελ.30-33

2.2.1 Σύντομη αναφορά στην έκθεση της PriceWaterhouseCoopers για τις επενδυτικές στρατηγικές στον κλάδο των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων και τον στρατηγικό ρόλο των πλατφορμών διαμοιρασμού.....σελ.33-35

2.2.2 Σύντομη καταγραφή της λειτουργίας της Airbnb σε διεθνείς προορισμούς (Νέα Υόρκη, Σαν Φρανσίσκο, Άμστερνταμ, Βαρκελώνη).....	σελ.36-42
 Κεφάλαιο Τρίτο: Ζητήματα Νομοθετικών Ρυθμίσεων στις Βραχυπρόθεσμες Μισθώσεις μέσω ηλεκτρονικών πλατφορμών κοινής εφαρμογής («shadow hospitality») σε αλλοδαπές έννομες τάξεις-Συγκριτική επισκόπηση με το εσωτερικό δίκαιο.	
3.1.Περιπτωσιολογική Μελέτη Διεθνών Προορισμών και η διεθνής νομική τάση.....	σελ.42-45
3.1.1. Ειδικά η νομοθετική εξέλιξη στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής..	σελ.45-49
3.1.2.Οι νομοθετικές εξελίξεις σύμφωνα με το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	σελ.49-55
3.1.3. Η νομοθετική εξέλιξη του φαινομένου στη Μεγάλη Βρετανία.....	σελ.55-57
3.1.3.1. Οι επιρροές από τους κανόνες του “common law”.....	σελ.57-59
3.1.4.Επίκαιρα νομοθετικά ζητήματα στη Γερμανία και ειδικά στο Βερολίνο.....	σελ.60-61
3.1.5. Επίκαιρα νομοθετικά ζητήματα στη Σιγκαπούρη.....	σελ.62
3.2. Η Εμπειρία στην Ελλάδα και το Ισχύον Ρυθμιστικό Πλαίσιο.....	σελ.63-65
3.2.1. Η πρόσφατη εισαγωγή νέου νομοθετικού πλαισίου.....	σελ.65-72
3.2.2. Η ανάγκη κάλυψης νομικών κενών προς αντιμετώπιση των «γκρίζων» ζωνών.....	σελ.72-74
3.2.2.1.Μέριμνα για μια «σταθερή» φορολόγηση των συναλλαγών των συμβαλλόμενων μερών.....	σελ.74-76
3.2.2.2. Μέριμνα για την προστασία των ατομικών εργατικών δικαιωμάτων των συναλλασσόμενων μερών.....	σελ.76-77

Κεφάλαιο Τέταρτο: Προτεινόμενες Ρυθμίσεις για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας στο χώρο των συναλλαγών για την ενοικίαση τουριστικού καταλύματος μέσω ηλεκτρονικών πλατφορμών κοινής εφαρμογής («shadow hospitality»).

4.1 Η εισαγωγή της χρήσης του διαδικτύου στην εξ αποστάσεως μίσθωση ακινήτου προκαλεί νομικά κενά (Σκέψεις-Προτάσεις).....	σελ.78-84
4.2. Η σημασία της διάκρισης της ιδιότητας του «εκμισθωτή μέσω Airbnb» από την έννοια του «εμπόρου» ή του «ελεύθερου επαγγελματία» εν γένει για την ορθή εφαρμογή της φορολογικής νομοθεσίας.....	σελ.84-86
4.3. Δυνατότητα επιλογής forum από τον εκμισθωτή ή ισχύς της αποκλειστικής αρμοδιότητας της τοποθεσίας του ακινήτου (forum sitae) για την φορολόγηση του.....	σελ.86-96
4.4. Άμεση εφαρμογή του ισχύοντος κοινοτικού νομοθετικού πλαισίου και η δυνατότητα υποχρεωτικής επίλυσης των διαφορών αυτών μέσω της Ηλεκτρονικής Επίλυσης (Καταναλωτικών) Διαφορών.....	σελ.96-101
Γ. Τελικές επισημάνσεις-Εκτιμήσεις.....	σελ.101-102
Δ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	σελ.103-114
i) Ελληνική Βιβλιογραφία.....	σελ.103-105
ii) Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία.....	σελ.105-109
iii)Βιβλιογραφικές αναφορές σε sites/επιστημονικά περιοδικά (είσοδος στις ιστοσελίδες 16/10/2016-18/11/2016).....	σελ.109-114

A. Σύντομη Περίληψη

(Περίληψη στα Ελληνικά)

Το πιο ραγδαία αναδυόμενο οικονομικό μοντέλο στην διεθνή αγορά είναι ευρέως γνωστό πλέον με την ορολογία «οικονομία διαμοιρασμού» (« sharing economy»), με εκφάνσεις που άπτονται κυρίως στις χρηματικές συναλλαγές των πολιτών. Σοβαρή είναι η εφαρμογή του ανωτέρω οικονομικού μοντέλου, στον κλάδο του τουρισμού, και ειδικά στην ενοικίαση του τουριστικού καταλύματος, με την διάδοση και εξάπλωση των ηλεκτρονικών πλατφορμών βραχυχρόνιας μίσθωσης τουριστικών ακινήτων, αντί της επιλογής των παραδοσιακών μοντέλων των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων. Η αρνητική όψη του ανωτέρω οικονομικού μοντέλου κατ'εφαρμογή του στο χώρο του τουριστικού καταλύματος, έχει τελευταία γίνει γνωστή με τον όρο «σκιώδης φιλοξενία» (“shadow hospitality”), με ευθύ αντίκτυπο στην αύξηση της φοροδιαφυγής και της φορο-αποφυγής κατά τη χρήση των ηλεκτρονικών πλατφορμών τύπου AirBnB (Κεφάλαιο Πρώτο).

Με δεδομένο ότι έχουμε αποσαφηνίσει όλους τους ανωτέρω οικονομικούς και τεχνολογικούς όρους βασιζόμενοι στη διεθνή βιβλιογραφία, στη συνέχεια της μελέτης αυτής, ήτοι στο Δεύτερο Κεφάλαιο, θα προβούμε σε μια σύντομη αναφορά στην έκθεση της PriceWaterhouseCoopers για τις επενδυτικές στρατηγικές στον κλάδο των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων και τον στρατηγικό ρόλο των πλατφορμών διαμοιρασμού και εν συνεχεία ακολουθεί μια σύντομη καταγραφή της λειτουργίας της Airbnb σε διεθνείς προορισμούς, όπως η Νέα Υόρκη, το Σαν Φρανσίσκο, το Άμστερνταμ και η Βαρκελώνη, με σκοπό να καταγραφεί η διεθνής τάση του φαινομένου, ενώ ειδικότερα σχετικά με την διεθνή νομοθετική τάση του φαινομένου, στο Τρίτο Κεφάλαιο, θα αναλυθεί, από νομικής απόψεως, η έως τώρα εφαρμογή της ηλεκτρονικής πλατφόρμας AirBnB σε διεθνείς προορισμούς αυξημένης επισκεψιμότητας, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γερμανία ειδικότερα και η Σιγκαπούρη.

Αναφορικά με τη νομοθετική εξέλιξη του ημεδαπού δικαίου σχετικά με τη βραχυχρόνια μίσθωση τουριστικού καταλύματος μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας τύπου AirBnB, στο Δεύτερο Μέρος του Τρίτου Κεφαλαίου, γίνεται μια συνολική περιγραφή του πρόσφατου νέου νομοθετικού πλαισίου, αλλά και μια συνολική

εκτίμηση και περιγραφή των νομικών κενών που χρήζουν δραστικών μέτρων για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και την εξασφάλιση του προσήκοντος μέτρου ανάπτυξης. Τέλος, στο Τέταρτο Κεφάλαιο, γίνεται μια προσπάθεια εκ μέρους μας μιας κατά το δυνατόν αντιπροσωπευτικής συλλογής και καταγραφής των προτεινόμενων ρυθμίσεων εξ απόψεως φορολογικού δικαίου, για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας στο χώρο των συναλλαγών για την ενοικίαση τουριστικού καταλύματος μέσω ηλεκτρονικών πλατφορμών κοινής εφαρμογής («shadow hospitality»), λαμβανομένου υπόψιν των παγίων θέσεων της νομικής θεωρίας σχετικά με τη φορολόγηση των ηλεκτρονικών συναλλαγών, τις διασυνοριακές ηλεκτρονικές συναλλαγές, τη διάκριση του εισοδήματος σε επιχειρηματικό ή μη κ.ο.κ..

(Summary in English)

The most rapidly emerging economic model in the international market is widely known nowadays as «sharing economy», with aspects related mainly to financial transactions among the citizens. The above mentioned economic model has been also applied to the tourism industry, especially to tenancy issues concerning tourist accommodation, with the expansion of the use of electronic platforms regarding exclusively short-term tenancies in tourist real estate, instead of choosing traditional hotel business models. One major negative economic aspect of the above mentioned model in the field of tourist accommodation, has been recently become known as the "shadow hospitality", which phenomenon has undoubtedly direct impact on the increasing numbers of tax evasion and tax avoidance by the use of electronic platforms, such as AirBnB (Chapter One).

Given the fact that we have clarified all these economic and technological terms based on the international literature, the following chapter of this study , namely in Chapter Two, will be related to a brief reference to the PriceWaterhouseCoopers report on the investment strategies in the lodging industry and the strategic role of sharing platforms, and then it follows a short record of the operation of Airbnb to international destinations such as New York, San Francisco, Amsterdam and Barcelona, in order to record the international trend of the phenomenon, and in particular on the international legislative tendency of the phenomenon, the Third Chapter, will state a general analysis of a legal point of view concerning the recent implementation of electronic AirBnB

platform in famous international tourist destinations such as the United States, the European Union, the United Kingdom, Germany and Singapore.

Regarding the legislative development of our national law , in the field of short-term tourist accomodation tenancies through electronic platforms such as AirBnB, in the Second Part of Chapter Three, we will proceed to an overall description of the recent legislative framework and an overall assessment of the legal “grey areas” which have to be settled by active measures in order to combat tax evasion and ensure the proper future economic growth. Finally, in Chapter Four, we attempt to introduce a possible representative collection of the suggested regulations mostly in the legal area of tax law, in order to combat tax evasion and tax avoidance in electronic transactions for tourist accommodation tenancies through online platforms («shadow hospitality»), taking into account the firm positions of the legal theory on the taxation of electronic transactions, cross-border electronic transactions, the legal distinction of the business income or the real estate income etc.

B. Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Η ευρύτερη στάση του καταναλωτικού κοινού απέναντι στην ίδια την έννοια της «κατανάλωσης», παγκοσμίως, είτε αυτό το κοινό εντοπίζεται στη Δύση είτε στην Ανατολή, κατά κοινή ομολογία έχει μεταμορφωθεί – ή πιο εύστοχα- έχει εξελιχθεί την τελευταία δεκαετία με την εισαγωγή του διαδικτύου στις κάθε είδους χρηματικές συναλλαγές. Η αλόγιστη καταναλωτική «μανία» αγαθών, υπηρεσιών ή και ειδών πρώτης ύλης για τη βιομηχανία, έφερε κοινωνικά φαινόμενα δυναμικού «ακτιβισμού», με αιτήματα για κλιματική αλλαγή και προτάσεις για την καθιέρωση μιας «διαφορετικής» κατανάλωσης με περισσότερα στοιχεία υπέρ του κοινού συμφέροντος, υπέρ μια «συνεργατικής» κατανάλωσης(«collaborative consumption»)¹.

Η μεταστροφή όμως αυτή, έχει προκαλέσει και αντίστοιχους προβληματισμούς τόσο σε κοινωνικό-οικονομικό, όσο και σε δημοσιονομικό επίπεδο εντός της κοινωνίας των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και στα πιο «δυτικοποιημένα» κράτη της Ανατολής, όπως η Σιγκαπούρη ή το Χονγκ

¹ Albinsson, P.A., & Perera, B.Y. (2012). Alternative marketplaces in the 21st century: Building community through sharing events. Journal of Consumer Behaviour, 11(4), 303–315.; Belk, R. (2010). Sharing. Journal of Consumer Research, 36(5), 715–734; Botsman, R., & Rogers, R. (2010). Beyond Zipcar: Collaborative consumption. Harvard Business Review, 88(10), p. 30.

Κονγκ. Οι συνθήκες εδραίωσης μιας «συνεργατικής» κατανάλωσης ανά τον κόσμο, ως ένα καινοφανές κοινωνικο-οικονομικό φαινόμενο, αναπόφευκτα οδηγούν σε μια «οικονομία διαμοιρασμού» («sharing economy»), τα χαρακτηριστικά της οποίας θα μας απασχολήσουν στην παρούσα εργασία, καθώς και οι εκφάνσεις αυτής στις συναλλαγές μέσω διαδικτύου είτε μέσω ηλεκτρονικών πλατφορμών ενοικίασης ακινήτων (Airbnb) είτε εν γένει μέσω ηλεκτρονικών πλατφορμών παροχής υπηρεσιών.

Οι Βραχυπρόθεσμες Μισθώσεις μέσω ηλεκτρονικών πλατφορμών κοινής εφαρμογής, με τη χρήση των «έξυπνων τηλεφώνων» (“smartphones”), θα αποτελέσει τον κορμό της ανάλυσής μας, με κύριο αντικείμενο την παγκοσμίως γνωστή υπηρεσία της «AirBnb», καθώς η διάδοσή της ήταν αστραπιαία ανά τον κόσμο, μετατρέποντας αυτή σε μια οικονομική υπερδύναμη, επηρεάζοντας τόσο τις παραδοσιακές τουριστικές δομές των κρατών (ξενοδοχεία κτλ), όσο και τον ευρύτερο τομέα του τουρισμού ως πυλώνα της οικονομικής ανάπτυξης ενός κράτους. Βασικός μας στόχος είναι η μεταφορά και ανάλυση αυτού του φαινομένου σε χώρες και πόλεις όπου ήδη έχει λειτουργήσει με επιτυχία τα τελευταία έτη, λ.χ. η Νέα Υόρκη, η Γερμανία, η Ολλανδία και η Σιγκαπούρη, περιγράφοντας κάθε νομοθετική ρύθμιση ή και προβληματισμούς που έχει προκαλέσει η λειτουργία μιας ηλεκτρονικής πλατφόρμας βραχυχρόνιας μίσθωσης ακινήτου, είτε αναφορικά με την νομική αντιμετώπιση αυτών των μισθώσεων (στην περίπτωση διαφωνίας των συναλλασσόμενων μερών), είτε αναφορικά με την εν γένει νομική τους φύση κατά τα συναλλακτικά ήθη λαμβανομένου υπόψιν ότι τείνει να απορροφά μεγάλο τμήμα των κερδών παραδοσιακών τουριστικών δομών.

Στην Ελλάδα, η εισαγωγή της ηλεκτρονικής πλατφόρμας βραχυχρόνιας μίσθωσης, «AirBnB», είναι πια γεγονός. Γεγονός είναι, και ότι ήδη η ελληνική πολιτεία, κινήθηκε ταχύτατα ώστε να ρυθμιστεί νομοθετικά είτε η φορολογική αντιμετώπιση αυτών των συναλλαγών είτε η διοικητική διαδικασία δήλωσης και γνωστοποίησης των τουριστικών καταλυμάτων που επιθυμούν να προβληθούν μέσω της ανωτέρω ηλεκτρονικής εφαρμογής. Στην παρούσα εργασία θα μας απασχολήσει από νομική άποψη, κυρίως εάν πράγματι είναι νομικά επιτρεπτή και εφικτή η καθιέρωση αυτών των ηλεκτρονικών συναλλαγών ώστε να εξασφαλίζονται παράλληλα και τα ιδιωτικά συμφέροντα (του εκμισθωτή/μισθωτή) αλλά και το δημόσιο συμφέρον,

με «φανερά» έσοδα για τον ελληνικό τουρισμό για μια νέα βιώσιμη ελληνική οικονομία τις επόμενες δεκαετίες².

Τέλος, θα γίνει μια προσπάθεια εκ μέρους μας, με βάση το παράδειγμα του διεθνούς κεκτημένου, για μια συνοπτική παρουσίαση προτεινόμενων ρυθμίσεων για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας στο χώρο των συναλλαγών της ενοικίασης τουριστικού καταλύματος μέσω ηλεκτρονικών πλατφορμών κοινής εφαρμογής, χρησιμοποιώντας, παράλληλα, παραδοσιακές νομικές θεωρίες και έννοιες στο χώρο του ειδικού ενοχικού, του φορολογικού δικαίου και των προσφάτων ευρωπαϊκών μεταρρυθμίσεων στο Δίκαιο του Περιβάλλοντος και του Καταναλωτή³.

Κεφάλαιο Πρώτο: Το νομικό εύρος του όρου της «οικονομίας διαμοιρασμού» και η επιρροή αυτής στις δομές του τομέα του Τουρισμού.

1.1. Ιστορική εξέλιξη του οικονομικού όρου της “sharing economy”.

Για λόγους σαφήνειας και συνέπειας, στην παρούσα μελέτη χρησιμοποιείται ο όρος «οικονομία του διαμοιρασμού», διότι αποτελεί τον πλέον διαδεδομένο και αποδεκτό όρο στην θεωρία της οικονομίας, του μάρκετινγκ και των εμπορικών συναλλαγών εν γένει. Είναι ουσιώδες να επισημανθεί, ωστόσο, ότι όλοι οι ακόλουθοι όροι χρησιμοποιούνται συνήθως για να περιγράψουν τις δραστηριότητες, τα επιχειρηματικά μοντέλα και τις αρχές της οικονομίας του διαμοιρασμού. Στην πραγματικότητα, δεν υπάρχει ένας μοναδικός όρος που να περιγράφει όλα όσα συμβαίνουν, ούτε υπάρχει κάποιος όρος που να αναγνωρίζεται παγκοσμίως ως ο πιο ακριβής. Το λεξιλόγιο αυτό θα συνεχίσει να εξελίσσεται καθώς θα αναπτύσσεται και η ίδια η οικονομία του διαμοιρασμού. Όπως υποστηρίζουν κάποιοι θεωρητικοί οικονομολόγοι⁴, εν τέλει θα

² Lorek, S and D. Fuchs. *Strong sustainable consumption governance - precondition for a degrowth path?* Journal of Cleaner Production xxx (2011) pp 1-8.

³ EU Environment. (2013). New research indicates Sharing Economy is gaining in importance. EU Environment Online Resource Efficiency Platform, May 2013, Retrieved from http://ec.europa.eu/environment/resource_efficiency/news/up-to-date_news/31052013_en.htm

⁴ Botsman, R. (2013) *The Sharing Economy Lacks a ‘Shared Definition*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.fastcoexist.com/3022028/the-sharing-economy-lacks-a-shared-definition#4>

αποτελεί απλώς μέρος της «οικονομίας», αν και μπορεί πάντα να υπάρχει σημειολογικό ζήτημα σχετικά με το αν ο όρος «συνεργατική» μπορεί να συγχέεται, σε αρκετές περιπτώσεις, με την καταβολή μετρητών. Η **«Οικονομία του Διαμοιρασμού» («Sharing Economy»)**⁵, ορίζεται ως ο διαμοιρασμός πόρων και περιουσιακών στοιχείων σε κατάσταση αδράνειας (υπο-εκμετάλλευση δυναμικότητας) για οικονομικό, περιβαλλοντικό και / ή κοινωνικό όφελος. Τα μοντέλα και οι πλατφόρμες της οικονομίας του διαμοιρασμού μπορούν να αποτιμηθούν σε χρήμα (π.χ. απόκτηση εισοδήματος από τον διαμοιρασμό αγαθών και υπηρεσιών) ή να μην περιλαμβάνουν χρηματικές συναλλαγές (π.χ. πλατφόρμες ανταλλαγής ή δωρισμού). Τα μοντέλα μπορούν επίσης να είναι ενεργοποιημένα μέσω τεχνολογιών (π.χ. πλατφόρμες κοινής χρήσης αυτοκινήτων ή διαδρομών που χρησιμοποιούν εφαρμογές κινητών συσκευών) ή μη (π.χ. δανειστικές «βιβλιοθήκες» σε γειτονιές). Με τον όρο **«Συνεργατική Οικονομία» («Collaborative Economy»)** εννοούμε την οικονομία που βασίζεται σε εκτενή δίκτυα συνδεδεμένων ατόμων και κοινοτήτων και όχι σε κεντρικά όργανα. Καθιστά δυνατά νέα επιχειρηματικά μοντέλα και τρόπους διασύνδεσης, απελευθερώνοντας πλούτο και δημιουργώντας νέες πηγές αξίας. Σύμφωνα με την πρόσφατη μελέτη διεθνών εμπειρογνομόνων του «Toposophy», η οποία εκπονήθηκε για το Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο της Ελλάδος και παρουσιάστηκε στη Γενική Συνέλευση της HOTREC στις 27 Απριλίου του 2015 στο Λουξεμβούργο⁶, η **«Συνεργατική Οικονομία» («Collaborative Economy»)** περιλαμβάνει τους ακόλουθους τομείς δραστηριότητας: α) η **«Συνεργατική κατανάλωση» («Collaborative Consumption»)** ορίζεται ως ο μετασχηματισμός του τι καταναλώνουμε και του τρόπου που καταναλώνουμε, με την εστίαση να μετατοπίζεται από την ιδιοκτησία στην πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες. Αυτή η πρόσβαση επιτυγχάνεται μέσα από διάφορα συστήματα, συμπεριλαμβανομένων των αγορών αναδιανομής, των συστημάτων προϊόντων και υπηρεσιών και του συνεργατικού τρόπου ζωής, που όλα τους περιλαμβάνουν πρακτικές όπως ο «αντι-πραγματισμός», η

⁵ Sacks, D. (2011). The sharing economy. *Fast Company, Issue 155*, (p88-131). May 2011, διαθέσιμο στο <http://www.fastcompany.com/magazine/155/the-sharingeconomy.html>.

⁶ Βλ. για τους ορισμούς Felson, M. and Spaeth, J. (1978) Community Structure and Collaborative Consumption A Routine Activity Approach. 'The American Behavioral Scientist.' Mar/Apr; p. 21; p. 4 και πρβλ. την έκθεση-μελέτη της εταιρείας μάρκετινγκ "Toposophy" για την HOTREC στο διαδίκτυο <http://www.euro2day.gr/news/economy/article/1327916/xee-shedio-drashs-kata-ths-skiidoys-filoxenias.html>. Η «HOTREC» αποτελεί έναν ευρωπαϊκό φορέα υπεύθυνο για τη μέριμνα και καλή λειτουργία των ξενοδοχειακών μονάδων, επιχειρήσεων εστίασης και καφέ, στην Ευρώπη, με 42 μέλη σε 28 χώρες στην Ευρώπη, μεταξύ αυτών και της Ελλάδας. <http://www.hotrec.eu/about-us/membership.aspx>

ενοικίαση, ο δανεισμός, η εμπορία, η μίσθωση, η ανταλλαγή, η μεταπώληση και η εναλλάξ χρήση (ανταλλαγή).

β) Η «Συνεργατική παραγωγή» («collaborative production») ορίζεται ως μια επανίδρυση του τρόπου σχεδιασμού, παραγωγής και διανομής αγαθών μέσω της ενεργούς συμμετοχής ομάδων ή δικτύων ιδιωτών σε συνεργασία. Αυτή περιλαμβάνει την «Συνεργατική μάθηση» (εκδημοκρατισμός της εκπαίδευσης και της μάθησης – ανταλλαγή δεξιοτήτων, online μαθήματα, συλλογική επίλυση προβλημάτων), την «Συνεργατική χρηματοδότηση» {αποδέσμευση της χρηματοδότησης, της δανειοδότησης και των επενδυτικών υπηρεσιών από το πλαίσιο των παραδοσιακών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων – διομότιμος δανεισμός (peer to peer lending) και πληθοχρηματοδότηση (crowdfunding)} και την λεγόμενη «Οικονομία Ομοτίμων» (“Peer to Peer Economy”-P2P) η οποία επικεντρώνεται σε διομότιμα δίκτυα και συναλλαγές μεταξύ ομοτίμων, όπου οι άνθρωποι χρησιμοποιούν ηλεκτρονικές πλατφόρμες για ενοικίαση, πώληση, δανεισμό ή κοινή χρήση πραγμάτων με άλλους, χωρίς τη μεσολάβηση καταστημάτων, τραπεζών ή οργανισμών⁷.

1.1.1. Το διεθνές κεκτημένο και η τεχνολογική εξέλιξη του φαινομένου.

Η ανάπτυξη της τεχνολογίας στο χώρο της πληροφορίας και στην ανάπτυξη του παγκόσμιου ιστού web 2.0 ⁸, συνέβαλε στην διάδοση και ανάπτυξη των διαδικτυακών πλατφορμών οι οποίες πλέον προβάλλουν περιεχόμενο που επικεντρώνεται και δημιουργείται αποκλειστικά από χρήστες του διαδικτύου (« user generated content»⁹), περιεχόμενο που «κοινοποιείται» μεταξύ πολλών χρηστών, εν είδει συνεργασίας¹⁰. Τα πιο κοινά παραδείγματα των ανωτέρω περιλαμβάνουν βάσεις δεδομένων με ανοικτή πρόσβαση και λογισμικό διαθέσιμο προς όλους τους χρήστες του διαδικτύου (λ.χ. την SourceForge και την Github), τις ηλεκτρονικές εγκυκλοπαίδειες όπου τα λήμματα

⁷ Για όλα τα ανωτέρω βλ. αναλυτικά Kostakis, V. and Bauwens, M. (2014), Network Society and Future Scenarios for a Collaborative Economy, Palgrave Macmillan, Basingstoke and New York, NY.

⁸ Ο όρος Web 2.0 (Ιστός 2.0), χρησιμοποιείται για να περιγράψει τη νέα γενιά του Παγκόσμιου Ιστού η οποία βασίζεται στην όλο και μεγαλύτερη δυνατότητα των χρηστών του Διαδικτύου να μοιράζονται πληροφορίες και να συνεργάζονται online.

⁹ Πρβλ. για όλα τα ανωτέρω, άρθρο του Juho Hamari, 2015, JOURNAL OF THE ASSOCIATION FOR INFORMATION SCIENCE AND TECHNOLOGY, The Sharing Economy: Why People Participate in Collaborative Consumption, School of Information Sciences, University of Tampere, Finland, and Aalto University School of Business, P.O. Box 11000, FI-00076 Aalto, Finland.

¹⁰ Kaplan, A.M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. Business Horizons, 53(1), 59–68.

προκύπτουν κατόπιν συνεργασίας των χρηστών- μελών (λ.χ. την Wikipedia) και άλλες παρόμοιες ιστοσελίδες με περιεχόμενο που διαμοιράζεται μεταξύ των χρηστών (όπως το Youtube, το Instagram), ή ακόμη και «peer-to-peer» διαμοιρασμός αρχείων βίντεο, μουσικής, ταινιών (λ.χ. στο site “The Pirate Bay”). Κάποια πιο πρόσφατα παραδείγματα « peer-to-peer» χρηματοδότησης μέσω του διαδικτύου είναι τα λεγόμενα «sites» που χορηγούν μικροδάνεια ενώνοντας παγκοσμίως χρήστες-δανειστές και δανειζόμενους (λ.χ. η ιστοσελίδα «www.Kiva.org/») και υπηρεσίες χρηματοδότησης για οποιοδήποτε projects που βασίζονται στην αυξημένη συμμετοχή χρηστών (η λογική του «crowdfunding» όπως λ.χ. η ιστοσελίδα «www.kickstarter.org/»). Τα παραπάνω τέσσερα ενδεικτικά παραδείγματα, ανοικτής πρόσβασης λογισμικού, συνεργασίας μέσω διαδικτύου και «peer-to peer» χρηματοδότησης, θεωρούνται ως οι διαφορετικές εκδοχές του τεχνολογικού φαινομένου με την ονομασία “sharing economy”- «οικονομία διαμοιρασμού».

1.1.2. Τα νομικά προβλήματα εφαρμογής στην πραγματική οικονομία.

Η καταγραφή ηλεκτρονικών πλατφορμών διαμοιρασμού υπηρεσιών στο διαδίκτυο από χρήστες κάθε εθνικότητας παγκοσμίως - ενδεικτικά έχουν καταγραφεί περίπου 254 πλατφόρμες¹¹- έχει αποκαλύψει ότι οι υπηρεσίες και οι δραστηριότητες που αποτελούν την βάση και το κέντρο του ενδιαφέροντος των χρηστών μπορούν να διαχωριστούν σε δύο μεγάλες ομάδες: α) σε εκείνες που παρέχουν πρόσβαση των χρηστών για τη συναλλαγή της «ιδιοκτησίας» αγαθών, υπηρεσιών, κ.ο.κ. (η αγορά, πώληση, ο δανεισμός) και β) σε εκείνες που παρέχουν πρόσβαση των χρηστών σε υπηρεσίες για τη «μεταβίβαση της ιδιοκτησίας» (δωρεάς, μίσθωσης) των ανωτέρω αγαθών, υπηρεσιών κ.ο.κ.

Εντούτοις, είναι πιθανό η ηλεκτρονική πλατφόρμα να διευκολύνει και τα δύο ανωτέρω είδη συναλλαγής. Αυτό συμβαίνει όταν το λογισμικό της ηλεκτρονικής πλατφόρμας παρέχει παραπάνω από έναν τύπο δραστηριότητας στις συναλλαγές των χρηστών, όπως για παράδειγμα για δανεισμό και για δωρεά προκαλώντας με αυτόν τρόπο μια «αλληλο- κάλυψη» μεταξύ των δύο ανωτέρω κατηγοριών συναλλαγής μέσω διαδικτύου.

¹¹ Βλ.ό.π. Hamari.

Πιο διαδεδομένη είναι σήμερα η πρόσβαση σε ηλεκτρονικές πλατφόρμες που παρέχουν πρόσβαση των χρηστών με σκοπό τη συναλλαγή της «ιδιοκτησίας» των αγαθών, υπηρεσιών. Πιο απλά αυτό ερμηνεύεται ως τη δυνατότητα των χρηστών να προσφέρουν και να «διαμοιράζουν» τα αγαθά και τις υπηρεσίες της προτίμησής τους σε έτερους χρήστες, για περιορισμένο χρονικό διάστημα μέσω «peer- to- peer» δραστηριότητες διαμοιρασμού, όπως ενοικίαση και δανεισμός¹². Πιο διαδεδομένη είναι η ενοικίαση. Λόγου χάριν, η ιστοσελίδα MonJouJou ενοικιάζει παιδικά παιχνίδια για 15, 30 ή και 60 ημέρες. Άλλα παραδείγματα είναι η γνωστή AirBnB, η RentTheRunway όπου τα αγαθά και οι υπηρεσίες είναι προσβάσιμα από τους χρήστες για περιορισμένο χρονικό διάστημα και πάντα με κάποιο αντίτιμο. Άλλη ηλεκτρονική πλατφόρμα διαμοιρασμού, είναι η γνωστή στη Γερμανία, με το διακριτικό τίτλο «Drivenow», όπου ο χρήστης μπορεί να ενοικιάσει αυτοκίνητο έναντι αντιτίμου οπουδήποτε στην πόλη του Βερολίνου και για ορισμένο χρονικό διάστημα, έστω και για μισή ώρα, ενώ μπορεί να το παρκάρει ελεύθερα στην πόλη με την ολοκλήρωση της συναλλαγής του. Στην ίδια λογική, υπάρχουν πλατφόρμες διαμοιρασμού, μεταξύ των συμμετεχόντων χρηστών για την αξιοποίηση αγαθών ή ρούχων «από δεύτερο χέρι», ήτοι μεταχειρισμένα, τα οποία είτε τα παρέχουν για κάποιο αντίτιμο είτε δωρεάν είτε κατόπιν ανταλλαγής.

Επιπλέον, είναι εμφανές ότι προκύπτουν πολλά ζητήματα για τη νομική φύση και το είδος των ανωτέρω συναλλαγών μέσω ηλεκτρονικών πλατφορμών, κυρίως λόγω της πολυπλοκότητας του όρου «διαμοιρασμού» όπως αυτός έχει πλέον διαδοθεί μέσω του διαδικτύου παγκοσμίως.

Κατά την μελέτη του νομοθετικού πλαισίου σύμφωνα με διεθνή βιβλιογραφία¹³, και γενικά σύμφωνα με τη διεθνή τάση για την εισαγωγή νομοθετικού πλαισίου ρύθμισης αυτής της καινοφανούς συναλλακτικής τάσης «χρηστών» - «καταναλωτών» μέσω της peer-to-peer τεχνολογίας, εν πρώτοις, παρατηρούμε ότι η νομική θεωρία ασχολήθηκε μαζί τους σε επίπεδο «δήμου», ήτοι ανά αστική περιοχή¹⁴.

¹² Bardhi, F., & Eckhardt, G.M. (2012). Access-based consumption: The case of car sharing. *Journal of Consumer Research*, 39(4), 881–898.

¹³ Molly Cohen & Arun Sundararajan, *Self-Regulation and Innovation in the Peer-to-Peer Sharing Economy*, 82 U. CHI. L. REV. DIALOGUE 116 (2015); Rashmi Dyal-Chand, *Regulating Sharing: The Sharing Economy as an Alternative Capitalist System*, 90 TUL. L. REV. 241 (2015); Lobel, *supra* note 1; Stephen R. Miller, *First Principles for Regulating the Sharing Economy*, 53 HARV. J. ON LEGIS. 147 (2016); Daniel E. Rauch & David Schleicher, *Like Uber, but for Local Government Law: The Future of Local Regulation of the Sharing Economy*, 76 OHIO ST. L.J. 901 (2015); see also Jamila Jefferson-Jones, *Airbnb and the Housing Segment of the Modern "Sharing Economy": Are Short-Term Rental Restrictions an Unconstitutional Taking?*, 42 HASTINGS CON. L.Q. 557 (2016).

¹⁴ David McCabe, *FTC: No Plans for "Big Enforcement Push" Against Uber, On-Demand Economy Firms*, HILL (Jun. 9, 2015), <http://thehill.com/policy/technology/244393-regulator-to-on-demand-economy-companies-were-not-adversaries>. ("Most [sharing

Στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, λόγω χάριν, ενώ όταν είχαν πρωτοεμφανιστεί οι εταιρείες Google, Amazon, Facebook, κλπ. είχε στρατολογηθεί μια ραγδαία νομοθετική πρωτοβουλία σε ομοσπονδιακό και διεθνές επίπεδο και λιγότερο σε τοπικό, στην περίπτωση των επιχειρήσεων «διαμοιρασμού», ο ίδιος μηχανισμός έχει ενεργοποιηθεί κυρίως σε τοπικό επίπεδο και μάλιστα αστικό. Αυτό οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι οι τελευταίες διαδικτυακές επιχειρήσεις έχουν διαμορφωθεί (ήτοι το περιεχόμενο του λογισμικού τους, οι επιλογές των χρηστών κλπ.) ανάλογα με τον ταχυδρομικό κώδικα της περιοχής, ανάλογα με το καθεστώς αδειοδότησης ξενοδοχειακής επιχειρηματικής διαστηριότητας, ανάλογα με τις προϋποθέσεις χορήγησης άδειας ταξί, τις ασφαλιστικές προϋποθέσεις των συναλλαγών και άλλα παρόμοια «τοπικά» νομικά ζητήματα. Η σημασία της αποκλειστικά «αστικής» έννοιας των συναλλαγών, του «πλήθους» των χρηστών, της τοπικής «εγγύτητας» των χρηστών¹⁵, ως καταλυτικοί παράγοντες για τη διάδοση και εξάπλωση των ηλεκτρονικών πλατφορμών συναλλαγής υπηρεσιών και προϊόντων σε μια αγορά που κινείται και οργανώνεται σύμφωνα με τους όρους της ελεύθερης οικονομίας, κατά το παράδειγμα των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, αποτελούν συνακόλουθα και τη βασική αιτία της ραγδαίας διάδοσής τους σε όλον τον πλανήτη με τεράστια οικονομικά οφέλη για την τοπική κυρίως οικονομία.

Από την άλλη, οι όροι και οι κανόνες συναλλαγών σε μια οικονομία διαμοιρασμού μέσω ηλεκτρονικών πλατφορμών, έχει εγείρει πολλά δύσκολα νομικά ερωτήματα. Οι «peer-to-peer» εμπορικές υπηρεσίες δημιουργούν αβεβαιότητα στους χρήστες, αλλά και στους τρίτους, καθώς αυτές οι υπηρεσίες δεν μπορούν να ενταχθούν στα παραδοσιακά μοντέλα νομικών εννοιών¹⁶. Οι εμπορικές επιχειρήσεις που λειτουργούν με κανόνες οικονομίας διαμοιρασμού, δημιουργούν μια είδους «σύγχυση» προς τους καταναλωτές, ενδεικτικά, και αναφορικά με κανόνες που άπτονται της ιδιωτικής ασφάλισης, του φορολογικού και εργατικού δικαίου αλλά και του ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων των μερών. Μελετητές, όπως ο καθηγητής Nathan Cortez¹⁷, χαρακτηρίζει τις επιχειρήσεις που δρουν σε μια οικονομία διαμοιρασμού, ως

economy] companies have fought almost all of their regulatory battles at the state and local level, where businesses like hotels and taxi services are governed.”).

¹⁵ Πρβλ. άρθρο στο νομικό περιοδικό Yale Law and Policy Review, με τίτλο “The Sharing Economy as an urban Phenomenon”, του Nestor M. Davidson, Professor, Associate Dean for Academic Affairs and Faculty Co-Director, Urban Law Center, Fordham Law School και του John Infranca, Assistant Professor, Suffolk University Law School.

¹⁶ Πρβλ. Molly Cohen & Corey Zehngelot, What’s Old Becomes New: Regulating the Sharing Economy, 58 BOSTON B.J. 6 (2014).

¹⁷ Associate Professor and Associate Dean for Research, Southern Methodist University (“SMU”), Dedman School of Law. J.D., Stanford University, B.A., University of Pennsylvania.

μια μάλλον «ανασταλτική» καινοτομία ¹⁸, η οποία αποτελείται από προϊόντα, υπηρεσίες ή επαγγελματικά μοντέλα τα οποία «αναδιπλώνουν» παλαιά πρότυπα τεχνολογίας για να παράξουν μια νέα καινοτόμα αγορά και για αυτό το λόγο «διακόπτουν» ουσιαστικά ή αναστέλλουν τη λειτουργία των εν ενεργεία εμπορικών επιχειρήσεων.

1.2. Διάκριση του όρου της «ηλεκτρονικής πλατφόρμας διαμοιρασμού» από το «ηλεκτρονικό εμπόριο» («e-commerce») και η σημασία της φορολόγησης των ηλεκτρονικών συναλλαγών.

Στα πλαίσια κατανόησης των όρων που θα μας απασχολήσουν περαιτέρω κατά την ανάπτυξη της προβληματικής μας, σημαντική είναι η οριοθέτηση της έννοιας της ηλεκτρονικής πλατφόρμας διαμοιρασμού ή πλατφόρμας συνεργασίας, εντός της ευρύτερης έννοιας του ηλεκτρονικού εμπορίου. Διότι, η χρήση μιας ηλεκτρονικής πλατφόρμας διαμοιρασμού υπηρεσιών, όπως λ.χ. η Airbnb, η οποία θα μας απασχολήσει ειδικότερα για τη δράση της στον κλάδο του Τουρισμού, αποτελεί τελικά μια επιμέρους έκφανση της διεθνούς τάσης του e-commerce, με άμεση νομική συνέπεια να γεννώνται ερωτήματα σχετικά με τη νομική φύση των συναλλαγών που εκεί πραγματοποιούνται από τους χρήστες, είτε μέσω του κινητού τους, είτε μέσω του tablet.

Το ηλεκτρονικό εμπόριο, κατ' αρχάς, μπορεί να διακριθεί σε α) έμμεσο ηλεκτρονικό εμπόριο, στο οποίο πραγματοποιούνται ηλεκτρονικές παραγγελίες προϊόντων, οι οποίες όμως παραδίδονται με παραδοσιακό τρόπο, όπως ταχυδρομείο και εταιρείες διανομής και β) άμεσο ηλεκτρονικό εμπόριο, όπου πραγματοποιούνται ηλεκτρονικές παραγγελίες, πληρωμές και παραδόσεις άυλων προϊόντων ή υπηρεσιών, όπως λογισμικού, υπηρεσιών πληροφόρησης κ.α¹⁹. Επιπλέον, μία άλλη διαβάθμιση του ηλεκτρονικού εμπορίου που υφίσταται στη βιβλιογραφία είναι η διάκριση του σε αμιγές ηλεκτρονικό εμπόριο και σε μερικό ηλεκτρονικό εμπόριο. Αυτή η διάκριση γίνεται ανάλογα με το βαθμό ηλεκτρονικοποίησης του προϊόντος, της διαδικασίας και

¹⁸ Robert T. Shannon, Disruptive Innovation Demands Delicate Regulation, LAW360 (Nov. 12, 2014), <http://www.law360.com/articles/595081/disruptiveinnovation-demands-delicate-regulation>.

¹⁹ Βλαχοπούλου, Μ. (2003). “e-Marketing, Διαδικτυακό Μάρκετινγκ”. Εκδόσεις Rosili, Αθήνα

της διανομής. Στο αμιγές ηλεκτρονικό εμπόριο όλες οι παραπάνω διαστάσεις είναι ψηφιακές. Ενώ στο μερικό ηλεκτρονικό εμπόριο, περιλαμβάνεται κάθε δυνατή ανάμιξη μεταξύ ψηφιακής και φυσικής διάστασης²⁰. Επιπρόσθετα, το ηλεκτρονικό εμπόριο ανάλογα με τη φύση των εμπλεκόμενων στις πραγματοποιηθέντες συναλλαγές ταξινομείται στις εξής κατηγορίες²¹: i) Ηλεκτρονικό Εμπόριο Επιχείρησης προς Επιχείρηση (Business to Business - B2B): όπως διαπιστώνουμε και από το όνομα της κατηγορίας, το ηλεκτρονικό εμπόριο εδώ εφαρμόζεται μεταξύ επιχειρήσεων. Στόχος, λοιπόν, είναι η επικοινωνία και η εξυπηρέτηση των αναγκών των εμπορικών εταίρων και όχι των καταναλωτών. Συνηθέστερη συναλλαγή σε αυτή την κατηγορία είναι η αγορά και η πώληση προμηθειών. Δηλαδή η μία επιχείρηση προμηθεύει με πρώτες ύλες ή επαγγελματικό εξοπλισμό την άλλη, χρησιμοποιώντας ένα δίκτυο παραγγελιών, λαμβάνοντας τιμολόγια και πραγματοποιώντας πληρωμές. ii) Ηλεκτρονικό Εμπόριο Επιχείρησης προς Καταναλωτή (Business to Consumer - B2C): πρόκειται για την πιο διαδεδομένη μορφή ηλεκτρονικού εμπορίου και αφορά κυρίως το ηλεκτρονικό λιανικό εμπόριο. Στόχος αυτού του ηλεκτρονικού εμπορίου είναι η πώληση προϊόντων απευθείας στον τελικό καταναλωτή. Χαρακτηριστικό αυτής της κατηγορίας είναι ο αδόμητος χαρακτήρας του ανθρώπινου όντος και η έλλειψη σταθερών σχέσεων, όσον αφορά την ασφάλεια και την αξιοπιστία των συναλλαγών, που ναι μεν είναι σημαντικές, ωστόσο δεν έχουν τον κρίσιμο ρόλο του διεπιχειρησιακού μοντέλου. Γνωστά παραδείγματα B2C εταιρειών είναι η Amazon.com, η E-Trade.com και το E-shop.gr. iii) Ηλεκτρονικό Εμπόριο Επιχείρησης προς Δημόσια Διοίκηση (Business to Government - B2G): η κατηγορία αυτή αναφέρεται στο ηλεκτρονικό εμπόριο το οποίο εφαρμόζεται ανάμεσα σε μία επιχείρηση και ένα κυβερνητικό φορέα/δημόσια διοίκηση. Η κατηγορία αυτή είναι ακόμη σε πρώιμο στάδιο, αλλά εξελίσσεται σταθερά και στην Ελλάδα. iv) Ηλεκτρονικό Εμπόριο Καταναλωτή προς Δημόσια Διοίκηση (Consumer to Government - C2G): εδώ το ηλεκτρονικό εμπόριο εφαρμόζεται μεταξύ ιδιωτών και δημόσιων φορέων. Στα πλαίσια του προγράμματος "Κοινωνία της Πληροφορίας" αναπτύσσονται διάφορες εφαρμογές, οι οποίες εξυπηρετούν και τη συναλλαγή των πολιτών με φορείς της δημόσιας διοίκησης. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι το taxisnet, στο οποίο ο πελάτης μπορεί να υποβάλλει την φορολογική του

²⁰ Μαρουλάς, Ν. (2008). "Αξιολόγηση Ευχρηστίας του ιστοτόπου pamediakopes.gr", Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Μηχανολόγων Μηχανικών, Τομέας Βιομηχανικής διοίκησης και επιχειρησιακής έρευνας, Αθήνα.

²¹ Παπαθανασίου, "Εισαγωγή στις Νέες Τεχνολογίες και στο Ηλεκτρονικό Εμπόριο", Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων, Αθήνα. 2008 ; Παπαμιχαήλ, Κ. & Τσαγκαρόπουλος, Κ. (2010). "Ηλεκτρονικό Εμπόριο και Ηλεκτρονικά καταστήματα", Τμήμα Εμπορίας και Διαφήμισης, Θεσσαλονίκη.

δήλωση ηλεκτρονικά, να την εκτυπώσει, να εκτυπώσει ηλεκτρονικά παράβολα, να δει τις οφειλές του προς το δημόσιο κ.α. v) Ηλεκτρονικό Εμπόριο Κράτος με Κράτος (Government to Government - G2G): αυτή η κατηγορία είναι η Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση, δηλαδή η παροχή τυποποιημένων υπηρεσιών πληροφόρησης ή και συναλλαγών χρησιμοποιώντας ηλεκτρονικά μέσα και κυρίως το Διαδίκτυο και τις τεχνολογίες που αυτό παρέχει. Μερικές ηλεκτρονικές υπηρεσίες G2G είναι οι εξής: διασυννοριακές ηλεκτρονικές υπηρεσίες, ηλεκτρονική διαχείριση εγγράφων, ηλεκτρονικές δηλώσεις, ηλεκτρονικές υπηρεσίες μετάφρασης, ηλεκτρονικό αρχείο δικαστικών αποφάσεων, ηλεκτρονική υγεία, ηλεκτρονική αναγνώριση, ηλεκτρονική ασφάλεια, δικτυακές πύλες εξυπηρέτησης "μιας στάσης" για τις δημόσιες αρχές σε κάθε διοικητικό επίπεδο, κινητές ηλεκτρονικές υπηρεσίες, ηλεκτρονική καταγραφή διεύθυνσης μόνιμης κατοικίας, συστήματα διαχείρισης διαδικασίας, πληροφορίες real time και στατιστικές υπηρεσίες και ηλεκτρονικές υπηρεσίες εθνικής άμυνας. Αυτός ο λειτουργικός εκσυγχρονισμός του κράτους έχει απώτερο στόχο τον ίδιο τον πολίτη, τα δικαιώματα, τις ανάγκες και τα προβλήματα του. vi) Ηλεκτρονικό Εμπόριο Καταναλωτή με Καταναλωτή (Consumer to Consumer - C2C): οι συναλλαγές πραγματοποιούνται αποκλειστικά μεταξύ των καταναλωτών. Για παράδειγμα ένας καταναλωτής μπορεί να πουλήσει ένα περιουσιακό του στοιχείο σε κάποιο άλλον καταναλωτή, όπως ένα αυτοκίνητο, ένα μηχανάκι, ένα σπίτι κ.α. Το πιο διαδεδομένο παράδειγμα αυτής της κατηγορίας ίσως είναι το eBay το οποίο επιτρέπει την πραγμάτωση ηλεκτρονικών δημοπρασιών, που είναι ελεύθερες και στις οποίες παίρνουν μέρος τόσο ιδιώτες όσο και επιχειρήσεις. Οι ηλεκτρονικές δημοπρασίες πλεονεκτούν έναντι των παραδοσιακών, γιατί δεν χρειάζεται η παρουσία των εμπλεκομένων σε κάποιο φυσικό χώρο ή η αποθήκευση των δημοπρατούμενων προϊόντων με το κόστος που την συνοδεύει. vii) Ηλεκτρονικό Εμπόριο Επιχείρησης προς Εργαζόμενο (Business to Employee - B2E): αυτή η κατηγορία αποτελεί υποσύνολο της κατηγορίας του Ηλεκτρονικού Εμπορίου επιχείρησης προς επιχείρηση (B2B), την οποία αναλύσαμε παραπάνω. Οι οργανισμοί που εφαρμόζουν το B2E ηλεκτρονικό εμπόριο χρησιμοποιούν ενδοδίκτυα (intranets). Η χρήση ενδοδικτύων σε μία επιχείρηση χρησιμοποιεί και εφαρμόζει την τεχνολογία του Διαδικτύου στο εσωτερικό της, στοχεύοντας στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της εσωτερικής αλυσίδας αξίας. vii) Τέλος, σημαντικό υποσύνολο του ηλεκτρονικού εμπορίου είναι το λεγόμενο «Ηλεκτρονικό Εμπόριο μεταξύ ομότιμων συστημάτων» - χωρίς την ανάγκη server (Peer to peer - P2P): όπως το C2C ηλεκτρονικό εμπόριο εφαρμόζεται μεταξύ

καταναλωτών, έτσι και το ηλεκτρονικό εμπόριο P2P εφαρμόζεται μεταξύ χρηστών. Οι συνδεδεμένοι χρήστες μοιράζονται διάφορα αρχεία σε ηλεκτρονική μορφή, αλλά και υπολογιστικούς πόρους, χωρίς την ανάγκη υποστήριξης από ένα κεντρικό server. Κατ' αυτόν τον τρόπο, δεν είναι απαραίτητοι οι μεσάζοντες, οι οποίοι παρέχουν τα υπολογιστικά τους συστήματα και το αναγκαίο λογισμικό. Ωστόσο, τα περισσότερα P2P δίκτυα βασίζονται σε πολύ ισχυρούς servers τους οποίους διαθέτουν οι επιχειρήσεις που λειτουργούν σαν μεσάζοντες. Παραδείγματα εταιρειών που χρησιμοποιούν P2P ηλεκτρονικό εμπόριο είναι και οι εταιρείες που παρέχουν στους χρήστες τους ανταλλαγή και διανομή αρχείων μουσικών έργων κατοχυρωμένων με πνευματικά δικαιώματα και κατά παράβαση των νόμων που διέπουν την προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων.

Εντοπίζοντας, λοιπόν, ως όρο, την ηλεκτρονική πλατφόρμα διαμοιρασμού ή κοινής εφαρμογής εντός του εννοιολογικού εύρους του ηλεκτρονικού εμπορίου- και ειδικότερα στο «ηλεκτρονικό εμπόριο μεταξύ ομοτίμων συστημάτων», θα μας απασχολήσει σε πρώτο επίπεδο η δυνατότητα φορολόγησης των ηλεκτρονικών συναλλαγών των χρηστών που συμμετέχουν σε τέτοιου είδους ηλεκτρονικές πλατφόρμες κοινής εφαρμογής ή διαμοιρασμού, και ειδικότερα η φορολόγηση συναλλαγών μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας βραχυχρόνιας μίσθωσης ακινήτων. Παραδοσιακά, το πρόβλημα των φορολογικών διαφοροποιήσεων μεταξύ των χωρών για τον καθορισμό της φορολόγησης των διμερών εμπορικών συναλλαγών επιλυόταν μέσω συγκεκριμένων αρχών της φορολογίας, όπως είναι η μόνιμη εγκατάσταση²². Το ζήτημα του ποιος έχει το δικαίωμα να φορολογήσει το εισόδημα ήταν πάντα ένα σημαντικό θέμα μεταξύ των φορολογικών αρχών, δεδομένου ότι τα φορολογικά έσοδα αποτελούν μία από τις σημαντικότερες πηγές εσόδων για τις κυβερνήσεις όλων των χωρών. Παλιότερα, η αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος γινόταν μέσω διμερών συμφωνιών μεταξύ των χωρών, λαμβάνοντας υπόψη τις εκάστοτε φορολογικές συνθήκες. Για παράδειγμα, στο ελληνικό φορολογικό δίκαιο ως «μόνιμη εγκατάσταση» ορίζεται ο καθορισμένος τόπος επιχειρηματικών δραστηριοτήτων μέσω του οποίου διεξάγονται εν όλω ή εν μέρει οι δραστηριότητες της επιχείρησης. Ωστόσο, η εμφάνιση του ηλεκτρονικού εμπορίου, με την παράλληλη άνθιση του διεθνούς εμπορίου και την κατάργηση των γεωγραφικών εμποδίων για την πραγματοποίηση

²² Για παράδειγμα, στο ελληνικό φορολογικό δίκαιο ως «μόνιμη εγκατάσταση» ορίζεται ο καθορισμένος τόπος επιχειρηματικών δραστηριοτήτων μέσω του οποίου διεξάγονται εν όλω ή εν μέρει οι δραστηριότητες της επιχείρησης.

εμπορικών συναλλαγών, κατέστησε αδύνατο οι διαφορές αυτές να επιλύονται μέσω τέτοιων διακρατικών συμφωνιών.

Ο Borkowski²³ αναφέρει πως η εμφάνιση αυτών των εμπορικών δραστηριοτήτων μέσω του Διαδικτύου επηρέασε σημαντικά τα φορολογικά έσοδα σε πολλές χώρες, αναδεικνύοντας το σοβαρό ζήτημα της φορολογίας του ηλεκτρονικού εμπορίου. Σήμερα, η ταχεία ανάπτυξη του ηλεκτρονικού εμπορίου αποτελεί μία πρόκληση για τις παραδοσιακές φορολογικές προσεγγίσεις, αλλά και για τις ρυθμιστικές και φορολογικές αρχές, τόσο σε επίπεδο άμεσης όσο και σε σχέση με την έμμεση φορολόγηση. Σε αντίθεση με τις παραδοσιακές εμπορικές δραστηριότητες, όπου εύκολα μπορούν να καταγραφούν και να αποδειχθούν λεπτομέρειες που αφορούν τις συναλλαγές, τα αντίστοιχα ποσά, τα εμπλεκόμενα μέρη και τον τόπο στον οποίο η συναλλαγή πραγματοποιείται, στο ηλεκτρονικό εμπόριο οι παραπάνω διαδικασίες συμβαίνουν στον εικονικό κόσμο του Διαδικτύου με τη βοήθεια δικτύων H/Y, όπου τα ίχνη των συναλλαγών είναι δύσκολο να εντοπιστούν, καθώς μπορεί να συμβαίνουν και σε αδιευκρίνιστες γεωγραφικά τοποθεσίες. Αυτή η εικονική φύση του Διαδικτύου καθιστά το ηλεκτρονικό εμπόριο άυλο σε πολλές εκφάνσεις του, ευπαθές σε ότι αφορά τη δυνατότητα μετακύλισης σε φορολογικούς παραδείσους, καθώς και ένα είδος εμπορικής δραστηριότητας πολλαπλής δικαιοδοσίας. Κατά συνέπεια, μπορεί να δημιουργεί σοβαρά προβλήματα σε ότι αφορά την αποτελεσματικότητα των φορολογικών αρχών. Βέβαια, αν και το μέγεθος και η πραγματική επίδραση του ηλεκτρονικού εμπορίου στα φορολογικά έσοδα δεν έχει πλήρως εξακριβωθεί και διαφοροποιείται σημαντικά από χώρα σε χώρα, δεδομένης και της διαφοροποίησης του εκάστοτε φορολογικού πλαισίου, οι μακροπρόθεσμες επιπτώσεις του στη διαχείριση της δημοσιονομικής πολιτικής μπορεί να είναι κρίσιμης σημασίας και, έτσι, απαιτείται προσοχή και έγκαιρη διάγνωση του προβλήματος.

Ο Tanzi ²⁴, αρκετά χρόνια πριν, έχει επισημάνει πως η ικανότητα των φορολογικών αρχών να ανταποκρίνονται και να προσαρμόζονται στις απαιτήσεις του ηλεκτρονικού εμπορίου αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες απειλές των ισχυόντων φορολογικών συστημάτων. Πράγματι, πολλές ανησυχίες έχουν εκφραστεί σχετικά με την αποτελεσματική φορολόγηση των εμπορικών συναλλαγών που πραγματοποιούνται

²³ Borkowski, S. (2002). Electronic Commerce, Transnational Taxation and Transfer Pricing: Issues and Practices. The International Tax Journal, 28(2), 1-36.

²⁴ Vito Tanzi, Cambridge University Press, 1998, "Inflation and the Personal Income Tax : an International Perspective".

στο Διαδίκτυο. Ο Mikesell²⁵ υποστηρίζει, από την πλευρά του, ότι δύο είναι οι βασικοί κίνδυνοι κατά τη φορολόγηση του ηλεκτρονικού εμπορίου, πρώτον, ο κίνδυνος της αναποτελεσματικότητας από την πλευρά των φορολογικών αρχών και, δεύτερον, η κακοδιαχείριση των βασικών αρχών της ηθικής και υγιούς φορολογικής πολιτικής, λαμβάνοντας υπόψη την ταυτόχρονη απώλεια σημαντικών φορολογικών εσόδων που πρέπει να αντιμετωπιστεί. Επιπλέον, ο Krupsky²⁶ αναφέρει πως οι θεμελιώδεις αρχές της φορολογίας, όπως είναι η δικαιοσύνη, η ουδετερότητα και η αποφυγή της διπλής φορολόγησης μπορούν ευκολότερα να τεθούν σε κίνδυνο ή να παρακαμφθούν στο ηλεκτρονικό εμπόριο, όπου παράλληλα προσφέρονται περισσότερες ευκαιρίες φοροαποφυγής και φοροδιαφυγής. Οι Hanefah, H. M. M., Hassan, H., & Othman, Z.²⁷, διερευνώντας τις επιπτώσεις του ηλεκτρονικού εμπορίου στη συλλογή των φορολογικών εσόδων στη Μαλαισία, καταλήγουν στο συμπέρασμα πως η δυνατότητα φοροδιαφυγής σε αυτού του τύπου εμπορικής δραστηριότητας αυξάνεται όσο η φυσική τοποθεσία πραγματοποίησης των συναλλαγών γίνεται και πιο ασαφής, κάτι εύκολο σε ένα εικονικό περιβάλλον, όπως είναι αυτό του Διαδικτύου. Ομοίως, ο Scanlan²⁸ διαπιστώνει πως σε παγκόσμια κλίμακα υπάρχουν αυξανόμενες ενδείξεις ότι το Διαδίκτυο γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης από τους καταναλωτές, ώστε αυτοί να φοροδιαφεύγουν. Ο Bristol²⁹ επίσης καταδεικνύει πως οι επιχειρήσεις συχνά προσπαθούν να επωφεληθούν από την εμπορική τους δράση στο Διαδίκτυο, επιχειρώντας να ελαχιστοποιήσουν τις πληρωμές σε ΦΠΑ, ενώ οι online συναλλαγές γενικά υποβοηθούν την αποφυγή διάφορων φόρων κατανάλωσης, όπως είναι ο Φόρος Αγαθών και Υπηρεσιών που ισχύει στη Νέα Ζηλανδία. Κατά συνέπεια, οι εμπορικές δραστηριότητες που ασκούνται μέσω του Διαδικτύου εγείρουν σοβαρές ανησυχίες σε ρυθμιστικό και διοικητικό επίπεδο, ενώ την ίδια στιγμή δημιουργούν ένα πρόσφορο έδαφος για συγκρούσεις και διαφωνίες σε διακρατικό επίπεδο αναφορικά με τον καθορισμό της φορολογικής βάσης των συναλλαγών και τον τρόπο όπου αυτές θα πρέπει να φορολογούνται.

²⁵ John L. Mikesell Professor of Public Finance and Policy Analysis School of Public and Environmental Affairs Indiana University Bloomington, Indiana, πρβλ. Το βιβλίο του με τίτλο Mikesell, John L. 1999. "Sales Tax," In W. Bartley Hildreth and James A. Richardson, eds., *Handbook of Taxation*. New York: Marcel Dekker.

²⁶ Krupsky, K. J. (2003). Tax administration in an electronic world. *Tax Management International Journal*, 32(11), 611-612.

²⁷ Hanefah, H. M. M., Hassan, H., & Othman, Z. (2008). E-commerce implications: Potential problems and challenges in Malaysia. *International Business Research*, 1(1), 43-57.

²⁸ Scanlan, M. A. (2007). Tax Sensitivity in Electronic Commerce. *Fiscal Studies*, 28(4), 417-436. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1475-5890.2007.00062.x>

²⁹ Bristol, M. A. (2001). The impact of electronic commerce on tax revenues in the Carribean Community. Being a paper prepared as part of the Graduate Internship Program 2001, for the Regional Tax Policy and Administration Unit CARICOM Secretariat, Georgetown, Guyana, SA.

Η κύρια δυσκολία που θέτει το ηλεκτρονικό εμπόριο στα φορολογικά συστήματα των περισσότερων χωρών προέρχεται από το γεγονός ότι οι υπάρχουσες εθνικές νομοθεσίες που διέπουν τη φορολογία εισοδήματος θέτουν, τουλάχιστον μέχρι πρόσφατα, ως βάση τους την παραδοχή της φυσικής παρουσίας των εμπλεκόμενων μερών στις διάφορες εμπορικές και επιχειρηματικές συναλλαγές³⁰. Ωστόσο, αυτό το νομοθετικό πλαίσιο είναι ασυμβίβαστο με τη φορολόγηση των συναλλαγών του ηλεκτρονικού εμπορίου, ενώ η φυσική παρουσία δικαιολογεί την έννοια της μόνιμης εγκατάστασης, όπως ορίζεται για την αποφυγή της διπλής φορολόγησης. Ωστόσο, με το ηλεκτρονικό εμπόριο, η ανάγκη της φυσικής παρουσίας στη χώρα όπου λαμβάνονται τα αγαθά ή οι υπηρεσίες δεν υφίσταται ή στην καλύτερη περίπτωση περιορίζεται. Αυτό το ζήτημα δημιουργεί πρόβλημα ως προς τον καθορισμό του δικαιώματος φορολόγησης των κερδών που απορρέουν από τις ηλεκτρονικές συναλλαγές, προκαλώντας σοβαρές εγγενείς συνέπειες για την πλήρη συγκομιδή των φορολογικών εσόδων από τις κυβερνήσεις. Αναγνωρίζοντας τη σημασία αυτού του προβλήματος, οι περισσότερες ανεπτυγμένες οικονομικά, βιομηχανικά και εμπορικά χώρες, με πρωτοστάτες τις ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γαλλία, της Γερμανία και την Αυστραλία, σχεδίασαν και εξέδωσαν μία σειρά πολιτικών παρεμβάσεων στα τέλη του 20ου αιώνα, επισημαίνοντας τον αντίκτυπο του ηλεκτρονικού εμπορίου στο εκάστοτε φορολογικό καθεστώς και διασφαλίζοντας τους τρόπους και τα μέσα για την είσπραξη των φορολογικών τους εσόδων. Βέβαια, φαίνεται πως οι πολιτικές αυτές προσεγγίσεις είναι αποκλίνουσες, δεδομένου και των διαφορετικών κοινωνικών, πολιτικών και ιδεολογικών χαρακτηριστικών των χωρών αυτών.

Ακόμη, ένα βασικό πρόβλημα που σχετίζεται με τη φορολογία του ηλεκτρονικού εμπορίου είναι η διάκριση μεταξύ αγαθών, υπηρεσιών και άυλων αγαθών³¹. Πιο συγκεκριμένα, για να φορολογηθούν σωστά οι ηλεκτρονικές συναλλαγές θα πρέπει να γίνεται ορθή κατηγοριοποίηση μεταξύ των ομάδων των τελικών προϊόντων, ειδικά όταν αυτά παραλαμβάνονται online, όπως είναι για παράδειγμα λογισμικά πακέτα, online πληροφοριακές υπηρεσίες ή ψηφιοποιημένες ταινίες και βίντεο, τα οποία συνήθως συναντάμε στις ηλεκτρονικές πλατφόρμες κοινής εφαρμογής. Έτσι, τα θέματα ταξινόμησης είναι ιδιαίτερα σημαντικά λόγω των διαφορετικών φορολογικών επιπτώσεων των υφιστάμενων φορολογικών συστημάτων

³⁰ Horn, P. (2003). Taxation of e-commerce. *Journal of American Academy of Business*, 2(2), 329.

³¹ Patel, S.H. (2014). Challenges of Value Added Tax on International E-Commerce in Electronic Goods and Services in Kenya. *Research Journal of Finance and Accounting*, 5(7), 139-143

τόσο στις ΗΠΑ όσο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Για παράδειγμα, ένα αγαθό που εισάγεται σε μία χώρα ως ενσώματο προϊόν μπορεί να υπόκειται μόνο σε ΦΠΑ, αλλά ένα άυλο αγαθό μπορεί να υπόκειται και σε παρακράτηση φόρων επί των πληρωμών των δικαιωμάτων του (royalties), ενώ μία υπηρεσία μπορεί να μην υπόκειται σε κανένα φόρο, εφ' όσον παρέχεται από μία ξένη εταιρία και εκτελείται εκτός της χώρας της φορολογικής δικαιοδοσίας.

Συμπερασματικά, δεδομένου του ειδικού βάρους του ηλεκτρονικού εμπορίου και για την οικονομία και της συνεχόμενης ανάπτυξής του, τα διάφορα φορολογικά ζητήματα που συνδέονται με αυτό έχουν ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον, καθώς η ιδιαιτερότητά του συνεπάγεται ουσιαστικές διαφοροποιήσεις από το συμβατικό εμπόριο. Ενδιαφέρον παρουσιάζει, και αποτελεί το ζητούμενο σε αυτή την μελέτη, κατά πόσο οι συναλλαγές χρηστών μέσω των ηλεκτρονικών πλατφορμών διαμοιρασμού υπηρεσιών/αγαθών κλπ, εντάσσονται και ουσιαστικά στην ευρύτερη έννοια του ηλεκτρονικού εμπορίου και αν αυτές οι συναλλαγές τελικά φορολογηθούν ως αποτέλεσμα εμπορικής δραστηριότητας είτε του χρήστη είτε του παρόχου-δημιουργού της πλατφόρμας. Η δυσκολία ανίχνευσης των εμπορικών δράσεων στο Διαδίκτυο, με αποτέλεσμα να μην είναι εύκολο να καθοριστεί ποιος είναι ο φορολογικός υπόχρεος, όσο και η δυσκολία προσδιορισμού του φορολογικού καθεστώτος στο οποίο υπάγεται η εμπορική πράξη, αποτελεί εν πρώτοις το ζητούμενο μιας αποτελεσματικής νομοθετικής παρέμβασης είτε σε εσωτερικό είτε σε διασυνοριακό επίπεδο συναλλαγών.

1.3 Η εισαγωγή των «ηλεκτρονικών πλατφορμών διαμοιρασμού» στις ηλεκτρονικές συναλλαγές - Περιπτώσιολογία- Συναλλαγές «Peer-to-Peer».

Στα νέα τεχνολογικά δεδομένα, όπως ήδη έχουν αναφερθεί προηγουμένως, θα πρέπει να προστεθεί το ηλεκτρονικό κινητό εμπόριο (m-commerce), δηλαδή η αγορά και η πώληση αγαθών και υπηρεσιών μέσω ενός ασύρματου δικτυακού περιβάλλοντος με τη χρήση ασύρματων συσκευών, κινητών τηλεφώνων, προσωπικών ψηφιακών βοηθών (Personal Digital Assistant/PDA), ταμπλετών κ.ά. Οι ηλεκτρονικές πλατφόρμες κοινής εφαρμογής ή διαμοιρασμού υπηρεσιών/αγαθών, έχουν διαδοθεί ευρέως ανά την υφήλιο και μάλιστα ραγδαία, ακριβώς διότι η ίδια η διάδοση του m-commerce αποτελεί αυτοσκοπό του ηλεκτρονικού εμπορίου στην εποχή του internet.

Το «κινητό επιχειρείν», ουσιαστικά, επιτρέπει στους χρήστες του να έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο, χωρίς να χρειάζεται ενσύρματη σύνδεση της συσκευής τους σε αυτό. Δεδομένου ότι οι ασύρματες και κινητές επικοινωνίες έχουν επεκταθεί πολύ, οι υπολογιστικές δυνατότητες των συσκευών έχουν περάσει σε ένα πολύ μεγάλο σύνολο χρηστών, γεγονός το οποίο επηρεάζει και θα επηρεάσει σημαντικά τον τρόπο συναλλαγής των επιχειρήσεων μεταξύ τους, αλλά και με τους καταναλωτές. Παράδειγμα αποτελεί η κινητή πλατφόρμα κλήσης ταξί Uber, και ενοικίασης ακινήτου Airbnb.

Οι «ομότιμες αγορές», («Peer-to-Peer Marketplaces»), στην οικονομία διαμοιρασμού, έχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά, όπως αναφέρουν οι Einav, Farronato, και Levin³², τα οποία διευκολύνουν την επαφή αλλά και την διαδικασία λήψης τελικής απόφασης για τα εμπλεκόμενα μέρη. Ειδικότερα: α) Προσπαθούν να φέρουν σε επαφή μεγάλο και ‘κατακερματισμένο’ αριθμό εμπλεκόμενων μερών. Με τον όρο «κατακερματισμένος» αριθμός εννοούμε ότι τα εμπλεκόμενα μέρη μπορεί να έχουν πολλές διαφορετικές ανάγκες και προτιμήσεις ή διαφορετικές ικανότητες αν αναφερόμαστε στις αγορές εξωτερικής ανάθεσης εργασιών, β) Απαιτούν μικρό κόστος εισαγωγής των εμπλεκόμενων μερών και έτσι ενισχύεται ο ανταγωνισμός ανεξαρτήτου μεγέθους και ισχύος, γ) Οι συναλλαγές επίσης έχουν τιμή η οποία είναι συμφωνημένη πριν από την εκτέλεση της εργασίας (spot transactions), δ) Παράλληλα κάνουν χρήση της τεχνολογίας και των αλγορίθμων για να προσφέρουν και να βελτιώσουν τους μηχανισμούς σύνδεσης των ικανοτήτων και των προσωπικών προτιμήσεων των εργαζομένων με τις εργασίες των εντολέων, ε) Και τέλος, εγκαθιδρύουν μηχανισμούς δημιουργίας κλίματος εμπιστοσύνης και ασφάλειας στις συναλλαγές.

Διαφαίνεται ότι υπάρχει παράλληλα και μια τάση για αρνητική κριτική προς τις διαδικτυακές αγορές εργασίας και γενικά προς την οικονομία διαμοιρασμού, από κοινωνική και ηθική σκοπιά. Είναι εύκολο να κατανοηθεί πως για κάποιους είναι ένας τρόπος εξεύρεσης επιπλέον εισοδήματος. Είναι όμως γεγονός, ότι υπάρχει και ένα περιβάλλον με υψηλή ανεργία στις σημερινές κοινωνίες με την παρατήρηση ότι είναι δύσκολο να αποκτηθεί σταθερή απασχόληση, ενώ κάποιοι υποστηρίζουν ότι μέσα από αυτές προωθείται ένα μοντέλο απασχόλησης χωρίς μέλλον. Τα μοντέλα πληρωμών στις πλατφόρμες αλλάζουν εύκολα, οι τιμές οι ίδιες είναι ευμετάβλητες

³² Einav, Farronato, C. & Levin, J. 2016. Peer-to-Peer Markets, Annual Review of Economics, 8 September, p.32.

λόγω του κατακερματισμού των συναλλασσομένων, του ανταγωνισμού και της πλήρους διαφάνειας τιμών, ενώ ευμετάβλητες είναι και οι χρεώσεις της κάθε αγοράς-πλατφόρμας. Κάτι τέτοιο δημιουργεί ανασφάλεια και μία μη βιώσιμη επαγγελματική κατάσταση για έναν λ.χ. εργαζόμενο, αφού ο τελευταίος μπορεί να αναγκάζεται να εναλλάσσεται στην παροχή διαφόρων ειδών εργασιών. Η ευελιξία εργασίας που προσφέρεται από τις συγκεκριμένες πλατφόρμες και το κλίμα ανασφάλειας που δημιουργείται αναγκάζει μερικές φορές τον εργαζόμενο να απασχολείται υπό πίεση, χωρίς ορθό προσωπικό χρονικό προγραμματισμό, με ελάχιστο κέρδος μερικές φορές, ώστε να παραμείνει ανταγωνιστικός. Επιπλέον, το πιθανότερο είναι να εργάζονται χωρίς βασικά επαγγελματικά δικαιώματα, ασφάλεια, επαγγελματική άδεια και γενικότερα κοινωνικό δίκτυο προστασίας³³.

Μια άλλη ενδιαφέρουσα κριτική είναι αυτή που αφορά το πόσο η τεχνολογία και οι υλοποιημένοι αλγόριθμοι καθορίζουν την ανθρώπινη ζωή εν γένει. Η εφημερίδα Guardian, σε άρθρο της,³⁴ αναφέρει πώς πλέον οι κοινωνίες επηρεάζονται εντυπωσιακά από τους αλγορίθμους. Οι αλγόριθμοι καθορίζουν πολλές λειτουργίες της οικονομίας διαμοιρασμού και των ηλεκτρονικών αγορών, αφού υλοποιούν τους μηχανισμούς εύρεσης εργασιών, εμφάνισης προτάσεων στους ενδιαφερομένους, ταιριάσματος του ενδιαφερομένου με την εργασία που είναι ικανός να εκτελέσει, τους μηχανισμούς ανατροφοδότησης και άλλων. Οι αλγόριθμοι και ο τρόπος λειτουργίας τους μέχρι το τελικό αποτέλεσμα και υλοποίησή τους από τους προγραμματιστές είναι αδιαφανής και καθορίζεται πλήρως από τη στρατηγική και το μοντέλο που ακολουθεί η κάθε αγορά και από τις αποφάσεις των διαχειριστών και των ιδιοκτητών της. Εδώ εισέρχεται το ερώτημα του ποιος είναι νομικά και ηθικά υπεύθυνος για τις αποφάσεις και τις ενέργειες ενός αλγορίθμου. Παράλληλα παρατηρείται από σκεπτικιστές πως η απασχόληση εργαζομένων ελέγχεται και καθορίζεται από ένα «τεχνολογικό προϊόν» που δημιουργήθηκε από ενδιάμεσες πλατφόρμες και μπορεί να ρυθμίζεται σύμφωνα με τις προτιμήσεις των εντολέων της συγκεκριμένης εργασίας³⁵.

³³ Singer, 2014, In the Sharing Economy, Workers Find both Freedom and Uncertainty, New York Times, 16 August, Horton, J.J., & Zeckhauser, R., 2016, Owning, Using and Renting: Some Simple Economics of the Sharing Economy, σελ.42, και του ιδίου 2010, On line Labor Markets, Internet and Network Economics, pp. 515-522.

³⁴ Naughton, J., 2015, Algorithm writers need a code of conduct. Διαθέσιμο στο <http://www.theguardian.com/commentisfree/2015/dec/06/algorithm-writers-should-have-code-of-conduct>

³⁵ Βλ. ως άνω, Singer, 2014, Naughton, 2015, Harman 2014.

Σημαντικό στοιχείο που εντοπίζεται, επίσης, είναι ότι στην προσπάθεια των ηλεκτρονικών αγορών να γίνουν πιο ελκυστικές στο κοινό που απευθύνονται, δημιουργούν προϋποθέσεις διαφάνειας μεταξύ των εμπλεκομένων μερών. Έτσι, για την καταχώρηση ενός εργαζομένου, για παράδειγμα, μπορεί να είναι απαραίτητη η εισαγωγή στοιχείων, όπως φωτογραφία, το φύλο, η εθνικότητα και η φυλή. Όμως έχει παρατηρηθεί σε μερικές πλατφόρμες, όπως το Uber ή η AirBnB, ότι υπάρχουν διακρίσεις μεταξύ των μελών, για παράδειγμα φυλετικές διακρίσεις. Τέτοιες παρατηρήσεις αναδύουν επιπλέον ζητήματα, ηθικά και κοινωνικά, μαγνητίζουν το ενδιαφέρον των ειδικών αλλά κυρίως την ίδια την πολιτεία για περαιτέρω έρευνα³⁶.

1.4. Προβληματισμοί και Ζητήματα προς Αντιμετώπιση από τη χρήση «ηλεκτρονικών πλατφορμών διαμοιρασμού» στο χώρο του Τουρισμού

Η ταξιδιωτική και τουριστική βιομηχανία έχει ήδη επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από την οικονομία του διαμοιρασμού, ενώ αναμένονται και άλλες αλλαγές καθώς τα αντίστοιχα επιχειρηματικά μοντέλα και οι επενδύσεις σε καινοτόμες πρακτικές συνεχίζουν να επεκτείνονται. Μερικές από τις πιο γνωστές περιπτώσεις εταιρειών της οικονομίας του διαμοιρασμού - όπως η Airbnb και η BlaBlaCar – επηρεάζουν, υπό μία έννοια, το πώς, πού και γιατί μπορούν οι άνθρωποι να ταξιδέψουν. Τα ταξίδια και ο τουρισμός έχουν αναδειχθεί στο προσκήνιο της οικονομίας του διαμοιρασμού για πολλούς λόγους. Πρώτον, ο τομέας έχει αποδειχθεί ότι είναι ένας ιδιαίτερα καινοτόμος κλάδος της παγκόσμιας οικονομίας και διαμορφώνεται γρήγορα από νέα επιχειρηματικά μοντέλα, προϊόντα και υπηρεσίες. Η αυξανόμενη επίδραση των αεροπορικών εταιριών χαμηλού κόστους στον κλάδο των αεροπορικών μεταφορών είναι μόνο ένα από τα πολλά παραδείγματα διείσδυσης και εδραίωσης νέων παραγόντων στο πεδίο της τουριστικής βιομηχανίας. Δεύτερον, η εγγενής φύση του τουρισμού ως μια αμιγώς κοινωνική αλλά ταυτόχρονα «προσωρινή» εμπειρία σημαίνει ότι αποτελεί πρόσφορο έδαφος για τις ευέλικτες, υπηρεσίες που προσφέρονται μέσω της οικονομίας του διαμοιρασμού. Τρίτον, οι καταναλωτές σήμερα είναι λιγότερο εξαρτημένοι από μεσάζοντες, όπως οι ταξιδιωτικοί πράκτορες, δεδομένου ότι μπορούν να οικοδομήσουν εξατομικευμένα δρομολόγια και διαδρομές, αλλά και να προμηθευτούν αγαθά και υπηρεσίες μέσω διομότιμων δικτύων (δημιουργώντας μεγαλύτερη εξατομίκευση και ευκολία με χαμηλότερο κόστος). Το προφίλ των

³⁶ Βλ.ό.π., Harman 2014.

ταξιδιωτών επίσης μεταβάλλεται: μιλάμε πλέον για Millennials, οικογένειες, επαγγελματίες και πολλοί εξ αυτών απαιτούν μια νέα σειρά από ταξιδιωτικές υπηρεσίες και εμπειρίες που πολλοί σημερινοί πάροχοι δεν είναι προετοιμασμένοι να παρέχουν (αντίθετα όμως, ο τοπικός πληθυσμός συχνά μπορεί).

Παρά τα οφέλη της, η ταχεία ανάπτυξη της «sharing economy» έχει αποδειχθεί ότι θέτει προκλήσεις και είναι συχνά αμφιλεγόμενη, λόγω των τρόπων που μπορεί να διαταράξει τον παραδοσιακό τομέα του τουρισμού και της φιλοξενίας. Από κανονιστική άποψη, η κατάσταση μπορεί να γίνει ιδιαίτερα προβληματική. Σε πολλές περιπτώσεις, οι κανονισμοί που διέπουν τα προϊόντα και τις υπηρεσίες, στα οποία εξειδικεύονται πλέον οι εταιρείες της οικονομίας του διαμοιρασμού, είχαν δημιουργηθεί πριν από την εμφάνιση του διαδικτύου. Καθώς οι κανονισμοί τείνουν να διαφέρουν από πόλη σε πόλη, από περιοχή σε περιοχή και από χώρα σε χώρα, οι πλατφόρμες της οικονομίας του διαμοιρασμού και οι άνθρωποι που τις χρησιμοποιούν έχουν βρεθεί πολλές φορές σε μια «νομικά γκρίζα ζώνη», γεγονός που καθιστά δύσκολο να εκτιμηθεί ποιοι κανόνες ισχύουν (ή πρέπει να ισχύσουν). Τίθενται, επίσης, νέα ερωτήματα γύρω από τα ζητήματα της ιδιοκτησίας, της πρόσβασης σε πόρους, καθώς και της διαχείρισης τυχόν κινδύνων. Σε αυτό το πλαίσιο, είναι σημαντικό οι φορείς χάραξης πολιτικής με μεθοδικό τρόπο, αφενός να αξιοποιήσουν τα οφέλη της οικονομίας του διαμοιρασμού ενθαρρύνοντας την επένδυση στην καινοτομία και αφετέρου, να ορίζουν κατάλληλους κανόνες για την προστασία των καταναλωτών και τη διαφύλαξη του δημοσίου συμφέροντος.

Συνεπώς, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι η ανάπτυξη της οικονομίας του διαμοιρασμού έχει πυροδοτήσει μια σειρά αντιδράσεων από τον ευρύτερο τουριστικό τομέα, με τον πρόεδρο της Ένωσης Ταξιδιωτικών Πρακτόρων της Μεγάλης Βρετανίας, τον κ. Noel Josephides, να ταυτίζει εννοιολογικά, σχετικά σε πρόσφατη κοινωνική εκδήλωση φορέων, την οικονομία του διαμοιρασμού με την «παραοικονομία»³⁷. Ο τομέας της φιλοξενίας έχει, επίσης, καταγγείλει κρούσματα «αθέμιτου ανταγωνισμού», επειδή εκτός από τη φοροδιαφυγή, τα δωμάτια και οι άλλοι χώροι που παρέχονται μέσω των αντίστοιχων εταιρειών και τους οικοδεσπότες-μέλη τους, δεν ακολουθούν τους

³⁷ TravelWeekly.com (24/09/2014) *ABTA 2014: Abta chairman takes swipe at sharing economy*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.travelweekly.co.uk/articles/2014/09/24/49452/abta+2014+abta+chairman+takes+swipe+at+sharing+economy.html>

υφιστάμενους κανόνες για τις εγκαταστάσεις διαμονής σε πολλούς προορισμούς. Άλλες ανησυχίες που έχουν εκφραστεί και χρήζουν προσοχής, αφορούν στη στάση των οργανισμών διαχείρισης προορισμών, οι οποίοι βλέπουν μεν ότι αυξάνεται ο αριθμός επισκεπτών, συνειδητοποιούν όμως από την άλλη ότι οι τουριστικές υπηρεσίες της οικονομίας του διαμοιρασμού δεν συμβάλλουν στην ευημερία των «*παραδοσιακών τουριστικών επιχειρήσεων*», οι οποίες τελευταίες είναι τελικά και εκείνες που εκπληρώνουν τις οικονομικές τους υποχρεώσεις προς την εκάστοτε πολιτεία καταβάλλοντας δημοτικά τέλη, ετήσιες συνδρομές ως μέλη των αντίστοιχων οργανισμών.

Μάλιστα, υπάρχουν εμπειρογνώμονες που προβλέπουν ότι η οικονομία του διαμοιρασμού δεν πρόκειται να αλλάξει την κλασική μορφή της παροχής υπηρεσιών φιλοξενίας. Η πίστη αυτή πηγάζει από την πεποίθηση ότι οι οργανισμοί διαχείρισης προορισμών μαζί με άλλες αρμόδιες αρχές θα ασκήσουν πιέσεις στην «Airbnb» και σε παρόμοιες πλατφόρμες, να συμμορφωθούν με τους ισχύοντες κανόνες μακροπρόθεσμα, και αυτές με τη σειρά τους δεν θα διαθέτουν μεγάλη ευελιξία και πειστική επιχειρηματολογία για να αντεπιτεθούν³⁸. Εντούτοις, άλλες φωνές από τον χώρο του ξενοδοχειακού κλάδου έχουν εκφραστεί με μεγαλύτερη επιφυλακτικότητα, επισημαίνοντας ότι στο μέλλον ο ίδιος ο κλάδος θα πρέπει να εξετάσει πιο στενά, αφενός τις συστάσεις που χρειάζεται να γίνουν προς τις αρμόδιες αρχές σχετικά με τη ρύθμιση της λειτουργίας μιας οικονομίας διαμοιρασμού στον τουρισμό και αφετέρου, να ληφθεί μέριμνα για την ανάπτυξη στρατηγικών με επίκεντρο την καινοτομία των προϊόντων με ανάλογη ενίσχυση της συσχέτισης των πελατών με τα εμπορικά σήματα και τα προϊόντα κάθε εταιρείας³⁹.

Σε μια οικονομία διαμοιρασμού στον χώρο του τουρισμού, είναι σύνηθες όσοι εκ των χρηστών-πολιτών μοιράζονται διαδρομές με άλλα άτομα λ.χ. με το αυτοκίνητο τους ή μετατρέπουν τα σπίτια τους σε χώρους καταλυμάτων για επισκέπτες έναντι αμοιβής (μεταξύ πολλών άλλων επιλογών για την παροχή ταξιδιωτικών υπηρεσιών), ενίοτε να «τεστάρουν» ή να «κινούνται οριακά» αναφορικά με την υφιστάμενη νομοθεσία σε κάθε προορισμό, τελικά όμως, σε πολλές εκ των ανωτέρων περιπτώσεων προχωρούν σε πλήρη παραβίαση των κείμενων διατάξεων. Άλλωστε, η ίδια η έννοια

³⁸ Horwarth Hotel, Tourism and Leisure (2014) *Industry Report: Airbnb – A Problem that Will Take Care of Itself*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://horwathhtl.com/files/2012/06/HorwathHTL-REPORT_AIRBnBpdf.pdf

³⁹ PWC, 2014a, *Growth Bed in UK Hotel Forecast 2015*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.pwc.co.uk/hospitality-leisure/uk-hotels-forecast/index.jhtml>

της παραοικονομίας πιστοποιεί το γεγονός ότι μια μερίδα ιδιωτών θα συνεχίσουν να εμπορεύονται πέρα από το πεδίο δράσης των φοροελεγκτικών μηχανισμών, αποσκοπώντας πάντα σε μεγαλύτερα προσωπικά οφέλη ⁴⁰.

Υπάρχουν αρκετά στοιχεία σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που υποδηλώνουν την στενή συσχέτιση των προοπτικών επένδυσης στην επιχειρηματική καινοτομία και εισαγωγής κανόνων που θα διασφαλίσουν τον υγιή ανταγωνισμό. Για παράδειγμα, είναι χαρακτηριστικό ότι η Αρχή Ανταγωνισμού (Autoritat Catalana de la Competencia) της Κυβέρνησης της Καταλονίας (Generalitat de Catalunya) στην Ισπανία, δημοσίευσε τον Ιούλιο του 2014 μελέτη για τα οφέλη και τις προκλήσεις της οικονομίας του διαμοιρασμού στον ανταγωνισμό και την περιφερειακή ανάπτυξη⁴¹, ενώ στη διάρκεια επίσης του Ιουλίου 2014, η ίδια η κυβέρνηση της Ισπανίας επέβαλε στην Airbnb πρόστιμο ύψους €30.000 για την ανάρτηση «παράνομων τουριστικών καταλυμάτων» στην πλατφόρμα της⁴².

Παράλληλα, στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η απερχόμενη Επίτροπος για θέματα της Ψηφιακής Ατζέντας, Neelie Kroes, προέβη τον Ιούνιο του 2014 στην ακόλουθη δήλωση: *«Δεν γίνεται να αγνοήσουμε τις προκλήσεις της ψηφιακής τεχνολογίας, αλλά δεν μπορούμε επίσης να αποτρέψουμε την εμφάνιση καινοτόμων πρακτικών. Οι απόψεις των νέων γενεών, των επιχειρηματιών και των καταναλωτών, πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο διαλόγου σε σχέση με την επίδραση της ψηφιακής τεχνολογίας στην οικονομική ανάπτυξη»*⁴³.

Από την πλευρά των φορέων του τουρισμού, πάντως, ο σκεπτικισμός είναι δεδομένος. Στα τέλη Οκτωβρίου 2014, ο Διευθύνων Σύμβουλος της HOTREC, κ. Christian de Barrin, σημείωσε ότι *«η εκρηκτική εξάπλωση των πλατφορμών διαμοιρασμού) στο διαδίκτυο, και ιδιαίτερα στις νέες μορφές τουριστικών υπηρεσιών, έχει μετασηματίσει ουσιαστικά το κλασικό επιχειρηματικό μοντέλο στον τουρισμό. Σε ό,τι αφορά στη λεγόμενη σκιώδη φιλοξενία (shadow hospitality), πρόκειται για ένα νέο φαινόμενο, που πρέπει να τύχει ανάλυσης και να διευθετηθούν οι ποικίλες εκκρεμότητες*

⁴⁰ Σημείωση: για λόγους σαφήνειας, η παρούσα μελέτη δεν ταυτίζει την παραοικονομία με την έννοια της οικονομίας του διαμοιρασμού αλλά με συγκεκριμένες πρακτικές οι οποίες είτε προϋπάρχουν, είτε εκμεταλλεύονται τη δυναμική του φαινομένου, είτε απλά λογίζονται ως τέτοιες λόγω έλλειψης κατάλληλου νομοθετικού πλαισίου.

⁴¹ Autoritat Catalana de la Competencia (2014) Peer-to-Peer (P2P) Transactions and Competition. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://acco.gencat.cat/web/.content/80_acco/documents/arxius/actuacions/ES_7_2014_TRANSACTION_BETWEEN_EQUALS_AND_COMPETITION_ENG.pdf

⁴² El Pais (30/07/2014) *El Portal Airbnb Paga la Multa a la Generalitat, pero dice que recurrira*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://ccaa.elpais.com/ccaa/2014/07/30/catalunya/1406740940_380604.html

⁴³ Kroes, N. (2014) *My view on Today's Taxi Protests and What it Means for the Sharing Economy*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/kroes/en/blog/my-view-todays-taxi-protests-and-what-it-means-sharing-economy

για το ρυθμιστικό του πλαίσιο, καθώς επηρεάζει την ποιότητα της τουριστικής εμπειρίας των καταναλωτών εν γένει, προκαλώντας ενδεχομένως επιπτώσεις και σε άλλους παραδοσιακούς παρόχους τουριστικών υπηρεσιών»⁴⁴. Αντίστοιχες δηλώσεις πρόσφατα έχουν γίνει και στις ΗΠΑ⁴⁵.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η οικονομία του διαμοιρασμού οφείλει να προσαρμόζεται στις ιδιαιτερότητες των θεσμών σε κάθε τόπο, όπως ακριβώς οι ίδιες οι αρχές και ο τομέας του τουρισμού στον εκάστοτε προορισμό είναι υποχρεωμένοι να παρακολουθούν τις παγκόσμιες τάσεις και να επανατοποθετούνται απέναντι στις μεταβαλλόμενες συνθήκες της αγοράς. Κυρίως όμως, φαίνεται ότι δεν είναι παρά ευσεβής πόθος η πεποίθηση πως η επέκταση της οικονομίας του διαμοιρασμού μπορεί να έχει μόνο θετική επιρροή σε κάθε περιοχή, και ειδικά σε προορισμούς στους οποίους οι επιχειρήσεις που παραδοσιακά υπάγονται στον τουριστικό τομέα αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο της τοπικής οικονομίας και του κοινωνικού ιστού.

Παράλληλα, εκκρεμεί πάντα η απάντηση στο κατά πόσο τα συστήματα κριτικής και παράθεσης σχολίων, που είναι ενσωματωμένα στις πλατφόρμες της οικονομίας του διαμοιρασμού, επαρκούν από μόνα τους για να διασφαλίσουν την εξάλειψη φαινομένων αντιεπαγγελματικής συμπεριφοράς, παροχής υπηρεσιών χαμηλής ποιότητας ή ακόμα και εγκληματικών πράξεων εν τη απουσία κατάλληλων κανόνων. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι μια σειρά από μελέτες οικονομικών επιπτώσεων, όπως αυτές που εκπονεί η Airbnb για διεθνείς προορισμούς αλλά και αυτές που συντάσσουν ομάδες άσκησης επιρροής σαν το «Short Term Rental Advocacy Center»⁴⁶, δεν έχουν πείσει σε πολλές περιπτώσεις τις τοπικές αρχές ως προς τα οφέλη που προκαλεί η αγορά των βραχυπρόθεσμων μισθώσεων σε τουριστικούς προορισμούς. Η κριτική συνήθως εστιάζει στην έλλειψη διαθέσιμων πληροφοριών σχετικά με τις εφαρμοσμένες μεθοδολογίες⁴⁷ και μια γκάμα «ευαίσθητων» ζητημάτων (π.χ. το ποσοστό των οικοδεσποτών με πολλαπλά ακίνητα, το ποσό των εσόδων που προέρχονται από βραχυπρόθεσμες μισθώσεις ολόκληρων ακινήτων έναντι των εσόδων

⁴⁴ Traveldailynews.com (30/12/2014) HOTREC Raises Strong Concerns about the Shadow Tourist

Accommodation Market. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.traveldailynews.com/news/article/63050>

⁴⁵ Tnooz (30/04/2014) American Hotel Association to Fight Airbnb and Short-term Rentals. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.tnooz.com/article/american-hotel-association-launches-fightback-airbnb-short-term-rentals/>

⁴⁶ <http://www.stradvocacy.org/press/#.VFZ7GPmUfX4>

⁴⁷ Skift (30/05/2014) The Professionalisation of Airbnb Hosts. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://skift.com/2014/05/30/the-professionalization-of-airbnb-hosts/>

από τον διαμοιρασμό δωματίων με τον ιδιοκτήτη να είναι παρών, οι περιοχές στις οποίες εμφανίζεται πιο έντονη η συγκεκριμένη δραστηριότητα, κ.λπ.).

Κεφάλαιο Δεύτερο: Η Οικονομία του Διαμοιρασμού και ειδικά η «Πλατφόρμα βραχυπρόθεσμης Μισθώσεως» με τον διακριτικό τίτλο «Airbnb».

2.1 Η Περίπτωση της “Airbnb”.

Επτά χρόνια μετά την ίδρυσή της, η Αμερικάνικη εταιρεία «Airbnb» στέκεται ως ένα από τα πιο εξέχοντα μέλη της οικονομίας του διαμοιρασμού, ανήκουσα σε μια ευρεία ομάδα ηλεκτρονικών επιχειρήσεων που περιλαμβάνει πλατφόρμες, όμοιας καταγωγής, όπως η Uber και η Lyft. Οι εταιρείες αυτές προσφέρουν μια ποικιλία από πλατφόρμες που βασίζονται στο Internet και εφαρμογές που δημιουργούν νέους τρόπους για τους χρήστες-ανθρώπους να μοιράζονται τα αγαθά και τις υπηρεσίες με τη χρήση τεχνολογίας άνευ προηγουμένης εφαρμογής, εκείνη της «Peer-to-Peer» (P2P) τεχνολογίας⁴⁸. Μπορούν επίσης να λειτουργήσουν σαν «εικονικοί προξενητές»,⁴⁹ με τη μείωση του κόστους των συναλλαγών και τη διευκόλυνση των ρυθμίσεων που θα μπορούσαν να έχουν το λιγότερο για εκείνους επαχθές κόστος. Κάτι τέτοιο έχει τεράστιες δυνατότητες προς όφελος των καταναλωτών, ενθαρρύνοντας τη συνεργατική κατανάλωση των περιουσιακών στοιχείων, όπως τα αυτοκίνητα και τα ακίνητα τα οποία έχουν αυξημένη εμπορική αξία στη συμβαστική αγορά και συχνά η εκμετάλλευσή τους παραμένει σε αδράνεια επειδή οι ιδιοκτήτες τους δεν μπορούν να κάνουν πλήρη χρήση αυτών⁵⁰. Παρά το γεγονός ότι οι εταιρείες αυτές είναι εκκολλαπτόμενες και καινοφανείς, αυξάνεται η διάδοσή τους με ταχείς ρυθμούς, και τα συλλογικά τους έσοδα εκτιμάται ότι θα ανέλθουν σε πάνω από 3,5 δισεκατομμύρια δολάρια στο τέλος του επόμενου έτους⁵¹, μόνο στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής.

⁴⁸ Βλ. αναλυτικά ανωτέρω.

⁴⁹ Βλ. για την ορολογία, «virtual matchmakers», στο άρθρο με τίτλο Airbnb: A Case Study in Occupancy Regulation and Taxation, Roberta A. Kaplan & Michael L. Nadler, 82 U Chi L Rev Dialogue 103 (2015).

⁵⁰ Βλ. και το άρθρο με τίτλο «Peer-to-Peer Rental: The Rise of the Sharing Economy», Economist 9 (Mar 9, 2013); Matthew Mitchell, Uber, Airbnb, and Letting the Sharing Economy Thrive (US News & World Rep Apr 15, 2014), online at <http://www.usnews.com/opinion/economic-intelligence/2014/04/15/uber-airb...>

⁵¹ Tomio Geron, *The Share Economy*, 191 Forbes 58, 60 (Feb 11, 2013).

Οι εταιρείες που διαχειρίζονται τις ανωτέρω ηλεκτρονικές πλατφόρμες προσφέρουν ένα ευρύ φάσμα υπηρεσιών, αλλά απολαμβάνουν τρία κοινά χαρακτηριστικά:

Πρώτον, βασίζονται σε πρόσφατες τεχνολογικές εξελίξεις για να ικανοποιηθούν απαιτήσεις των καταναλωτών οι οποίες άρχονται και παραμένουν ίδιες ανά τους αιώνες, με τρόπους όμως που δεν θεωρούσαν πιθανούς να συμβούν υπό τους τεχνολογικούς όρους του παρελθόντος⁵². Δεύτερον, δραστηριοποιούνται παράλληλα με ένα πλήθος ήδη καθιερωμένων επιχειρήσεων οι οποίες θεμελιωδώς διαταράσσονται από τα νέα δεδομένα μιας οικονομίας διαμοιρασμού, αποτελώντας έτσι μια αναδυόμενη εναλλακτική η οποία παρέχει καινοτόμες λύσεις στους καταναλωτές-χρήστες⁵³. Τρίτον, λειτουργούν σε μη χαρτογραφημένους τομείς του δικαίου, διότι η λειτουργία τους προκαλεί νέα και θεμελιωδώς διαφορετικά ζητήματα που δεν είχαν προβλεφθεί κατά τη δημιουργία και τη σύνταξη των ισχυόντων καταστατικών λειτουργίας και των κανονισμών σε παρόμοιες συναλλαγές.

Κατά τη διάρκεια της σύντομης ύπαρξής της, η Airbnb γνώρισε αξιοσημείωτη ανάπτυξη. Σήμερα, φιλοξενεί περισσότερες από ένα εκατομμύριο καταχωρίσεις σε πάνω από 190 χώρες και εδάφη σε όλο τον κόσμο. Επιπλέον, προσφέροντας στους επισκέπτες ατομικά καταλύματα που κυμαίνονται από ένα σπίτι σε δέντρο μέχρι πολυτελή κάστρα καθώς και ο,τιδήποτε άλλο μεταξύ αυτών των κατοικιών, η Airbnb κάνει προσπάθειες να συνεργάζεται με δήμους και διοργανωτές παγκοσμίων γεγονότων, δηλ. φιλοξενεί μεγάλης κλίμακας γεγονότα φιλοξενώντας λ.χ. τα μέλη διασκέψεων για τους Ολυμπιακούς Αγώνες και συμμετέχοντας από όλο τον κόσμο για το Παγκόσμιο Κύπελλο^{54, 55}.

2.2. Οι οικονομικές επιπτώσεις της λειτουργίας της “Airbnb” στις παραδοσιακές ξενοδοχειακές δομές και την εν γένει λειτουργία θεσμικών φορέων.

⁵² Βλ.όπ. Mitchell, σημ.50.

⁵³ Βλ. και Sangeet Choudary, *How the Hotel Industry Got Blindsided . . . and Why Yours Could Be Next* (Forbes July 7, 2014), online at <http://www.forbes.com/sites/groupthink/2014/07/07/how-the-hotel-industry...>

⁵⁴ Anika Anand, *Airbnb's Got Some Impressive Numbers, but What about Its Legal Woes?*, Upstart Bus J (Bus Journals Feb 7, 2013), online <http://upstart.bizjournals.com/companies/startups/2013/02/07/airbnb-rele..>

⁵⁵ *Hosting Big Events: How Airbnb Helps Cities Open Their Doors*, Airbnb Pub Pol Blog (Airbnb), online at <http://publicpolicy.airbnb.com/wp-content/uploads/2014/08/Airbnb-big-eve...>; Poppy Harlow and David Goldman, *Warren Buffett Endorses Airbnb*, CNN Money (CNN Apr 9, 2014), online <http://money.cnn.com/2014/04/09/technology/social/buffett-airbnb>

Για μια πιο ακριβή εκτίμηση των οικονομικών επιπτώσεων της οικονομίας διαμοιρασμού στον τουρισμό και ειδικότερα στα έσοδα του ξενοδοχειακού κλάδου και σε εκείνα του δημοσίου, απαιτείται να ληφθούν υπόψη ορισμένες υποθέσεις εργασίας⁵⁶. Κρίθηκε απαραίτητο να εφαρμοστούν δύο μέθοδοι υπολογισμού: μια άμεση μέθοδος, που έχει ως αφετηρία τον αριθμό των ακινήτων που διατίθενται μέσω της οικονομίας διαμοιρασμού και μια έμμεση μέθοδος, που στηρίζεται στο συνολικό αριθμό των τουριστικών διανυκτερεύσεων. Αρχικά προσεγγίστηκε, από την γνωστή εταιρεία Grand Thorton, το ποσοστό επισκεψιμότητας μέσω διαφόρων εναλλακτικών μεθόδων, εντοπίστηκε η τουριστική δαπάνη ανά μέρα για διαμονή και για λοιπές υπηρεσίες ενώ λήφθηκε υπόψη η παρούσα φορολογική και ασφαλιστική νομοθεσία. Η εφαρμογή των δύο μεθόδων έδωσε τον υπολογισμό της επίδρασης της οικονομίας διαμοιρασμού σε επίπεδο τουρισμού, από όπου, λόγω του αποτελέσματος υποκατάστασης, προέκυψαν οι απώλειες των ξενοδοχείων και των δημοσίων εσόδων. Ειδικότερα, το μέγεθος της οικονομίας διαμοιρασμού στον τουριστικό κλάδο στη χώρα εκτιμάται από € 1,38 δισ. έως € 1,46 δισ. Από το σχετικό διαχωρισμό σε δαπάνη για διαμονή και για λοιπές υπηρεσίες, καθώς και από την υπόθεση του βαθμού υποκατάστασης, προέκυψε ότι τα ξενοδοχειακά καταλύματα έχουν απώλειες στα έσοδα διαμονής τους € 523 εκ. έως € 554 εκ. σε ετήσια βάση. Αν υπήρχαν αυτά τα έσοδα στα ξενοδοχεία, θα δημιουργούνταν πρόσθετες 15 χιλιάδες θέσεις εργασίας ετησίως. Η απουσία τώρα δυνατότητας φορολόγησης των εισοδημάτων των ιδιοκτητών που διαθέτουν τα ακίνητά τους σε πλατφόρμες οικονομίας διαμοιρασμού προκαλεί μια απώλεια στο ελληνικό δημόσιο της τάξεως των € 260 εκ. έως € 276 εκ. σε ετήσια βάση. Πρόκειται ουσιαστικά για το ύψος των εσόδων που θα είχε το κράτος αν φορολογούσε τα έσοδα των ιδιοκτητών των ακινήτων της οικονομίας διαμοιρασμού, όπως αντίστοιχα πράττει γενικά στα εισοδήματα από ενοίκια. Από την άλλη πλευρά η συνεισφορά της οικονομίας διαμοιρασμού στο ΦΠΑ των τουριστικών υπηρεσιών υπολογίζεται στα € 27 εκ. έως € 28 εκ. ετησίως, λόγω του αποτελέσματος συμπληρωματικότητας που εκτιμάται πως υπάρχει. Αν τώρα εφαρμοστεί μια αντίστοιχη φορολόγηση στα ακίνητα της οικονομίας διαμοιρασμού με εκείνη που υπάρχει στα τυπικά ξενοδοχειακά καταλύματα, τα δημόσια έσοδα είναι δυνατό να ενισχυθούν περαιτέρω κατά € 322 εκ. έως € 353 εκ. σε ετήσια βάση.

⁵⁶ Πρβλ. έκθεση της Grand Thorton Hellas, Σεπτέμβριος του 2015, «Λειτουργία και επίδραση της Οικονομίας Διαμοιρασμού στον ξενοδοχειακό κλάδο στην Ελλάδα», σελ.4-5, διαθέσιμη στο http://www.grhotels.gr/GR/BussinessInfo/News/Lists/List/Attachments/577/Sharing_Economy_Press_20151007.pdf

Όπως έχει αναφερθεί το πρώτο βασικό ζητούμενο που προκύπτει είναι αν η οικονομία διαμοιρασμού λειτουργεί υποκατάστατα και άρα ανταγωνιστικά έναντι των τυπικών ξενοδοχειακών καταλυμάτων ή συμπληρωματικά και άρα προσθετικά στο τουριστικό προϊόν. Αν και δεν υπάρχει κάποιο επίσημο καταγεγραμμένο στοιχείο που να αποτυπώνει το βαθμό υποκατάστασης ή συμπληρωματικότητας της οικονομίας διαμοιρασμού, έχουν γίνει ειδικές έρευνες προκειμένου να διερευνηθεί κατά πόσο η παρουσία καταλυμάτων μέσω οικονομίας διαμοιρασμού περιόρισε την κίνηση επισκεπτών προς τα τυπικά ξενοδοχειακά καταλύματα ⁵⁷. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ένα 30% περίπου των επισκεπτών καταλυμάτων οικονομίας διαμοιρασμού δεν θα πραγματοποιούσε το ταξίδι αν δεν υπήρχε αυτή η εναλλακτική, ενώ το υπόλοιπο μέρος ουσιαστικά μετακινήθηκε από τα τυπικά ξενοδοχειακά καταλύματα προς αυτή την επιλογή. Άρα η οικονομία διαμοιρασμού λειτουργεί συμπληρωματικά σε βαθμό 30% και υποκατάστατα σε βαθμό 70%. Διευκρινίζεται ότι το 30% αφορά μόνο τους επισκέπτες μέσω της οικονομίας διαμοιρασμού (και όχι το σύνολο των επισκεπτών σε τουριστικά καταλύματα).

Οι επιπτώσεις της χρήσης ηλεκτρονικών πλατφόρμων «διαμοιρασμού» στο χώρο του τουρισμού, είναι απόλυτα συνυφασμένες και με τη λειτουργία ή την αποδοτικότητα θεσμικών φορέων που έχουν την αρμοδιότητα εκ του νόμου για τον καθορισμό του ρυθμιστικού πλαισίου λειτουργίας, φορολόγησης, αδειοδότησης κ.ο.κ. για λογαριασμό του Δημοσίου. Η επίβλεψη του τουριστικού κλάδου στη χώρα μας, λ.χ. πραγματοποιείται από το Υπουργείο Τουρισμού, το οποίο είναι υπεύθυνο και για τη δημιουργία και υλοποίηση της τουριστικής πολιτικής και ανάπτυξης στην Ελλάδα. Το Υπουργείο ασκεί επιτελικό και συντονιστικό ρόλο σε θέματα τουρισμού, ενώ συνεργάζεται και υποστηρίζει αρχές της περιφερειακής και τοπικής αυτοδιοίκησης με σκοπό την εύρυθμη και αποτελεσματική λειτουργία του τουριστικού τομέα. Το Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας (ΞΕΕ), παράλληλα, λειτουργεί ως νομοθετημένος σύμβουλος της πολιτείας σε θέματα τουρισμού. Παρέχει συμβουλευτική υποστήριξη σε οικονομικά, νομικά και εργασιακά τουριστικά θέματα, οργανώνει εκθέσεις και συνέδρια, ενώ συμμετέχει ενεργά σε θέματα που αφορούν τον τουρισμό στην Ελλάδα αντιπροσωπεύοντας το σύνολο των μελών του. Η ανάπτυξη της οικονομίας διαμοιρασμού και η παρουσία μη πιστοποιημένων καταλυμάτων παροχής

⁵⁷ <http://www.phocuswright.com/Free-Travel-Research/Travel-Innovation-and-Technology-Trends-2015>
<http://www.hotelnewsnow.com/articles/26577/2015-cost-estimating-guide-released> , HNN Special Report, (2015), The Impact of Sharing Economy on Hotels an Analysis of Airbnb and Alternative Accommodations, Hotel News Now.

υπηρεσιών τουριστικής διαμονής έχει δημιουργήσει ένα σημαντικό αριθμό ιδιοκτητών ακινήτων, οι οποίοι δεν φορολογούνται για τη διάθεση του ακινήτου τους και βέβαια δεν ελέγχονται για τη συμμόρφωση με τους κανόνες λειτουργίας των τυπικών ξενοδοχειακών καταλυμάτων. Εφόσον το φαινόμενο αυτό δεν θεσμοθετηθεί και δεν ελεγχθεί από κάποιον επίσημο φορέα, εκτιμάται πως το αποτέλεσμα της υποκατάστασης θα συνεχίσει να μεγεθύνεται με αυξητικούς ρυθμούς, καθώς η δυνατότητα αποφυγής φορολόγησης δημιουργεί αυξημένα κίνητρα διάθεσης ενός ακινήτου μέσα από τις πλατφόρμες διαμοιρασμού. Η παράλληλη (σκιώδης) αυτή προσφορά τουριστικών καταλυμάτων δημιουργεί στρέβλωση στην αγορά, καθώς προκαλεί αθέμιτο ανταγωνισμό προς τα τυπικά ξενοδοχειακά κατάλυμα.

Συγχρόνως όμως ένα τέτοιο φαινόμενο είναι δυνατό να επηρεάσει τη λειτουργία των θεσμικών φορέων που εποπτεύουν την αγορά και είναι υπεύθυνοι για την ομαλή λειτουργία της. Ειδικότερα η έλλειψη ενός θεσμικού πλαισίου ενσωμάτωσης και ελέγχου των καταλυμάτων της οικονομίας διαμοιρασμού, δημιουργεί προβλήματα στην ικανότητα των φορέων να προάγουν την ποιότητα των τουριστικών υπηρεσιών στη χώρα. Οι ιδιοκτήτες των ακινήτων δεν ακολουθούν κάποια αδειοδοτική διαδικασία και δεν ελέγχονται για την τήρηση βασικών κανόνων λειτουργίας, ενώ αντιπροσωπεύουν ένα μέρος της τουριστικής αγοράς για το οποίο δεν υπάρχουν επίσημα στοιχεία για το μέγεθος, τον όγκο και το είδος των υπηρεσιών που προσφέρουν σε τουρίστες. Ως εκ τούτου το ΞΕΕ και κατ' επέκταση το Υπουργείο δεν είναι σε θέση να εκπληρώνουν πλήρως το ρόλο τους καθώς ένα μέρος της τουριστικής αγοράς είναι πλέον εκτός από το πεδίο αρμοδιοτήτων τους. Ήδη, το ανωτέρω νομοθετικό κενό έχει εντοπισθεί από τον Έλληνα νομοθέτη και τα σημεία παρέμβασής του και δράσεως θα αναπτυχθούν αναλυτικά κατωτέρω.

2.2.1. Σύντομη αναφορά στην έκθεση της PriceWaterhouseCoopers για τις επενδυτικές στρατηγικές στον κλάδο των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων και τον στρατηγικό ρόλο των πλατφορμών διαμοιρασμού.

Σύμφωνα με την πρόσφατη μελέτη της εταιρείας PWC⁵⁸, η Ελλάδα αποτελεί ένα σημαντικό παγκόσμιο προορισμό, με 25 εκατομμύρια αφίξεις τουριστών το 2015,

⁵⁸ Δημοσιευμένη στο διαδίκτυο, Φεβρουάριος του 2016 με θέμα : «Επενδυτικές στρατηγικές για τον ξενοδοχειακό κλάδο στην Ελλάδα», <http://www.e-travelnews.gr/wp-content/uploads/2016/03/PWC.pdf>

αυξημένες από 22 εκατομμύρια το 2014. Ο τουρισμός δεν εξαρτάται σε γενικές γραμμές σημαντικά από το Ελληνικό ΑΕΠ, αλλά η άμεση συμβολή του σ' αυτό ξεπερνά το 7%. Ο ξενοδοχειακός κλάδος έχει αναπτυχθεί γρήγορα και συστηματικά τα τελευταία τρία χρόνια, αλλά δεν είναι ιδιαίτερα ανταγωνιστικός σε διεθνές επίπεδο, κυρίως λόγω των τιμών του. Λόγου χάριν, το 2014, οι τουρίστες δαπάνησαν €590 ανά ταξίδι, με μέση διάρκεια παραμονής τις 8,4 μέρες, αποφέροντας συνολικά έσοδα €13 δισ.ευρώ. Στην Ελλάδα υπάρχουν 9.745 ξενοδοχεία με 405 χιλιάδες δωμάτια και 781 χιλιάδες κλίνες, τα οποία είναι κυρίως συγκεντρωμένα (85%) στην Κρήτη, το Νότιο Αιγαίο, την Κεντρική Μακεδονία και τα νησιά του Ιονίου. Ο ελληνικός ξενοδοχειακός κλάδος βασίζεται κυρίως σε μικρά ξενοδοχεία 2* (4.198 ξενοδοχεία), ενώ ξενοδοχεία 4* και 5* αποτελούν μόνο το 17% του συνολικού αριθμού.

Εάν λάβει κανείς υπόψιν την υψηλή δανειοδότηση των ξενοδοχειακών μονάδων και επιχειρήσεων με έδρα την Ελλάδα, την απουσία αυξημένου επενδυτικού ενδιαφέροντος από κεφάλαια του εξωτερικού, καθώς και την δυσκολία εξυπηρέτησης των δανειακών του υποχρεώσεων τα τελευταία τρία έτη, εκτιμάται από την εταιρία PWC ότι για την αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος στην Ελλάδα θα δαπανηθούν € 1,6 δισ. μέχρι το 2022.

Οι ηλεκτρονικές πλατφόρμες διαμοιρασμού, σύμφωνα με την ίδια πάντοτε μελέτη, ενδεχομένως, να αποτελέσουν προοδευτικά και στον ελλαδικό χώρο, το αντιστάθμισμα στην μάλλον στάσιμη πορεία του ελληνικού ξενοδοχειακού τουρισμού.

Σε γενικές γραμμές, υπάρχουν πολλά στοιχεία που δείχνουν ότι οι πολυάριθμες πλατφόρμες που διευκολύνουν την πρόσβαση σε αγαθά, δεξιότητες, μεταφορικά μέσα, χώρους και χρηματοδότηση, χρηματοδοτούνται σε μεγάλο βαθμό από επενδυτές. Η Deloitte University Press⁵⁹, ανέφερε τον Μάρτιο του 2014 ότι «εταιρείες επιχειρηματικών κεφαλαίων έχουν επενδύσει πάνω από 2 δισεκατομμύρια δολάρια σε πάνω από 500 συνεργατικά οικονομικά εγχειρήματα σε παγκόσμιο επίπεδο από το 2012». Τον Αύγουστο του 2014, σε παγκόσμια κλίμακα, η PWC⁶⁰ προέβλεψε, επίσης, ότι η αξία που δημιουργείται επί του παρόντος από πέντε από τους πιο εξέχοντες τομείς της οικονομίας του διαμοιρασμού στο εμπορικό τοπίο, θα αυξηθεί σημαντικά μέσα στην

⁵⁹ Deloitte University Press (2014) *Big Companies now have a Hand in Collaborative Economy*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://dupress.com/articles/collaborative-economy/>

⁶⁰ PWC (2014b) *The Sharing Economy – Sizing the Revenue Opportunity*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.pwc.co.uk/issues/megatrends/collisions/sharingeconomy/the-sharing-economy-sizing-the-revenue-opportunity.jhtml>

επόμενη δεκαετία, με την προϋπόθεση ότι θα υπερκεραστούν σημαντικές προκλήσεις στο επίπεδο της υιοθέτησης και εφαρμογής ενδεδειγμένων κανόνων για την προώθηση του υγιούς ανταγωνισμού. Κατά την ίδια μελέτη, η συγκριτική ανάλυση της PWC κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα δυνητικά έσοδα τόσο για την οικονομία του διαμοιρασμού όσο και για τους παραδοσιακούς τομείς ενοικίασης, θα εξισώνονται στα 335 δισεκατομμύρια δολάρια το 2025, παρά το γεγονός ότι το 2013 τα έσοδα των τομέων της οικονομίας του διαμοιρασμού αντιστοιχούσαν μόλις στο 6% των εσόδων τομέων όπως οι ξενώνες και οι μορφές καταλυμάτων Bed & Breakfast, καθώς και οι επιχειρήσεις ενοικίασης εξοπλισμού, αυτοκινήτων, βιβλίων και DVD.

Την ίδια στιγμή, υπάρχουν αρκετά στοιχεία που πιστοποιούν ότι τα start-ups ταξιδιωτικών υπηρεσιών συγκαταλέγονται μεταξύ των πιο πετυχημένων ιστοριών στην εξέλιξη της οικονομίας του διαμοιρασμού. Δεν είναι τυχαίο ότι τον περασμένο Απρίλιο, οι ιδρυτές της Airbnb ανακηρύχθηκαν ως οι πρώτοι δισεκατομμυριούχοι της οικονομίας του διαμοιρασμού επειδή κατάφεραν να ολοκληρώσουν έναν νέο γύρο χρηματοδότησης, αντλώντας 450 εκατομμύρια δολάρια σε αποτίμηση 10 δισεκατομμυρίων δολαρίων⁶¹. Η ακόλουθη εικόνα, που περιλαμβάνεται σε πρόσφατη έκθεση της Accenture και της Συμμαχίας Νέων Επιχειρηματιών της G20⁶² δείχνει πώς οι πλατφόρμες Airbnb (διαμοιρασμός καταλυμάτων), Blablacar (διαμοιρασμός διαδρομών) και Kickstarter (πληθοχρηματοδότηση), έχουν επιτύχει εκθετική αύξηση σε όρους των εκατομμυρίων χρηστών τους τα τελευταία χρόνια. Το επίτευγμα αυτό εξηγεί, επίσης, πώς η Airbnb αποτιμάται σήμερα περισσότερο από μεγάλα εμπορικά σήματα ξενοδοχειακών αλυσίδων, όπως η Hyatt Hotels, το InterContinental Hotel Group και η Accor (περίπου \$ 8 – 8,5 δισεκατομμύρια αποτίμηση) και πολύ περισσότερο από τον σημαντικότερο ανταγωνιστή της στην αγορά των ιδιωτικών ενοικιάσεων. Μάλιστα, η HomeAway έχει έναν πολύ μεγαλύτερο αριθμό καταχωρήσεων συγκριτικά με την Airbnb, ωστόσο η πρόσφατη αποτίμηση της εταιρείας ήταν περίπου 4 δισεκατομμύρια δολάρια⁶³.

⁶¹ Forbes (18/04/2014) *Airbnb Cofounders Are Billionaires As Share Economy Leader Closes \$450 Million Round At \$10 Billion Valuation*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.forbes.com/sites/alexkonrad/2014/04/18/airbnb-closes-round-at-10-billion/>

⁶² Accenture and G20 Young Entrepreneurs' Alliance (2014) *The Promise of Digital Entrepreneurs*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.accenture.com/SiteCollectionDocuments/PDF/Accenture-Promise-Digital-Entrepreneurs-Creating-10-Million-Youth-Jobs-G20-Countries.pdf>

⁶³ Skift (21/03/2014) *How much is an Airbnb Listing Really Worth*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://skift.com/2014/03/21/how-much-is-an-airbnb-listing-really-worth/>

2.2.2. Σύντομη καταγραφή της λειτουργίας της Airbnb σε διεθνείς προορισμούς (Νέα Υόρκη, Σαν Φρανσίσκο, Άμστερνταμ, Βαρκελώνη).

- Όντας μια από τις μεγαλύτερες και ταχύτερα αναπτυσσόμενες αγορές της Airbnb, καθώς και το μέρος στο οποίο το πρόβλημα των ‘παράνομων ξενοδοχείων’ είναι βασικό ζήτημα της πολιτικής ατζέντας για μεγάλο χρονικό διάστημα, η πόλη της **Νέας Υόρκης** μετατράπηκε γρήγορα σε πεδίο ανταγκλήσεων μεταξύ της εταιρείας, των πολιτειακών αρχών, των τουριστικών ενώσεων, των κατοίκων σε πολλές γειτονιές και των ιδιοκτητών. Από το 2011 έως το 2013, δεκάδες τροποποιήσεις «πέρασαν» στο νόμο για τα Συγκροτήματα Κατοικιών της Πολιτείας της Νέας Υόρκης (New York State Multiple Dwelling Law), ο οποίος είχε για πρώτη φορά ψηφιστεί το 2010 ως την απάντηση της πολιτείας στις ανησυχίες των τοπικών φορέων σχετικά με τη χρήση κτιρίων με μονόκλινα διαμερίσματα, ως «παράνομα ξενοδοχεία»⁶⁴. Ο νόμος είναι ακόμη σε ισχύ, απαγορεύοντας τις μισθώσεις διαμερισμάτων για λιγότερο από 30 ημέρες, εκτός εάν οι κάτοικοι τους είναι παρόντες (π.χ. μοιράζονται το δωμάτιο) ή εκτός και αν οι μισθώσεις λαμβάνουν χώρα σε σπίτια της ίδιας οικογένειας ή σε κτίρια με λίγα διαμερίσματα. Επιπροσθέτως, λόγω της αύξησης του αριθμού καταγγελιών από τους γείτονες και τους ιδιοκτήτες ακινήτων, αλλά και τις ανησυχίες σχετικά με τη φοροδιαφυγή και την παραβίαση της χωροταξική νομοθεσίας, στις αρχές του 2014, αναγκάστηκε ο Γενικός Εισαγγελέας της Νέας Υόρκης να αναλάβει περαιτέρω δράση και να προχωρήσει σε νομικές διαδικασίες για αναστολή λειτουργίας μιας σειράς καταχωρήσεων της Airbnb. Κατόπιν διαπραγματεύσεων, η εταιρεία επέτρεψε την πρόσβαση στο ιστορικό των καταχωρίσεων και των οικοδεσποτών, για τους οποίους υπήρχαν υποψίες ότι παρανομούσαν στην πόλη, αν και τα στοιχεία που δόθηκαν είχαν τροποποιηθεί για να εξασφαλιστεί η ανωνυμία, να αποφευχθεί η παραβίαση των όρων της συμφωνίας με το οικοδεσπότες, και να μην αποθαρρυνθούν δυνητικοί πελάτες σε σχέση με την εγγραφή και ένταξη τους στην πλατφόρμα. Από τότε, η Airbnb αντιμετωπίζει σκληρή αντιπαράθεση από ένα συνασπισμό ομάδων επιρροής υπέρ της

⁶⁴<http://www.habitatmag.com/Publication-Content/Habitat-s-Purchasing-Primer-News-for-New-Buyers/New-York-State-Multiple-Dwelling-Law#.VF4ObPmUfX5> & <http://public.leginfo.state.ny.us/LAWSSEAF.cgi?QUERYTYPE=LAWS+&QUERYDATA=@LLMDW+&LIST=LAW+&BROWSER=+&TOKEN=33699607+&TARGET=VIEW>

λεγόμενης «οικονομικά προσιτής στέγασης»⁶⁵. Ένας εκπρόσωπος της Airbnb έχει επίσης αναφερθεί σε «παραγωγικές συζητήσεις με πολλούς ηγέτες ξενοδοχείων που κατανοούν ότι η Airbnb καθιστά τη Νέα Υόρκη ισχυρότερη»⁶⁶, αν και υπάρχουν ήδη ενδείξεις ότι η πλειοψηφία των επιλογών που διατίθενται μέσω της συγκεκριμένης πλατφόρμας αποτελούν ως επί το πλείστον μια «ανταγωνιστική απειλή» για ξενοδοχεία χαμηλού κόστους⁶⁷. Παράλληλα, στο πλαίσιο προσπαθειών για την αντιμετώπιση του φαινομένου, η εταιρεία θα πρέπει να απαντήσει σε περισσότερες ερωτήσεις στο εγγύς μέλλον αναφορικά με την δραστηριότητα της, βάσει της έκθεσης που κυκλοφόρησε πρόσφατα από την Πολιτειακή Αρχή του Γενικού Εισαγγελέα της Νέας Υόρκης⁶⁸. Πέρα από το εύρημα ότι το 72% των καταχωρήσεων που συμπεριλήφθηκαν στην έρευνα του Γενικού Εισαγγελέα, είχαν προβεί σε παραβάσεις της κείμενης νομοθεσίας, τα στοιχεία που δόθηκαν από την εταιρεία έδειξαν ότι κατά την περίοδο ελέγχου γύρω στο 6% των οικοδεσποτών ενεργούσαν περισσότερο ως επιχειρηματίες και λιγότερο ως «καθημερινοί Νεοϋορκέζοι» αφού:

1. είχαν στην ιδιοκτησία τους περισσότερο από το 20% των διαμερισμάτων πόλεως που ήταν διαθέσιμα μέσω της Airbnb ως ιδιωτικές βραχυπρόθεσμες μισθώσεις,
 2. λάμβαναν περισσότερες από μια στις τρεις ιδιωτικές κρατήσεις,
 3. και εν συνεχεία λάμβαναν περισσότερα από ένα σε κάθε τρία δολάρια επί του συνόλου των εσόδων από τις βραχυπρόθεσμες μισθώσεις της Airbnb.
- Παρά το γεγονός ότι πολλές από τις ιδέες που οδήγησαν στην άνοδο της οικονομίας του διαμοιρασμού έχουν τις ρίζες τους κοντά στη «Silicon Valley», οι βραχυπρόθεσμες μισθώσεις ήταν σε μεγάλο βαθμό παράνομες μέχρι προσφάτως στην πόλη του **Σαν Φρανσίσκο**. Στο χώρο μιας ήδη αρκετά τεταμένης αγοράς μακροπρόθεσμων μισθώσεων, η αυξανόμενη δραστηριότητα της Airbnb και άλλων πλατφορμών διαμοιρασμού, συνοδεύτηκε κατά κύριο λόγο από παραβάσεις του νόμου, εξώσεις ενοικιαστών (είτε ως αποτέλεσμα παραβίασης των όρων της μακροπρόθεσμης μίσθωσης είτε επειδή οι ιδιοκτήτες μετατρέπουν μονάδες μακροχρόνιας ενοικίασης σε

⁶⁵ <http://www.sharebetter.org/about-us/>

⁶⁶ Airbnb Public Policy Blog (12/09/2014) *Hotels Vs Regular New Yorkers*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://publicpolicy.airbnb.com/hotels-vs-regular-new-yorkers/>

⁶⁷ Hotel News Now (2014) *The Impact of the Sharing Economy on Hotels – An Inside View of Airbnb in New York City*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.hotelnewsnow.com/Article/14346/The-impact-of-the-sharing-economy-on-hotels>

⁶⁸ New York State Office of the Attorney General (ibid)

μονάδες βραχυπρόθεσμης μίσθωσης προκειμένου να κερδίσουν περισσότερα χρήματα), και μία έντονη συζήτηση έχει ξεκινήσει την τελευταία πενταετία στην Αμερική για το αν ο νόμος θα πρέπει να επιβάλει παρόμοια όρια και κυρώσεις, τόσο σε εκείνους τους πολίτες που κατοικούν στα σπίτια τους και επιλέγουν να τα νοικιάζουν ταυτόχρονα, προβλέποντας σε ένα πρόσθετο εισόδημα, όσο και σε εκείνους που επωφελούνται της εκμετάλλευσης περισσότερων του ενός ακινήτων. Τον Απρίλιο του 2014, ο Πρόεδρος του Συμβουλίου Εποπτών του Σαν Φρανσίσκο, κύριος David Chiu, παρουσίασε προτεινόμενη νομοθεσία για τη νομιμοποίηση μισθώσεων μικρής διάρκειας για παραθεριστικούς σκοπούς σε ενιαίες μονάδες, έτσι ώστε ο εκμισθωτής (ιδιοκτήτης ή ενοικιαστής) να αποδίδει φόρους, να συμμορφώνεται με ορισμένες ελάχιστες απαιτήσεις καταχώρισης για την εγγραφή σε ειδικό μητρώο, και να δύναται να υπενοικιάζει την κύρια κατοικία του για έως και 90 ημέρες ανά ημερολογιακό έτος. Η πρόταση συνάντησε αντιδράσεις από διαφορετικά στρατόπεδα⁶⁹. Οι υπέρμαχοι της οικονομίας του διαμοιρασμού απαίτησαν παράταση της μέγιστης περιόδου μίσθωσης ανά έτος, ενώ οι θιασώτες της λεγόμενης «οικονομικά προσιτής στέγας» βρήκαν ανεπαρκείς τις προτάσεις και ζήτησαν αυστηρότερη νομοθεσία. Κοντολογίς, χρειάστηκαν κάτι περισσότερο από έξι μήνες πριν ο David Chiu δει τον Δήμαρχο Ed Lee να υπογράφει το νέο νόμο⁷⁰ στα τέλη Οκτωβρίου του 2014, χωρίς να περιλαμβάνει μεταξύ των τελικών τροποποιήσεων την επέκταση του χρονικού ορίου των 90 ημερών σε περιπτώσεις μισθώσεων έναντι ενοικίου φιλοξενίας σε μη χρησιμοποιημένα υπνοδωμάτια⁷¹. Για τον Πρόεδρο του Συμβουλίου Εποπτών του Σαν Φρανσίσκο, η νέα νομοθεσία (που θα τελικά τέθηκε σε εφαρμογή τον Φεβρουάριο του 2015) συμβαδίζει με την αρχική φιλοδοξία να ρυθμιστούν οι βραχυπρόθεσμες μισθώσεις και να προστατευθεί η αγορά κατοικίας. Σύμφωνα με τα λεγόμενά του: «Ο νέος νόμος λέει ότι οι κάτοικοι του Σαν Φρανσίσκο που παίζουν σύμφωνα με τους κανόνες, προχωρούν σε επίσημη καταχώρηση της κατοικίας τους, πληρώνουν φόρους, διαθέτουν συμβάσεις ασφάλειας αστικής ευθύνης, συμμορφώνονται με τη νομοθεσία για την ασφάλεια των κτιρίων και την τιμολόγηση των ενοικίων, και δεν επωφελούνται αλόγιστα από το

⁶⁹ CNET (20/08/2014) Vexed in the City: The Sharing Economy's Hidden Toll on San Francisco. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.cnet.com/news/vexed-in-the-city-the-sharing-economys-hidden-toll-on-san-francisco/>

⁷⁰ <https://sfgov.legistar.com/View.ashx?M=F&ID=3292337&GUID=67C37394-6A63-49DC-A886-675E294384C1>

⁷¹ San Francisco Bay Guardian Online (07/10/2014) SF Supervisors Vote to Legalize and Regulate Airbnb's= Short-Term Rentals. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.sfbg.com/politics/2014/10/07/sf-supervisors-vote-legalize-and-regulate-airbnbs-short-term-rentals>

γεγονός ότι μοιράζονται τον χώρο τους, μπορούν να συμμετέχουν σε έναν ελεγχόμενο βαθμό στην πρακτική των βραχυπρόθεσμων μισθώσεων⁷². Άλλη μια ενδιαφέρουσα πτυχή είναι ότι οι πρόσφατα ραγδαίες εξελίξεις ενισχύθηκαν από το γεγονός ότι η Airbnb ξεκίνησε - από την 1η του Οκτωβρίου 2014 - να συλλέγει από τους επισκέπτες και να αποδίδει στην πόλη του Σαν Φρανσίσκο παρόμοιους φόρους με αυτούς που ισχύουν για τον τοπικό ξενοδοχειακό τομέα⁷³. Λόγω της αυξανόμενης ζήτησης για δωμάτια ξενοδοχείων ταυτόχρονα με την άνοδο των βραχυπρόθεσμων μισθώσεων, η τουριστική βιομηχανία φαίνεται να παρακολουθεί τις πρόσφατες εξελίξεις από απόσταση, μολονότι ήδη υπάρχουν ενδείξεις ότι συγκεκριμένες κατηγορίες ξενοδοχείων αντιμετωπίζουν, χρόνο με το χρόνο, μείωση πληροτήτων τα Σαββατοκύριακα⁷⁴. Είναι εξίσου ενδιαφέρον, ωστόσο, ότι η ημερήσια διάταξη επί του παρόντος ζητήματος, περιλαμβάνει επιπλέον την αγωγή της HomeAway κατά της πόλης του Σαν Φρανσίσκο, η οποία βασίζεται σε ισχυρισμούς ότι μεταξύ των διαδικτυακών αγορών των βραχυπρόθεσμων μισθώσεων μόνο το επιχειρηματικό μοντέλο της Airbnb ωφελείται από το νέο νόμο⁷⁵.

- Η δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της Ισπανίας, η **Βαρκελώνη** (και περιφερειακή πρωτεύουσα της Καταλονίας), είναι μία από τις πόλεις με τη μεγαλύτερη επισκεψιμότητα στην Ευρώπη, καταγράφοντας 7,5 εκατομμύρια αφίξεις τουριστών (και 16,5 εκατομμύρια διανυκτερεύσεις) το 2013 και η πόλη με τη μεγαλύτερη επισκεψιμότητα στην Ισπανία. Η «*Generalitat de Catalunya*» είναι το αρμόδιο διοικητικό όργανο για την εποπτεία της στρατηγικής του τουρισμού, καθώς και για την αδειοδότηση και την επιθεώρηση καταλυμάτων στην περιοχή της Καταλονίας. Η Generalitat προσέληψε φέτος την προσοχή των μέσων ενημέρωσης, καθώς προέβη σε ενέργειες για την πάταξη της προσφοράς «παράνομης φιλοξενίας» υπό την πίεση της συνεχούς αύξησης των επισκεπτών και της διογκούμενης αντίδρασης από ξενοδοχειακές ενώσεις εξαιτίας της εκτεταμένης δραστηριότητας στην πόλη μέσα από πλατφόρμες όπως η Airbnb. Από τον Απρίλιο του 2013, το στρατηγικό σχέδιο της

⁷² Chiu, D. (01/11/2014) *San Francisco's Short-Term Rental Solution*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://techcrunch.com/2014/11/01/san-franciscos-short-term-rental-solution/>

⁷³ HotelNewsNow (26/09/2014) *Airbnb/Hotel Playing Field Beginning to Level*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.hotelnewsnow.com/Article/14493/Airbnb-hotel-playing-field-beginning-to-level>

⁷⁴ Hotel News Now (2014) *The Impact of the Sharing Economy on Hotels – Alternative Accommodation Impact Felt in San Francisco*, Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.hotelnewsnow.com/Article/14346/The-impact-of-the-sharing-economy-on-hotels>

⁷⁵ Skift (05/11/2014) *How Airbnb Bought a San Francisco Short-Term Rental Law, Lawsuit Alleges*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://skift.com/2014/11/05/how-airbnb-bought-a-san-francisco-short-term-rental-law-lawsuit-alleges/>

Generalitat για τον τουρισμό στην Καταλονία, την περίοδο 2012-2016, είχε εκτιμήσει ότι υπήρχαν περίπου ένα εκατομμύριο κλίνες παράνομα διαθέσιμες για τουριστικούς σκοπούς στην περιοχή (συμπεριλαμβανομένης της ενοικίασης δευτερευουσών κατοικιών, μεμονωμένων δωματίων σε κατοικίες ή κατοικιών χωρίς την παρουσία του ιδιοκτήτη), σε αντίθεση με τις 330.000 «νόμιμα εγγεγραμμένες» διαθέσιμες κλίνες σε ξενοδοχεία και εξοχικά καταλύματα⁷⁶. Στο πλαίσιο ενεργειών για τον έλεγχο της μίσθωσης «παράνομων τουριστικών καταλυμάτων» και την πάταξη των σχετικών παραβάσεων, τον Ιούλιο του 2014, η Generalitat επέβαλε στην Airbnb πρόστιμο ύψους €30.000 (η υψηλότερη δυνατή κύρωση) για την ανάρτηση «παράνομων τουριστικών καταλυμάτων» στην πλατφόρμα της, σε μια γνωστή υπόθεση που προσέλκυσε την προσοχή των μέσων ενημέρωσης στην Ισπανία και το εξωτερικό. Η Airbnb άσκησε έφεση κατά της απόφασης, υποστηρίζοντας ότι η πλατφόρμα προσέλκυσε επισκέπτες στην πόλη, οι οποίοι ξοδεύουν περισσότερα χρήματα και υποστηρίζουν περίπου 4.000 θέσεις εργασίας. Προέβαλε επίσης το επιχείρημα ότι το 75% των οικοδεσποτών της Airbnb στην πόλη, κερδίζουν το μέσο ή λιγότερο από το μέσο εισόδημα των νοικοκυριών της περιοχής⁷⁷. Η Airbnb κατέβαλε το πρόστιμο, αλλά αργότερα της επεβλήθη επιπλέον πρόστιμο ύψους €1.500 για τη μη αφαίρεση ακινήτων, που η Generalitat θεωρούσε ότι ήταν «παράνομα», καθώς δεν ήταν εγγεγραμμένα στο «Μητρώο Τουρισμού της Καταλονίας»⁷⁸ (RTC στα Ισπανικά). Ανάμεσα σε άλλα επιχειρήματα, η Generalitat υποστηρίζει ότι η διατήρηση του RTC της επιτρέπει να εγγυάται την τήρηση των ελάχιστων προτύπων ποιότητας για τα τουριστικά καταλύματα. στην ευρύτερη περιοχή. Το ακόλουθο προφίλ συνοψίζει βασικά σημεία του τρέχοντος ρυθμιστικού πλαισίου στην Καταλονία με βάση το «Decreto 159/2012, de 20 de Noviembre, de establecimientos de Alojamiento Turístico y de viviendas de uso Turístico»⁷⁹.

⁷⁶ El País (19/04/2013) *La Generalitat Calcula que hay un Million de camas turistical ilegales*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://ccaa.elpais.com/ccaa/2013/04/18/catalunya/1366301095_390526.html

⁷⁷ El País (30/07/2014 - *ibid*)

⁷⁸ <http://publicpolicy.airbnb.com/?s=barcelona>

⁷⁹ NOTICIAS JUDICIAS (2012) DECRETO 159/2012, DE 20 DE NOVIEMBRE, DE ESTABLECIMIENTOS DE ALOJAMIENTO TURÍSTICO Y DE VIVIENDAS DE USO TURÍSTICO. ΔΙΑΘΕΣΙΜΟ ΣΤΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: HTTP://NOTICIAS.JURIDICAS.COM/BASE_DATOS/CCAA/CA-D159-2012.HTML

- Οι κανόνες και οι κανονισμοί σχετικά με τις βραχυχρόνιες τουριστικές μισθώσεις για την περιοχή της πρωτεύουσας της Ολλανδίας,⁸⁰ εγκρίθηκαν αρχικά από το Δημοτικό Συμβούλιο του **Άμστερνταμ** στις 13 Φεβρουαρίου του 2014 και περιελάμβαναν τη δημιουργία της κατηγορίας των «ιδιωτικών τουριστικών μισθώσεων» (σε αντίθεση με τα Bed & Breakfast, τα ξενοδοχεία, τα πλωτά σπίτια, και άλλες μορφές καταλυμάτων), όπου ο χώρος που εκμισθώνεται είναι επίσης ο τόπος κατοικίας του παρόχου. Επί του παρόντος, υπάρχουν στην πόλη περισσότερα από 800 ακίνητα, που έχουν καταχωρηθεί σε αυτή την κατηγορία. Η αλλαγή στους κανονισμούς ακολούθησε μια εκτεταμένη και έντονη περίοδο συζήτησης, δεδομένης της σοβαρής πίεσης που ασκούσε η πρακτική των βραχυπρόθεσμων μισθώσεων στην τουριστική κίνηση της πόλης. Η είδηση καλωσορίστηκε από την Airbnb, μεταξύ άλλων. Κατά τη στιγμή της έγκρισης των νέων κανονισμών, οι δημοτικοί σύμβουλοι κατέστησαν σαφές ότι οι απαιτήσεις της συνήθους ενοικίασης κατοικιών ήταν ακόμη πολύ πειστικές και ότι οι κείμενες διατάξεις θα πρέπει να αξιολογηθούν το 2017 ως προς την αποτελεσματικότητά τους. Ταυτόχρονα με τη θέσπιση αυτής της νομοθεσίας, το δημοτικό συμβούλιο αύξησε επίσης την επαγρύπνηση έναντι δυνητικών παραβάσεων, παρέχοντας μια δημόσια υπηρεσία προς τους «θιγόμενους» γείτονες, οι οποίοι μπορούν να αναφέρουν περιπτώσεις όπου υπάρχουν υπόνοιες κατάχρησης του συστήματος (π.χ. μίσθωση σε μορφή υπενοικίασης ή για περισσότερες από 60 ημέρες ανά έτος) ή περιστατικά ενόχλησης από τους επισκέπτες.

Κεφάλαιο Τρίτο: Ζητήματα Νομοθετικών Ρυθμίσεων στις Βραχυπρόθεσμες Μισθώσεις μέσω ηλεκτρονικών πλατφορμών κοινής εφαρμογής («shadow hospitality») σε αλλοδαπές έννομες τάξεις - Συγκριτική επισκόπηση με το εσωτερικό δίκαιο.

3.1 Περιπτωσιολογική Μελέτη Διεθνών Προορισμών και η διεθνής νομική τάση.

⁸⁰ IAMSTERDAM |(2014) *Private Holiday Rental in Amsterdam*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.iamsterdam.com/holiday%20rental%20guidelines>

Η ανάπτυξη της εφαρμογής των όρων της οικονομίας διαμοιρασμού και στον τομέα του τουρισμού (ειδικότερα στα τουριστικά καταλύματα), ουσιαστικά συνέβαλε στην διάδοση παγκοσμίως μιας «ποικιλίας στην τουριστική εγκατάσταση» διαθέσιμης σε κάθε γνωστό προορισμό, και συνακόλουθα συνετέλεσε στην εξάπλωση νέων επιχειρηματικών ευκαιριών σε κάθε εμπλεκόμενο μέρος. Αυτές οι αλλαγές διευκόλυναν τη δημιουργία νέων αγορών ή την εξάπλωση των ήδη υπαρχουσών. Η οικονομία διαμοιρασμού στο χώρο του τουριστικού καταλύματος, επίσης, ξεκλείδωσε ευκαιρίες απασχόλησης μέσω της «μικρο-επιχειρηματικότητας»⁸¹, αν και κατά την άποψη του Michel Bauwens⁸² αυτού του είδους η εφαρμογή της οικονομίας διαμοιρασμού περισσότερο τείνει να εκμεταλεύεται την απασχόληση καθώς εξάγεται και ιδιωτικοποιείται με αυτόν τον τρόπο το κέρδος που δημιουργείται από τους «οικοδεσπότες» και αναδιανέμεται στις ηλεκτρονικές πλατφόρμες τύπου “AirBnB”.

Αυτή η αλματώδης ανάπτυξη της οικονομίας διαμοιρασμού στον χώρο δράσης του τουρισμού σε λιγότερο από μια δεκαετία, προκάλεσε και ποικίλες συνέπειες τις οποίες καλούνται τώρα να αντιμετωπίσουν οι εκάστοτε κυβερνήσεις σε όλη την Ευρώπη, και ανά την υφήλιο γενικότερα. Οι πολιτισμικές επιρροές, οι παραδοσιακές θεσμικές προσεγγίσεις στην νομοθέτηση παρόμοιων ζητημάτων, η φύση και το εύρος των συνεπειών, αλλά και το επίπεδο του δημόσιου διαλόγου σε κάθε πόλη, έχουν αναμφισβήτητα συντελέσει στη εκάστοτε στάση της πολιτείας. Η δυναμική αυτών των αντιδράσεων σε όλη την ηπειρωτική Ευρώπη ολοένα και θέτουν υπό αμφισβήτηση την παγιωμένη ενιαία αγορά με άμεση συνέπεια η Ευρωπαϊκή Επιτροπή να λάβει πρωτοβουλίες με γνώμονα την προώθηση της ανταγωνιστικότητας, την μεγιστοποίηση των δεικτών ανάπτυξης και εργασίας, εξασφαλίζοντας ευκαιρίες για καινοτομία μέσω του διαμοιρασμού⁸³.

Η ποικιλομορφία ή οι σχεδόν αποκλίνουσες εθνικές νομοθεσίες και ρυθμίσεις επικρατούσες ανά την ευρωπαϊκή ήπειρο, συνετέλεσαν στην πολιτικοποίηση των επιχειρηματικών μοντέλων στον χώρο της οικονομίας διαμοιρασμού και εν τέλει σε

⁸¹ European Commission. 2015. Upgrading the single market: more opportunities for people and business Brussels, 18.10.2015 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2015%3A550%3AFIN>

⁸² Bauwens, M. 2016 Platform Cooperativism: an international movement on the rise. <http://sharingberlin.de/2016/05/12/platform-cooperativism-an-international-movement-on-the-rise/>

⁸³ EU Parliament. 2015. Report on Towards a Digital Single Market Act (2015/2147(INI)). Committee on Industry, Research and Energy Committee on the Internal Market and Consumer Protection <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A8-2015-0371+0+DOC+PDF+V0//EN>

μια ευρύτερη νομική και θεσμική αβεβαιότητα⁸⁴. Δεν είναι ακόμη απολύτως νομικά διακριτό, με ποιον τρόπο οφείλουμε να προσεγγίσουμε εννοιολογικά την οικονομία διαμοιρασμού στον χώρο του τουριστικού καταλύματος, εάν τελικά επιλέξουμε να εφαρμόσουμε ή να βασιστούμε αποκλειστικά στο ισχύον νομοθετικό πλαίσιο. Οι «peer-to-peer» πλατφόρμες μετέτρεψαν τους χρήστες σε «μικρο-επιχειρηματίες», καθώς τοποθέτησαν τις κατοικίες τους στην αγορά της ενοικίασης για σύντομο χρονικό διάστημα, και εξασφάλισαν συμπληρωματικό εισόδημα. Έτσι ενώ έως σήμερα, η αστική μίσθωση μίας κατοικίας ήταν ένα ατομικό, αστικό δικαίωμα ή ελευθερία, η εξέλιξη του φαινομένου μέσω των «P2P» πλατφορμών συνετέλεσε στην εντατικοποίηση και στην εμπορευματοποίηση αυτής της ατομικής ελευθερίας, αναδύοντας όμως πλούσια ζητήματα που άπτονται και του δημοσίου συμφέροντος. Ο νομοθέτης, σε κάθε κράτος μέλος της Ε.Ε., αλλά και ο ευρωπαϊκός νομοθέτης, από την πλευρά του, καλείται να αξιοποιήσει το υπάρχον νομοθετικό πλαίσιο ώστε να εξασφαλίσει τα ατομικά δικαιώματα των πολιτών του, αλλά παράλληλα να δημιουργήσει εκείνες τις συνθήκες δράσης, ώστε να προωθήσει τις νέες επιχειρηματικές ευκαιρίες που αυξάνουν τους δείκτες ανάπτυξης και τα δημόσια έσοδα σε κάθε κράτος μέλος. Και αν το υπάρχον νομοθετικό πλαίσιο, δεν είναι ικανό να συμβαδίσει με τις νέες τεχνολογικές εφαρμογές στο χώρο της ενοικίασης μέσω ηλεκτρονικών πλατφόρμων, εύλογο είναι το ερώτημα εάν η προώθηση νέων νομοθετικών ρυθμίσεων θα διευκολύνει ή θα περιπλέξει τις ήδη δυσνόητες νομικές σχέσεις των εμπλεκόμενων μερών σε παρόμοιες συναλλαγές με συνέπεια να πληγεί και η καινοτομία και οι επενδύσεις. Δεύτερο ερώτημα είναι με ποιον τρόπο μπορεί να ενθαρυνθεί η εφαρμογή όρων διαμοιρασμού στον χώρο του τουρισμού, προστατεύοντας παράλληλα τα συμφέροντα των καταναλωτών και κυρίως του δημοσίου. Και τελικά το ζητούμενο είναι να εδραιωθεί, σε πολιτικά και οικονομικά συστήματα όπως εκείνα της ηπειρωτικής Ευρώπης, η εφαρμογή ενός ενιαίου συνόλου κανόνων δικαίου για την προώθηση και οριοθέτηση των ηλεκτρονικών πλατφόρμων P2P στον χώρο του τουρισμού, με όρους οικονομίας διαμοιρασμού, αλλά συγχρόνως και διασφαλίζοντας τις παραδοσιακές δομές, τις τοπικές συνήθειες και αξίες.

Στην μεγάλη πλειονότητα των περιπτώσεων, ο εντοπισμός του φαινομένου σε πόλεις συγκλίνει στο γεγονός ότι οι ρυθμίσεις για τις βραχυπρόθεσμες μισθώσεις μέσω ηλεκτρονικών πλατφορμών θεσπίζονται και έχουν εφαρμογή, κατά κύριο λόγο, σε

⁸⁴ European Commission. 2015. A deeper and fairer single market.

περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο. Επιπλέον, η ποικιλία των νομοθετικών προσεγγίσεων και των μορφών τουριστικής ζήτησης ανά τον κόσμο έχει καταστήσει ανέφικτη τη δημιουργία ενός αντιπροσωπευτικού δείγματος νομοθετικών ρυθμίσεων και αλλαγών επί του ζητήματος, αναγκάζοντας τους εκάστοτε χρήστες να προβαίνουν σε επιλογή «πόλης προορισμού» με βάση τα κάτωθι κριτήρια:

i) Οι πόλεις βρίσκονται κατά κύριο λόγο στις ΗΠΑ και στην Ευρώπη, τις δυο περιοχές δηλαδή που έχουν βιώσει εντονότερα την αύξηση της χρήσης των πλατφορμών της οικονομίας του διαμοιρασμού, ιδιαίτερα σε ότι αφορά στις βραχυπρόθεσμες μισθώσεις καταλυμάτων, ii) Είναι πόλεις οι οποίες, στην περιοχή/χώρα της η καθεμία, έχουν μεγάλη τουριστική ζήτηση, iii) Η πλειονότητα των πόλεων αυτών να έχει κάνει νομοθετικές μεταρρυθμίσεις σε αυτό τον τομέα τα τελευταία 1-2 χρόνια, οι οποίες έχουν προσελκύσει το ενδιαφέρον των μέσων ενημέρωσης και των φορέων του τουριστικού τομέα.

Πρέπει επίσης να σημειωθεί πως από πολλές απόψεις, μερικές από τις επιλεγμένες πόλεις/περιοχές διαφέρουν πολύ από τα οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της Ελλάδας και των επιμέρους προορισμών της, για παράδειγμα όσο αφορά στα χαρακτηριστικά της τουριστικής ζήτησης ή την πρόσβαση σε οικονομικά προσιτή στέγαση για τον ντόπιο πληθυσμό⁸⁵.

Τέλος, κοινή διαπίστωση αποτελεί, η ύπαρξη πολυνομίας με εθνική κυρίως εμβέλεια, γεγονός που συνιστά τροχοπέδη των όποιων κοινών προσπαθειών βελτίωσης των χαρακτηριστικών του ηλεκτρονικού εμπορίου και κατ'επέκταση της νομοθετικής ρύθμισης των ηλεκτρονικών πλατφορμών διαμοιρασμού. Ο ΟΗΕ έχει συμβάλλει προς την αντιμετώπιση των προβλημάτων του ηλεκτρονικού εμπορίου με τη θέσπιση δύο κύριων νομοθετημάτων⁸⁶. Από την άλλη πλευρά, είναι η Οδηγία 1999/93/EK, σύμφωνα με την οποία προτείνεται διεθνής συνεργασία σε θέματα που άπτονται του ηλεκτρονικού εμπορίου⁸⁷, στοιχείο που επαναλαμβάνεται, από την άλλη και στην Οδηγία 2000/31/EK. Με γνώμονα τις ανωτέρω οδηγίες, κρίνεται ότι η συνεργασία της Ε.Ε. με άλλα κράτη μπορεί να προαχθεί για την επίτευξη κοινών στόχων παγκόσμιας αποδοχής. Σε κάθε περίπτωση, η συμμετοχή σε διεθνή διάλογο υπό το φως του Ο.Η.Ε.

⁸⁵ Για τα ανωτέρω πρβλ. ό.π. σημείωση 6, την έκθεση-μελέτη της εταιρείας μάρκετινγκ “Toposophy” για την HOTREC στο διαδίκτυο <http://www.euro2day.gr/news/economy/article/1327916/xee-shedio-drashs-kata-ths-skiodoys-filoxenias.html>

⁸⁶ Το έργο αυτό έχει αναλάβει η ειδική επιτροπή του Οργανισμού United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL), για τα νομοθετήματα και περισσότερες πληροφορίες βλ. www.uncitral.org.

⁸⁷ Βλ. αιτ. σκ. 23 του προοιμίου της Οδηγίας.

μπορεί να αποδώσει τα βέλτιστα με απώτερο σκοπό ιδιώτες και κράτη να αναδείξουν τις θετικές εμπειρίες τους και να εξαλείψουν όσα αρνητικά έχουν διαγνώσει για να ωφεληθούν από τις καινοτομίες της τεχνολογίας, ακόμη και στις απλές καθημερινές εφαρμογές της.

3.1.1. Ειδικά η νομοθετική εξέλιξη στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής.

Η κατάσταση στις Ηνωμένες Πολιτείες (ΗΠΑ) απεικονίζει το ευρύ φάσμα των προκλήσεων, που συνδέονται με την αντικατάσταση ή την επικαιροποίηση κανονισμών για τις βραχυπρόθεσμες μισθώσεις καταλυμάτων μέσω των διαδικτυακών αγορών της οικονομίας του διαμοιρασμού. Στα χρόνια που ακολούθησαν την έκρηξη της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, η ταχεία ανάπτυξη των επιχειρηματικών μοντέλων της οικονομίας του διαμοιρασμού, συνέπεσε σε αρκετούς προορισμούς των ΗΠΑ με την απόφαση των πολιτειακών και τοπικών αρχών να μελετήσουν και να αντιμετωπίσουν σταδιακά τις αντίστοιχες προκλήσεις. Ως βασικές πτυχές αυτής της νέας ατζέντας έχουν αναδειχθεί η στήριξη της τοπικής οικονομικής ανάπτυξης και η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, δίχως να παραγνωρίζεται η σημασία της επίλυσης ζητημάτων για την προστασία των καταναλωτών και τη διαφύλαξη του δημοσίου συμφέροντος.

Η διττή αυτή προσέγγιση είναι εμφανής στην περίπτωση του «National League of Cities», ενός οργάνου εκπροσώπησης για 19.000 πόλεις, κωμοπόλεις και χωριά σε όλη την επικράτεια των Ηνωμένων Πολιτειών. Τον Ιούνιο του 2013, η Διάσκεψη των Δημάρχων των Ηνωμένων Πολιτειών εξέδωσε ψήφισμα «Υπέρ της Υποστήριξης Πολιτικών για την Προώθηση Πρακτικών Διαμοιρασμού στις Πόλεις» («In Support of Policies for Shareable Cities»), με γνώμονα την καλύτερη κατανόηση της οικονομίας του διαμοιρασμού, αλλά και την επανεξέταση ρυθμίσεων που είτε εμποδίζουν την ανάπτυξη της είτε χρήζουν αναθεώρησης για λόγους διαφύλαξης του δημοσίου συμφέροντος⁸⁸.

Ένα χρόνο αργότερα, το National League of Cities ανακοίνωσε το σχηματισμό του «Συμβουλευτικού Δικτύου για την Οικονομία του Διαμοιρασμού» («Sharing Economy Advisory Network»), ως μια ειδική ομάδα από επιχειρηματίες και

⁸⁸ The United States Conference of Mayors (2013) *In Support of Policies for Shareable Cities*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://www.usmayors.org/resolutions/81st_Conference/metro18.asp

κυβερνητικούς αξιωματούχους, με αντικείμενο δραστηριότητας τον προσδιορισμό των προκλήσεων που προκύπτουν σε ρυθμιστικό επίπεδο από τις πρακτικές διαμοιρασμού⁸⁹. Αυτή η απόφαση ήρθε να υποστηρίξει το ψήφισμα για την «Καινοτομία στην Τοπική Πολιτική υπέρ της Προώθησης Πόλεων που αναπτύσσουν Πρακτικές Διαμοιρασμού» («Innovation in Local Policies to Advance Shareable Cities»), που υιοθετήθηκε από τη Διάσκεψη των Δημάρχων, τον Ιούνιο του 2014⁹⁰. Μια βασική πτυχή αυτού του ψηφίσματος είναι να ενθαρρύνει τις πόλεις να αναλάβουν δράσεις όπως τη δημιουργία προγραμμάτων κοινής χρήσης ποδηλάτων, την από κοινού χρήση αυτοκινήτων μεταξύ ιδιοκτητών και ενοίκων που κατοικούν σε καινούριες πολυκατοικίες, καθώς και την έγκριση των βραχυπρόθεσμων μισθώσεων από ιδιοκτήτες στις κύριες κατοικίες τους, βάσει περιορισμών στις διανυκτερεύσεις των επισκεπτών, το μέγεθος του ετήσιου εισοδήματος, και άλλα είδη ελέγχου.

Αξίζει να αναλογιστεί κανείς πως αυτή δεν ήταν η πρώτη φορά που οι βραχυπρόθεσμες μισθώσεις τέθηκαν στο μικροσκόπιο από τους Δημάρχους στις ΗΠΑ. Στην ετήσια συνάντησή τους τον Ιούνιο του 2012⁹¹, είχαν ψηφίσει υπέρ της στήριξης της οικονομικής ανάπτυξης μέσω της τουριστικής βιομηχανίας, ενθαρρύνοντας παράλληλα την προώθηση ρυθμίσεων για την αγορά των βραχυπρόθεσμων μισθώσεων.

Οι τοπικοί αξιωματούχοι, σχεδόν σε όλες τις πολιτείες των ΗΠΑ όπου δραστηριοποιείται ειδικά η ηλεκτρονική πλατφόρμα της AirBnB, έχουν γενικά τηρήσει μια επιφυλακτική στάση απέναντί της, κυρίως γιατί φοβούνται ότι οι εταιρείες τουριστικού καταλύματος μέσω ηλεκτρονικών πλατφορμών σαν την AirBnB θα επηρεάσουν μακροπρόθεσμα την ίδια την αστική οργάνωση της πόλης⁹² και εν γένει την αστική ζωή. Ενώ υπάρχει ένας αριθμός αμερικανικών πόλεων που προσπαθούν να ελαττώσουν την εφαρμογή αυτών των πλατφορμών, από την άλλη υπάρχει και μια μερίδα πόλεων στην Αμερική που προσπαθεί να μεταρρυθμίσει το χωροταξικό τους δίκαιο και σύστημα κανόνων, ώστε να δημιουργήσουν έναν νέο σύστημα δικαίου που να περιλαμβάνει τις ηλεκτρονικές πλατφόρμες, τύπου AirBnB, το οποίο θα παρέχει

⁸⁹ Bloomberg BNA (21/10/2014) *Cities Grappling with Challenges of how to Tax, Regulate Short-Term Rentals*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.bna.com/cities-grappling-challenges-n17179897258/>

⁹⁰ The United States Conference of Mayors (2014). *Innovation in Local Policies to Advance Shareable Cities*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://usmayors.org/82ndAnnualMeeting/media/resolutions-proposed.pdf> (Page 215)

⁹¹ The United States Conference of Mayors (2012) *Promotion of Economic Development through the Visitors Industry*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://www.usmayors.org/resolutions/80th_conference/cdh08.asp

⁹² Julie Bort, *San Francisco Makes Airbnb Legal At Last*, BUS. INSIDER (Oct. 10, 2014).

μεγαλύτερη ασφάλεια και βεβαιότητα στους πολίτες. Οι κανόνες και το λεγόμενο «γειτονικό» δίκαιο έχουν πολλαπλές εφαρμογές και σε αυτό το πεδίο. Κύριο μέλημα του ανωτέρω ρυθμιστικού πλαισίου στην αμερικανική έννομη τάξη είναι να διατηρούνται οι κατοικημένες περιοχές ήσυχες, καθαρές και ασφαλείς συνθήκες, οι οποίες διαταράσσονται όταν αυξάνεται ο αριθμός των προσωρινών χρηστών ηλεκτρονικών πλατφορμών ενοικίασης καταλυμάτων σε αυτές τις περιοχές. Μεταξύ άλλων, οι κανόνες του γειτονικού δικαίου, εμπεριέχουν ρυθμίσεις που συμβάλλουν στην έννοια της καλής γειτονίας και του συνδέσμου της έννοιας της ιδιοκτησίας με τον τόπο καταγωγής του ιδιοκτήτη. Στο ίδιο πνεύμα, οι ανωτέρω ρυθμίσεις στοχεύουν είτε στην σταθερή τιμή διακύμανσης των ενοικίων στην περιοχή, είτε εν γένει στην εύκολη πρόσβαση των νεαρών πολιτών προς την ατομική ιδιοκτησία⁹³.

Σε γενικές γραμμές, σύμφωνα με το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο στις Ηνωμένες Πολιτείες, με σαφείς επιρροές από αρχές του common law, η κρατούσα άποψη της θεωρίας έχει εκφράσει, καταρχήν, τους προβληματισμούς της σχετικά με το εάν οι ηλεκτρονικές πλατφόρμες βραχυχρόνιων μισθώσεων πρέπει να αντιμετωπισθούν όπως έχουν έως σήμερα αντιμετωπισθεί παρόμοια νομικά ζητήματα σχετικά με τους «παρόχους internet»⁹⁴. Έπειτα, βασική παραδοχή των Αμερικανών νομικών θεωρητικών, έγκειται στο γεγονός ότι η κλασική διμερής συμβατική σχέση σε χρηματικές συναλλαγές μεταξύ φυσικών προσώπων είναι σχεδόν ανέφικτο να ισχύσει ως προς τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα που πηγάζουν από την τριμερή – ουσιαστικά- σχέση χρήστη, παρόχου και ηλεκτρονικής πλατφόρμας. Χρήσιμο είναι να επισημάνει κανείς, σε αυτό το σημείο, ότι ο Αμερικανός ομοσπονδιακός νομοθέτης ανά πολιτεία, σε αρχικό στάδιο κατέβαλε προσπάθεια να εφαρμόσει παραδοσιακές αρχές και κανόνες του δικαίου των συμβάσεων, χωρίς όμως να μπορεί να δώσει ουσιαστική λύση στις ανακύπτουσες χρηματικές διαφορές, με άμεση συνέπεια, να επικρατεί αυτή τη στιγμή το παράδοξο, σε κάποιες αμερικανικές πολιτείες να επιτρέπονται οι ηλεκτρονικές πλατφόρμες τύπου AirBnB, σε άλλες να είναι παράνομες και σε κάποιες άλλες να γίνονται προσπάθειες για τη νομιμοποίησή τους από τους

⁹³ Για τα ανωτέρω πρβλ. YOCHAI BENKLER, THE WEALTH OF NETWORKS: HOW SOCIAL PRODUCTION TRANSFORMS MARKETS AND FREEDOM 100 (2006).

⁹⁴ Βλ. «Regulating Sharing Economy», Vol.30, issue 4, Vanessa Katz, *Berkeley Technology Law Journal*, 29-11-2015, και επίσης, Robert T. Shannon, *Disruptive Innovation Demands Delicate Regulation*, LAW360 (Nov. 12, 2014), <http://www.law360.com/articles/595081/disruptiveinnovation-demands-delicate-regulation>

ιδιοκτήτες των ακινήτων, σε ατομικό επίπεδο⁹⁵. Σε τελική ανάλυση, και στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, ανεξάρτητα από τα διοικητικά ή φορολογικά μέτρα που τυχόν έχουν⁹⁶ ή θα επιβληθούν στους χρήστες των ηλεκτρονικών πλατφορμών βραχυχρόνιων μισθώσεων, πιο αποτελεσματική είναι η ρύθμιση που πηγάζει από τη σύμβαση της μισθώσεως, καθώς ο ιδιοκτήτης μπορεί να προστατευτεί από τυχόν υπομισθώσεις του ακινήτου του εκ μέρους του μισθωτή του εισάγοντας σαφή ρήτρα απαγόρευσης υπομισθώσεως μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας, ή εν πάσει περιπτώσει, εισάγοντας όρους και προϋποθέσεις της υπομισθώσεως αυτής, εξασφαλίζοντας και τα δικά του ιδιωτικά συμφέροντα⁹⁷. Και εδώ, όμως, έχουν επισημανθεί έντονοι προβληματισμοί, καθώς η ίδια η κοινή διάθεση προς ενοικίαση ενώπιον πλήθους χρηστών σε δημόσιο διαδικτυακό ηλεκτρονικό χώρο, γεννά ερωτήματα τόσο για τη φύση της συναλλαγής, εάν δηλ. ανήκει στις ιδιωτικές ή και σε δημοσίου δικαίου διαφορές, όσο και για την ευθύνη των συναλλασσομένων, εάν δηλ. προκύψει αστική ή адικοπρακτική ευθύνη ή κάποιο φορολογικό αδίκημα βλάπτοντας τα συμφέροντα του κράτους- της πολιτείας. Εκείνο, όμως, που έχει απασχολήσει έντονα νομολογιακά, το ανώτατο ομοσπονδιακό δικαστήριο των ΗΠΑ, είναι η ευθύνη του παρόχου ήτοι του νομικού εκπροσώπου της ηλεκτρονικής πλατφόρμας που παρέχει κάποια υπηρεσία προς χρήστες μέσω διαδικτύου, και ειδικά για την AirBnB, έχει γίνει δεκτό ότι πρόκειται για πλατφόρμα διαμοιρασμού που δρα ως «ουδέτερος μεσάζοντας» για τη διευκόλυνση συναλλαγής μεταξύ χρήστη και παρόχου⁹⁸. Η δε, ευθύνη του νομικού εκπροσώπου της ηλεκτρονικής πλατφόρμας, κατά την κρατούσα άποψη, σύμφωνα με τα ανωτέρω, πρόκειται για μια «έμμεση ευθύνη» σύμφωνα με το δίκαιο των αδικοπραξιών

⁹⁵ *The Sharing Economy: Boom and Backlash*, ECONOMIST (Apr. 26, 2014), <http://www.economist.com/news/business/21601254-consumers-and-investors-are-delighted-startups-offering-spate-rooms-or-rides-across-town/>; 'Corey Owens, head of public policy at Uber, says that in his industry local authorities can be put into three "buckets". In the first are those with strict rules that they intend to keep, such as Austin, London, New York and Philadelphia. In the second are places where the future is ambiguous: here he puts Baltimore, Brussels, Paris and Washington, DC. Authorities in the third bucket have recognised [sic] that the world is changing. California, where the taxi regulator adopted new rules for ride-sharers last year, is the "primary example"

⁹⁶ Thomas A. Dickerson & Sylvia O. Hinds-Radix, *Taxing Internet Transactions: Airbnb and the Sharing Economy*, 86 N.Y. ST. B.J. 49 (2014) ("While Expedia, Priceline and Hotwire are best defined as retailers or resellers and, as such, can be controlled and taxed accordingly, it is much more difficult to find a comparable taxing analogue for the Internet-sharing economy.").

⁹⁷ Ga. Dep't of Cmty. Affairs, Basic Rental Agreement or Residential Lease, available at <http://www.dca.ga.gov/housing/specialneeds/programs/documents/C-2SampleLEASE.pdf> ; Coy Davidson, The Importance of Assignment and Subletting Clauses in Commercial Leases, TENANT ADVISOR (Sept. 6, 2009), <http://www.coydavidson.com/leasing-tips/the-importance-of-assignment-and-subletting-clauses-in-commercial-leases/>

⁹⁸ Doug Lichtman & Eric Posner, Holding Internet Service Providers Accountable, 14 SUP. CT. ECON. REV. 221 (2006).

(Tort Law), θέτοντας σαφή διάκριση αυτής από την «ευθύνη του αντιπροσώπου»⁹⁹ (ή κατά την ελληνική νομική ορολογία του ενοχικού δικαίου, «ευθύνη προσηθέντος») όπως αυτή έχει αντιμετωπισθεί στην περίπτωση του εργοδότη και του εργαζόμενου, όταν ο τελευταίος υποπέσει σε αδικοπραξία κατά την εργασία του.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί, ότι οι ηλεκτρονικές συναλλαγές στις ΗΠΑ, μέσω των πλατφορμών διαμοιρασμού τύπου AirBnB, έχει ενεργοποιήσει μια έντονη νομική συζήτηση γύρω από την εφαρμογή της παραγράφου 230¹⁰⁰ της Ομοσπονδιακής νομοθεσίας για τις Τηλεπικοινωνίες και το Διαδίκτυο, κατά την οποία παρέχεται νομική ασυλία προς τους παρόχους και χρήστες του internet για πράξεις και λόγους που προέρχονται από τρίτους (στα πλαίσια της συνταγματικής ελευθερίας της έκφρασης και διακίνησης ιδεών). Δεν είναι ακόμη γενικά αποδεκτό, εάν μπορεί να γίνει αναλογική εφαρμογή της παραγράφου 230 του FDA¹⁰¹ στις περιπτώσεις των ηλεκτρονικών πλατφορμών που παρέχουν στους χρήστες έξυπνες χρηματικές συναλλαγές. Πρώτον διότι εκείνη ρητώς εφαρμόζεται στην περίπτωση της ανταλλαγής «πληροφοριών» ουχί υπηρεσιών, και δεύτερον διότι τίθεται ως προϋπόθεση η χρήση της πληροφορίας σε ένα διαδραστικό σύστημα υπολογιστών αποκλειστικά από χρήστες ή παρόχους χωρίς να αναφέρει τη δράση τρίτων-μεσαζόντων (intermediaries)¹⁰².

3.1.2. Οι νομοθετικές εξελίξεις σύμφωνα με το Δίκαιο Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Πλούσιες είναι οι πηγές του κοινοτικού δικαίου, αναφορικά είτε με θεμελιώδη δικαιώματα των χρηστών του διαδικτύου, την ελευθερία της έκφρασης, την προστασία των προσωπικών δεδομένων των χρηστών είτε με την ελεύθερη διακίνηση υπηρεσιών και πληροφοριών σε όλη την επικράτεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ήδη, τα επίσημα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και μέσω της γενικής Στρατηγικής για μια Ενιαία

⁹⁹ «Vicarious liability», είναι ο αγγλικός όρος σύμφωνα με το Tort Law των ΗΠΑ , βλ. και DAN B. DOBBS ET AL, THE LAW OF TORTS (2d ed. 2011) §§ 431–32.

¹⁰⁰ Berin Szoka, The Second Century of the Federal Trade Commission, TECHDIRT (Sept. 26, 2013, 8:05 PM), <http://www.techdirt.com/blog/innovation/articles/20130926/16542624670/second-centuryfederal-trade-commission.shtml>.

¹⁰¹ “Federal Communications and Decency Act”, 1996, ‘No provider or user of an interactive computer service shall be treated as the publisher or speaker of any information provided by another information content provider” (47 U.S.C. § 230)

¹⁰² Catherine R. Gellis, 2012 State of the Law Regarding Internet Intermediary Liability for User-Generated Content, 68 BUS. LAW. 289, 289–90 (2012).

Αγορά, και την προώθηση της Ψηφιακής Ενιαίας Αγοράς, ρητώς αποδέχονται την εφαρμογή και την τήρηση της υπάρχουσας και ισχύουσας ευρωπαϊκής έννομης τάξης για την νομοθέτηση και οριοθέτηση του πεδίου δράσεως των ηλεκτρονικών πλατφορμών διαμοιρασμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση¹⁰³.

Σύμφωνα με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, και τα άρθρα 7 και 8 αναγνωρίζεται ο σεβασμός της ιδιωτικής ζωής και η προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ως στενά συνδεδεμένα, αλλά ξεχωριστά, θεμελιώδη δικαιώματα. Ο Χάρτης είναι ενσωματωμένος στη Συνθήκη της Λισαβόνας και είναι νομικά δεσμευτικός για τα όργανα και τους οργανισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και για τα κράτη μέλη κατά την εφαρμογή του δικαίου της ΕΕ. Έπειτα, η Σύμβαση 108 του 1981, του Συμβουλίου της Ευρώπης της 28ης Ιανουαρίου 1981 «περί προστασίας των προσώπων έναντι της αυτοματοποιημένης επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα» είναι η πρώτη νομικά δεσμευτική διεθνής πράξη που θεσπίστηκε στον τομέα της προστασίας των δεδομένων. Σκοπός της είναι «η διασφάλιση [...] σε κάθε φυσικό πρόσωπο [...] του σεβασμού των δικαιωμάτων του και των θεμελιωδών ελευθεριών του, και ιδίως του δικαιώματός του στην ιδιωτική ζωή, έναντι της αυτοματοποιημένης επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα». Ακόμα, βάσει της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), και το άρθρο 8 της Σύμβασης της 4ης Νοεμβρίου 1950 για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών θεσπίζεται το δικαίωμα στο σεβασμό της ιδιωτικής και της οικογενειακής ζωής: «Παν πρόσωπον δικαιούται εις τον σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του». Γεννώνται, οπωσδήποτε ζητήματα, κατά πόσο συναλλαγές που αποσκοπούν αποκλειστικά στην παράνομη κερδοφορία, και γίνονται εντός της οικίας πολίτη της Ε.Ε., αλλά όχι στα πλαίσια της ιδιωτικής του ζωής, αλλά κάνοντας χρήση δημοσίου παρόχου επικοινωνίας, ήτοι μέσω διαδικτύου, μπορούν να υπαχθούν υπό το προστατευτικό πλαίσιο των ανωτέρω θεμελιωδών δικαιωμάτων ή εάν η χρήση αυτών υπηρεσιών σε πλήρη συμμόρφωση με φορολογικές ή άλλες υποδείξεις, είναι ικανή να παράσχει πλήρη προστασία των προσωπικών τους δεδομένων, ώστε να απέχουν και

¹⁰³ Πρβλ. “the Cost of Non Europe in the Sharing Economy, Economic, Social and legal Challenges and Opportunities”, έκθεση διαθέσιμη στο [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/558777/EPRS_STU\(2016\)558777_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/558777/EPRS_STU(2016)558777_EN.pdf)

από τις έννομες συνέπειες (λ.χ. σε περίπτωση αντισυμβατικής συμπεριφοράς, αδικοπραξίας κλπ).

Ως συνέπεια της παλιάς δομής των πυλώνων, σήμερα ισχύουν διαφορετικές νομοθετικές πράξεις. Αυτές περιλαμβάνουν νομοθετικές πράξεις του πρώην πρώτου πυλώνα, όπως η οδηγία 95/46/EK για την προστασία των δεδομένων, η οδηγία 2002/58/EK (που τροποποιήθηκε το 2009) για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, η οδηγία 2006/24/EK για τη διατήρηση δεδομένων (η οποία κηρύχθηκε άκυρη από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο στις 8 Απριλίου 2014 επειδή είναι σε μεγάλο βαθμό ασύμβατη με την ιδιωτική ζωή και την προστασία των δεδομένων) και ο κανονισμός (ΕΚ) 45/2001 σχετικά με την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα όργανα και τους οργανισμούς της Κοινότητας, καθώς και πράξεις του πρώην τρίτου πυλώνα, όπως η απόφαση-πλαίσιο του Συμβουλίου του Νοεμβρίου 2008 για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που υποβάλλονται σε επεξεργασία στο πλαίσιο της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας.

Τα τελευταία έτη, έχει τεθεί σε ισχύ ένα νέο πλήρες νομικό πλαίσιο περί προστασίας δεδομένων σε επίπεδο ΕΕ. Στις 25 Ιανουαρίου 2012, η Επιτροπή εξέδωσε ευρεία νομοθετική δέσμη με σκοπό τη μεταρρύθμιση της νομοθεσίας της ΕΕ σχετικά με την προστασία δεδομένων. Η μεταρρύθμιση αποσκοπεί στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σε ολόκληρη την ΕΕ, ενισχύοντας τον έλεγχο των χρηστών επί των δεδομένων που τους αφορούν και περικόποντας το κόστος για τις επιχειρήσεις. Η τεχνολογική πρόοδος και η παγκοσμιοποίηση έχουν μεταβάλει εκ βάθρων τον τρόπο συλλογής, πρόσβασης και χρήσης των δεδομένων. Επιπλέον, τα 28 κράτη μέλη έχουν εφαρμόσει τους κανόνες του 1995 με διαφορετικούς τρόπους. Ένας ενιαίος νόμος θα εξαλείψει τον σημερινό κατακερματισμό και τις δαπανηρές διοικητικές επιβαρύνσεις. Τούτο θα συμβάλει στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης των καταναλωτών στις ηλεκτρονικές υπηρεσίες, παρέχοντας την τόσο απαραίτητη ώθηση στην ανάπτυξη, την απασχόληση και την καινοτομία στην Ευρώπη. Η δέσμη περιλαμβάνει ανακοίνωση πολιτικής επί των βασικών πολιτικών στόχων της μεταρρύθμισης, πρόταση γενικού κανονισμού για τον εκσυγχρονισμό των αρχών που κατοχυρώνονται στην οδηγία του 1995 για την προστασία των δεδομένων, και πρόταση ειδικής οδηγίας σχετικά με την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στον

τομέα της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις. Τον Δεκέμβριο του 2015, το Κοινοβούλιο (σε επίπεδο επιτροπής) και το Συμβούλιο (σε πρεσβευτικό επίπεδο) έφτασαν σε συμφωνία σχετικά με τους νέους κανόνες προστασίας των δεδομένων ύστερα από τρία περίπου έτη μακρών διαπραγματεύσεων. Νέοι κανόνες δημοσιεύθηκαν τον Απρίλιο του 2016 και θα τεθούν σε εφαρμογή από τον Μάιο του 2018. Ο Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016¹⁰⁴, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών, έφερε την σταδιακή κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων). Εδώ ρυθμίζονται ενιαία ζητήματα για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από αρμόδιες αρχές για τους σκοπούς της πρόληψης, διερεύνησης, ανίχνευσης ή δίωξης ποινικών αδικημάτων ή της εκτέλεσης ποινικών κυρώσεων και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της απόφασης-πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ του Συμβουλίου¹⁰⁵.

Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική της Ενιαίας Αγοράς¹⁰⁶, ως σταθερή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, επιδιώκει ουσιαστικά την πλήρη προώθηση μιας Ενιαίας Αγοράς στα εδάφη της Ε.Ε., υποστηρίζοντας κυρίως την ελευθερία κίνησης των πολιτών της, των υπηρεσιών και των αγαθών. Η ανωτέρω στρατηγική έχει ως βασικό πυλώνα την εξασφάλιση και τη καινοτόμο ανάπτυξη του υγιούς ανταγωνισμού και την διευκόλυνση της πρόσβασης σε αγαθά και υπηρεσίες ανά πάσα ώρα και στιγμή. Βασική έκφραση της στρατηγικής της ενιαίας αγοράς είναι η «Ψηφιακή Ενιαία Αγορά της Ευρωπαϊκής Ένωσης», η οποία προωθείται από τα όργανα της Ε.Ε. στα πλαίσια της νέας ψηφιακής εποχής στις συναλλαγές¹⁰⁷. Κατανοώντας, λοιπόν, η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Κομισιόν, τη σπουδαιότητα της ψηφιακής ενιαίας αγοράς, για την ανάπτυξη και την οικονομική ευημερία των πολιτών της, αποδέχθηκε πρόσφατα και τη σπουδαιότητα της οικονομίας του διαμοιρασμού κυρίως γιατί η τελευταία είναι ικανή να παράσχει νέες ευκαιρίες για τις επιχειρήσεις και τους καταναλωτές. Στις 2 Ιουνίου 2016, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε ένα «Εγχειρίδιο (Agenda) για την Οικονομία

¹⁰⁴ Προστασία των δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, διαθέσιμο στο http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_5.12.8.pdf

¹⁰⁵ Βλ. ομοίως, http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_5.12.8.pdf

¹⁰⁶ “European Single Market Strategy”. http://ec.europa.eu/growth/single-market/index_en.htm και πρβλ. ως άνω σημείωση 104.

¹⁰⁷ Digital Single Market http://ec.europa.eu/priorities/digital-single-market_en

Διαμοιρασμού»¹⁰⁸, η οποία αν και δεν εμπεριέχει δεσμευτικούς κανόνες δικαίου, εντούτοις παράσχει μια «νομική καθοδήγηση προς τα κράτη-μέλη, τις δημόσιες υπηρεσίες και κάθε ενδιαφερόμενο πολίτη για μια ισορροπημένη και βιώσιμη ανάπτυξη της οικονομίας διαμοιρασμού». Δεδομένης, της αποδεδειγμένης κερδοφορίας επιχειρήσεων και χρηστών των ηλεκτρονικών πλατφορμών διαμοιρασμού υπηρεσιών, λ.χ., στον χώρο του τουρισμού, τα όργανα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, είναι μάλλον θετικά προς τη χρήση των καινοτόμων αυτών υπηρεσιών, εάν και εφόσον, βρεθεί η χρυσή τομή της χρήσης της τεχνολογίας για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας χωρίς όμως να θίγονται συμφέροντα ήδη οργανωμένων παραδοσιακών παραγόντων της οικονομίας, όπως λ.χ. οι ξενοδοχειακές επιχειρήσεις¹⁰⁹.

Πέρα από την Ευρωπαϊκή Ατζέντα για μια Ψηφιακή Ενιαία Αγορά, η οποία προωθείται τελευταία από την Ευρωπαϊκή Ένωση, έχουν γίνει ήδη σοβαρά νομοθετικά βήματα εκ μέρους του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και της Επιτροπής, ειδικότερα: α) η κοινοτική οδηγία 2000/31/EK για το ηλεκτρονικό εμπόριο (e-commerce), σύμφωνα με την οποία ο κοινοτικός νομοθέτης ρυθμίζει θέματα του ηλεκτρονικού εμπορίου και του ευρύτερου κύκλου δραστηριοτήτων της κοινωνίας της πληροφορίας¹¹⁰ για την ομοιογενή ολοκλήρωσή τους μεταξύ των κρατών μελών της Ε.Ε.. Σε γενικές γραμμές δημιουργείται ένα πλέγμα κανόνων σε συνδυασμό και με την Οδηγία για τις ηλεκτρονικές υπογραφές για την κάλυψη των ηλεκτρονικά διενεργούμενων εμπορικών πρακτικών¹¹¹. Η Οδηγία φαίνεται να «επιμένει» στο θέμα της ανεπιθύμητης εμπορικής ηλεκτρονικής αλληλογραφίας. Η διασύνδεση του φαινομένου με την προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα προσδίδει και το έντονο ενδιαφέρον αντιμετώπισης του. Όμως, το επιτρεπτό της ανωνυμίας αποδυναμώνει εν τέλει την αξία της διάταξης¹¹². Μάλιστα, διαφαίνεται ασυνέπεια των γενικών αρχών του προοιμίου,

¹⁰⁸ European Commission. 2016. A European agenda for the collaborative economy. (p.2) http://ec.europa.eu/growth/singlemarket/strategy/collaborative-economy/index_en.htm

¹⁰⁹ Goudin, P.2016. The Cost of Non-Europe in the Sharing Economy: Economic, social and legal challenges and opportunities. European Parliament, European Added Value Unit, PE 558.777- January 2016. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/558777/EPRS_STU\(2016\)558777_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/558777/EPRS_STU(2016)558777_EN.pdf)

¹¹⁰ Βλ. τον τίτλο της Οδηγίας: «... ορισμένες πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας ...» δυστυχώς η διατύπωση αυτή περιορίζει το πεδίο εφαρμογής της και της στερεί τη συνολική διευθέτηση του πλέγματος του ηλεκτρονικού εμπορίου.

¹¹¹ Για το σκοπό ψήφισης της Οδηγίας 2000/31/EK, βλ. προοίμιο αιτ. σκ. 1, 3 και άρθρο 1 παρ. 1. Η Δελούκα-Ιγγλέση, 84-85, υποστηρίζει ότι με την Οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο επιτεύχθηκε ολοκλήρωση της ευρωπαϊκής αγοράς στον τομέα των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας και ενισχύθηκε η ασφάλεια δικαίου στις σχετικές συναλλαγές.

¹¹² Συνδυαστικά στο προοίμιο αιτ. σκ. 14, 30, 31 και άρθρο 7 Οδηγία 2000/31/EK.

του άρθρου 6 στ. α, β και του άρθρου 7 παρ. 1. Έτσι, ενώ αρχικώς επιτρέπεται κατά την ελευθερία της έκφρασης η ανώνυμη χρήση του διαδικτύου, από την άλλη τίθενται όρια, ώστε η ανεπιθύμητη αυτή αλληλογραφία να είναι αναγνωρίσιμη από τον παραλήπτη της.

Για τη φορολόγηση των διαδικτυακών συναλλαγών θα μπορούσε να αφιερωθεί ένα ξεχωριστό κεφάλαιο της Οδηγίας¹¹³. Το προαναφερθέν, έχει ιδιαίτερη βαρύτητα για την εγκαθίδρυση του ηλεκτρονικού εμπορίου και κυρίως την ανταγωνιστικότητα των ευρωπαϊκών προϊόντων και υπηρεσιών και την προώθησή τους στην παγκόσμια διαδικτυακή αγορά. Σε κάθε περίπτωση, θα έπρεπε να ληφθούν συντονισμένα μέτρα για κοινή ευρωπαϊκή θέση. Η μεγαλύτερη συμβολή της προκείμενης Οδηγίας στην ενδυνάμωση του ηλεκτρονικού εμπορίου εντοπίζεται στις αναφορές για τις ηλεκτρονικές συμβάσεις. Στο προοίμιο σημειώνεται η επιθυμία της Ε.Ε. να καταστήσει, όχι μόνο κατορθωτή τη σύναψη συμβάσεων με ηλεκτρονικά μέσα, αλλά και να διατηρήσει ταυτόχρονα τις αρχές του δικαίου των συμβάσεων των κρατών μελών, όπου απαιτείται. Στη μη χρήση της ηλεκτρονικής τεχνολογίας για τη σύναψη τέτοιου είδους συμβάσεων αναφέρεται το άρθρο 9 παρ. 2 σε αντιδιαστολή με την 1η παρ., όπου τονίζεται το καταρχάς επιτρεπτό αυτών. Με το άρθρο 11 της Οδηγίας τίθεται η ρύθμιση των ηλεκτρονικών παραγγελιών. Ειδικότερα, στην παρ. 1 ορίζεται ο τρόπος αποστολής και παραλαβής της παραγγελίας με ηλεκτρονικά μέσα με τη θεώρηση ότι αυτή παραλαμβάνεται όταν ο αποδέκτης της έχει πρόσβαση σε αυτή¹¹⁴.

Επί τω τέλει, αναλογική εφαρμογή βρίσκουν τα ανωτέρω και στα πλαίσια των συναλλαγών μέσω πλατφορμών διαμοιρασμού, δεδομένης της ομοιότητας των συναλλαγών μέσω διαδικτύου αλλά και του κανόνα της δωσιδικίας της εγκατάστασης του παρόχου internet, όπως και ότι τα κράτη μέλη δεν έχουν τη δυνατότητα να απαγορεύουν τη διακίνηση υπηρεσιών στην Ε.Ε.

Αξία αναφοράς, τέλος, είναι η πρόταση εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στις 9.12.2015 για τη ψήφιση ειδικής οδηγίας για τις συναλλαγές εκ συμβάσεων με ψηφιακά χαρακτηριστικά¹¹⁵. Η πρόταση έρχεται να συμπληρώσει τις παλαιότερες

¹¹³ Ενυπάρχει διάταξη αυτοεξαίρεσης εφαρμογής της Οδηγίας, άρθρο 1 παρ. 5 α.

¹¹⁴ Στο σημείο αυτό παραλληλίζουμε την πρόταση και αποδοχή των δηλώσεων βουλήσεως των μερών μίας σύμβασης με τις ειδικές προβλέψεις της Οδηγίας για τις ηλεκτρονικές παραγγελίες.

¹¹⁵ http://ec.europa.eu/justice/contract/files/digital_contracts/dsm_digital_content_en.pdf

οδηγίες¹¹⁶ 2011/83/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της Ευρώπης στις 25 Οκτωβρίου 2011 για τα δικαιώματα των καταναλωτών, να τροποποιήσει εν μέρει την οδηγία του Συμβουλίου 93/13/ΕΕΕ σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων καταναλωτών, την οδηγία του 1999/44/ΕΕ σχετικά με ορισμένες πτυχές της πώλησης και των εγγυήσεων καταναλωτικών αγαθών, ομοίως του Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, και τέλος καταργώντας τις πολύ παλαιότερες οδηγίες 85/577/ΕΕΕ και 97/7/ΕΕ.

Το σημαντικό είναι, ότι η νεότερη πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, έρχεται να μεταρρυθμίσει άρδην τα ισχύοντα αναφορικά με το εφαρμοστέο δίκαιο σε συμβάσεις με ψηφιακά χαρακτηριστικά, αλλά και με τη δικαιοδοσία για την εκδίκαση των διαφορών που τυχόν προκύψουν δεδομένης της εδραίωσης μιας Ενιαίας Ψηφιακής Αγοράς¹¹⁷. Για πρώτη φορά, ορίζει ο κοινοτικός νομοθέτης συμβάσεις με ψηφιακά χαρακτηριστικά γενικού περιεχομένου (το πεδίο εφαρμογής θα είναι κάθε «ψηφιακό προϊόν»), ενώ *θεσπίζεται ρητά η ευθύνη του παρόχου υπέρ του καταναλωτή στην περίπτωση πλημμελούς εκπλήρωσης*. Τα ανωτέρω, μένει να ψηφιστούν από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και να εναρμονιστούν με το ελληνικό δίκαιο ώστε να αναδειχθεί η χρησιμότητά τους και στις συμβάσεις μέσω πλατφορμών διαμοιρασμού.

3.1.3. Η νομοθετική εξέλιξη του φαινομένου στην Μεγάλη Βρετανία.

Στην πρωτεύουσα του Ηνωμένου Βασιλείου, το Λονδίνο, η συζήτηση για τις βραχυπρόθεσμες μισθώσεις έως και το καλοκαίρι 2014, συνέπεσε με μία έντονη ερευνητική δραστηριότητα όσον αφορά την επίδραση της ψηφιακής τεχνολογίας στη βρετανική οικονομία¹¹⁸, την περιορισμένη αντίληψη των Βρετανών πολιτών για το φαινόμενο της οικονομίας του διαμοιρασμού¹¹⁹, την αντιμετώπιση του ίδιου του

¹¹⁶ OJ L 304, 22.11.2011, p.64

¹¹⁷ Πρβλ. Ως άνω, “A detailed explanation of the EU rule on applicable law and jurisdiction in the Digital Single Market can be found in Annex 7 to the Commission Staff Working Document containing the Impact Assessment accompanying the Proposals for a Directive of the European Parliament and of the Council on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and a Directive of the European Parliament and of the Council on certain aspects concerning contracts for the online and other distance sales of goods, SWD (2015) 275», διαθέσιμο στο http://ec.europa.eu/justice/contract/files/digital_contracts/dsm_digital_content_en.pdf

¹¹⁸ Labour Digital (2014) Number One in Digital, Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.labourdigital.org/number-one-in-digital>

¹¹⁹ Virgin.com (09/07/2014) Infographic: Is there a Lack of Understanding around the Sharing Economy? Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.virgin.com/entrepreneur/infographic-is-there-a-lack-of-understanding-around-the-sharing-economy>

φαινομένου εκ μέρους των κυβερνητικών αρχών¹²⁰, και τα ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά της εξάπλωσης της οικονομίας του διαμοιρασμού σε όλη την επικράτεια της χώρας¹²¹.

Σύμφωνα με τις πλέον πρόσφατες εξελίξεις στο δεύτερο εξάμηνο του 2014, η κυβέρνηση των συντηρητικών ανταποκρίθηκε στα κελεύσματα αυτών των ερευνών, προχωρώντας στην ανάθεση ανεξάρτητης έρευνας για την ευρύτερη επίδραση της οικονομίας του διαμοιρασμού στην Βρετανική κοινωνία, ενσωματώνοντας παράλληλα στην ατζέντα πτυχές όπως οι ανησυχίες των παραδοσιακών επιχειρήσεων και των καταναλωτών. Αξίζει να σημειωθεί ότι ανακοινώνοντας τη διεξαγωγή της εν λόγω έρευνας, ο τότε Υπουργός για το Επιχειρείν και τις Επιχειρήσεις, κ. Matthew Hancock, μίλησε με θερμά λόγια για την οικονομία του διαμοιρασμού. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του: *«Υπάρχουν σοβαρές οικονομικές προοπτικές για την οικονομία του διαμοιρασμού και πρόθεση μου είναι να διασφαλίσω ότι το Ηνωμένο Βασίλειο θα βρίσκεται στο επίκεντρο αυτών των εξελίξεων, συναγωνιζόμενο με το Σαν Φρανσίσκο ως προς το ποιος θα δώσει στέγη στις νεοφυείς επιχειρήσεις που αξιοποιούν τις νέες τεχνολογίες. Όλο αυτό αποτελεί μέρος του μακροπρόθεσμου οικονομικού μας σχεδίου, ώστε να χτίσουμε ένα φωτεινότερο μέλλον για την Βρετανία»*¹²².

Σε αυτό το πλαίσιο, η μελέτη που δημοσιεύτηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο στις 26 Νοεμβρίου 2014¹²³, είναι φιλικά προσκείμενη προς την οικονομία του διαμοιρασμού και τις συναφείς με αυτήν νεοφυείς επιχειρήσεις. Εντός της μελέτης, ωστόσο, αναγνωρίζεται επιπλέον η ύπαρξη κινδύνων, που καθιστούν απαραίτητη την επικαιροποίηση παλαιότερων κανόνων βάσει της κατανόησης των νέων τάσεων και ενός συστηματικού διαλόγου με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς. Πρόσφατα έγινε μια νομοθετική προσπάθεια εκ μέρους των συντηρητικών, ώστε να υλοποιηθεί η δηλωμένη πρόθεση τους να χαλαρώσουν τους περιορισμούς για τις βραχυπρόθεσμες μισθώσεις στο Λονδίνο, και να καταργήσει σχετική νομοθεσία που είναι σε ισχύ από

¹²⁰ COADEC.

¹²¹ NESTA and Collaborative Lab.

¹²² ZDNET.com (11/09/2014) UK Government wants to Compete with San Francisco to Rule the New 'Sharing Economy'. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.zdnet.com/uk-government-wants-to-compete-with-san-francisco-to-rule-the-new-sharing-economy-7000034155/>

¹²³ Department for Innovation, Business and Skills (2014) Unlocking the Sharing Economy – An Independent Review. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.gov.uk/government/publications/unlocking-the-sharing-economy-independent-review>

το 1973^{124,125}. Με μια σημαντική τροποποίηση στο νόμο του 1973 με την εισαγωγή του άρθρου 44 και 45 (τέθηκαν σε ισχύ στις 26-5-2015), επετράπη η βραχυχρόνια μίσθωση ακινήτου στο ευρύτερο Λονδίνο υπό τις εξής σαφείς προϋποθέσεις¹²⁶: η μίσθωση να μη ξεπερνά συνολικά ανά έτος τις 90 ημέρες και ο ιδιοκτήτης να καταβάλλει κανονικά τους δημοτικούς του φόρους. Επίσης, η ανωτέρω τροποποίηση δίνει τη δυνατότητα στην κυβέρνηση ρητά, στην επανεξέταση των όρων ή των προϋποθέσεων υπαγωγής ορισμένων ακινήτων σε αυτή τη ρύθμιση μελλοντικά. Ιδιαίτερη συνεισφορά στις σχέσεις καλής γειτονίας, μεταξύ ενοικιαστή και ιδιοκτήτη, και για τη περίπτωση της βραχυχρόνιας μίσθωσης, τέθηκε στις 1-10-2015, οπότε και τέθηκε σε ισχύ ο περίφημος νόμος για την «Retaliatory Eviction and the Deregulation Act 2015» στο Ηνωμένο Βασίλειο από το αρμόδιο Υπουργείο Εσωτερικών, αναφορικά με τις προϋποθέσεις έξωσης ενοικιαστών ως «αντίποινα» από ιδιοκτήτες ακινήτων, στην περίπτωση που οι πρώτοι δικαιολογημένα παραπονέθηκαν για βλάβες ή ελλείψεις στο μίσθιο και ως αντίποινα ο ιδιοκτήτης προέβη σε έξωση¹²⁷. Τίθενται πλέον, περιοριστικά οι όροι της έξωσης και ο ενοικιαστής δικαιούται αποζημίωσης εάν εκδιωχθεί χωρίς σοβαρό λόγο ενώ, σύμφωνα με τα ισχύοντα στην ευρύτερη περιοχή του Λονδίνου, μένει να εξεταστεί κατά το αγγλικό δίκαιο εάν η χρήση της πλατφόρμας AirBnB από τον ενοικιαστή αποτελεί σοβαρό λόγο καταγγελίας της μίσθωσης από τον ιδιοκτήτη του ακινήτου.

3.1.3.1. Οι επιρροές από τους κανόνες του “common law”¹²⁸.

Οι συμβάσεις που συνάπτονται στα πλαίσια και εξ αφορμής της χρήσης ηλεκτρονικής πλατφόρμας διαμοιρασμού είτε είναι η Uber είτε η AirBnB κλπ., εμφανίζουν,

¹²⁴ London Councils (2014) Deregulation Bill – Clause 34 - Relaxing Use of Short-Term Use of London Accommodation. Διαθέσιμο στη διεύθυνση:
<http://www.londoncouncils.gov.uk/policylobbying/housingplanning/deregulationbill.htm>

¹²⁵ Σύμφωνα με την παλαιά νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου, θα πρέπει να γίνει υποχρεωτική αλλαγή χρήσης για μικρό χρονικό διάστημα «Greater London Council (General Powers) Act 1973» (the 1973 Act), residents of London who wish to rent out their homes for short periods of time over the year need to obtain planning permission for change of use».

¹²⁶ <http://www.russell-cooke.co.uk/news-insight/briefings/2015/the-deregulation-act-2015-planning-restrictions-on-short-term-lettings/>

¹²⁷ https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/465275/Retaliatory_Eviction_Guidance_Note.pdf

¹²⁸ Πρβλ. ως άνω σημείωση 94, Vanesa Katz, «Regulating Sharing Economy», σελ.1077.

σύμφωνα με τους θεωρητικούς¹²⁹ του κοινοδικαίου (common law), και ειδικά Αμερικανούς¹³⁰, σημαντικές εννοιολογικές ομοιότητες με ρυθμίσεις και έννοιες του common law, όπως για παράδειγμα στις βραχυχρόνιες μισθώσεις διαμοιρασμού, υφίσταται ευθύνη του ιδιοκτήτη, συγκριτικά λ.χ. με την ευθύνη του παραγωγού λόγω ελαττωματικού προϊόντος, ή κατά την ανάληψη κάποιου έργου από εργολάβο, πάλι θα αναζητηθούν ευθύνες λόγω πλημμελούς κατασκευής ή πλημμελούς εκπλήρωσης σύμφωνα με τις διατάξεις για αδικοπραξίες (το λεγόμενο “ tort law”), και γενικά στις συμβάσεις που καταρτίζονται μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας διαμοιρασμού, θα εφαρμόζεται ένας συγκεκρισμός του δικαίου της μίσθωσης, του εκμισθωτή και διατάξεων που εφαρμόζονται συνήθως στις σχέσεις μεταξύ ξενοδόχων και πελατών. Εδώ, έχουν βοηθήσει αρχές και κανόνες του παραδοσιακού αγγλοσαξωνικού δικαίου, όπως λ.χ. η αντικειμενική ευθύνη εξ αμελείας ή διά παραλείψεως, όπως αυτή είχε οριστεί για πρώτη φορά στην ιστορική απόφαση της Βουλής των Λόρδων το 1932, γνωστή ως τη «Donoghue v Stevenson»¹³¹. Ήταν η πρώτη φορά που τέθηκαν ζητήματα αντικειμενικής ευθύνης του κατασκευαστή / του πωλητή / του παρόχου, και υποχρέωσή του, αντίστοιχα, για αποζημίωση, όχι εξαιτίας της συμβατικής του ευθύνης, αλλά, ακόμη και ελλείψει συμβάσεως, εξαιτίας της αντικειμενικής του υποχρέωσης να παρέχει υπηρεσίες/προϊόντα προσήκοντα προς το ευρύ κοινό, την οποία αμέλησε ή παρέλειψε να τηρήσει προξενώντας ζημία προς τον τρίτο συναλλασσόμενο¹³². Περίφημη είναι και η συμβολή του Λόρδου Atkin¹³³, ο οποίος με αφορμή την ανωτέρω απόφαση και την αναγωγή της αντικειμενικής ευθύνης εξ αμελείας σε μείζονα νομικό ζήτημα στη Βουλή των Λόρδων εκείνη την εποχή, μετέφερε τις έννοιες στο γειτονικό δίκαιο και γενικά στις σχέσεις μεταξύ γειτόνων στο Λονδίνο της δεκαετίας του 1930-1940. Εν ολίγοις, προβλέφθηκε για πρώτη φορά η ευθύνη του γείτονα να απέχει από ενέργειες που βλάπτουν τα συμφέροντα ή την υγεία του γείτονά του. Στο ίδιο μήκος κύματος, επηρεάστηκαν αργότερα και τα δικαστήρια της Αμερικής, ειδικά το Ανώτατο

¹²⁹ David A. Super, The Rise and Fall of the Implied Warranty of Habitability, 99 CALIF. L. REV. 389 (2011), 401-03; Gerald Korngold, Whatever Happened to Landlord-Tenant Law, 77 NEB. L. REV. 703, 706 (1998); Mary Ann Glendon, The Transformation of American Landlord-Tenant Law, 23 B.C. L. REV. 503, 518-19 (1982).

¹³⁰ Christopher Koopman et al., The sharing economy and consumer protection regulation: the case for policy change 16-19 (2014) (κατά την άποψη του οποίου, μια οικονομία διαμοιρασμού είναι ικανή να θέσει από μόνη της τους ρυθμιστικούς κανόνες για τη λειτουργία της και δεν υπάρχει ανάγκη κυβερνητικής παρέμβασης).

¹³¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Donoghue_v_Stevenson

¹³² "Donoghue v. Stevenson in Retrospect". Modern Law Review. Wiley-Blackwell. 20 (1): 1-24. doi:10.1111/j.1468-2230.1957.tb00421.x

¹³³ "Lord Atkin and the neighbour test: origins of the principles of negligence in Donoghue v Stevenson". Ecclesiastical Law Journal. Cambridge University Press. 7 (33): 210-214. doi:10.1017/s0956618x00005214

Δικαστήριο της Νέας Υόρκης¹³⁴ με τις αποφάσεις «Thomas v. Winchester» και «MacPherson v. Buick Motor Co»¹³⁵.

Ακόμη, εκ της αυξημένης αντικειμενικής ευθύνης του κατασκευαστή/παραγωγού/παρόχου, πηγάζει και έτερος βασικός κανόνας του αγγλοσαξωνικού δικαίου που βρίσκει εφαρμογή και στις περιπτώσεις της βραχυπρόθεσμης μίσθωσης. Είναι η εξασφάλιση των «ειδικών προϋποθέσεων»¹³⁶ σε παροχές όπως η μίσθωση, η υπομίσθωση κλπ, εκ μέρους των παρόχων, διότι αυτές οι παροχές άπτονται της δημόσιας υγείας, της ασφάλειας και των ευρύτερων οικονομικών συμφερόντων των καταναλωτών. Για αυτό το λόγο, και εξαιτίας του γεγονότος επιπλέον, ότι κινούμαστε εννοιολογικά μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού συμφέροντος, οι έννομες τάξεις του αγγλοσαξωνικού δικαίου, όπως στις ΗΠΑ και στο Ηνωμένο Βασίλειο, έχουν προωθήσει και εφαρμόζουν μια γενική νομοθεσία¹³⁷ που θέτει ρητά τους όρους και τις προϋποθέσεις σύμφωνα με τους οποίους μια κατοικία θεωρείται «κατοικήσιμη», ή ειδικά ότι πληροί της προϋποθέσεις του νόμου ώστε να μισθωθεί ή να υπομισθωθεί. Τέλος, η ευθύνη του εκμισθωτή, υπό τους όρους μιας βραχυχρόνιας μίσθωσης μέσω πλατφόρμας διαμοιρασμού, και υπό το αγγλοσαξωνικό δίκαιο, δεν είναι βέβαιο ότι μπορεί να αντιμετωπισθεί εννοιολογικά όπως η ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικού προϊόντος, καθώς δεν τίθενται-ακόμη- εκ του νόμου τα κριτήρια εκείνα που καθιστούν την δραστηριότητα του εκμισθωτή εμπορική ή μη, μιας και η ευθύνη του παραγωγού έχει συνδεθεί με αμιγώς εμπορικές πράξεις. Ούτε φαίνεται να εξυπηρετεί η πρόσφατη τακτική των εκμισθωτών στο Ηνωμένο Βασίλειο, σύμφωνα με την οποία εισάγουν απαλλακτικές ρήτρες της ευθύνης τους στις συμβάσεις που καταρτίζουν μέσω διαδικτύου, γιατί σε κάθε περίπτωση μπορούν να τεθούν ζητήματα ακυρότητας της ρήτρας ή της εν λόγω σύμβασης¹³⁸.

¹³⁴ Thomas v. Winchester and MacPherson v. Buick Motor Co

¹³⁵ Chapman, Matthew (2010). *The Snail and the Ginger Beer*. Great Britain: Wildy, Simmonds & Hill Publishing. ISBN 9780854900497.

¹³⁶ “Special relationships”.

¹³⁷ Gary Goldman, *Uniform Commercial Landlord and Tenant Act—A Proposal to Reform “Law Out of Context”*, 19 T.M. COOLEY L. REV. 175, 185–91 (2002); Olin L. Browder, *The Taming of a Duty—The Tort Liability of Landlords*, 81 MICH. L. REV. 99, 113–16 (1982).

¹³⁸ C. Connor Crook, *Validity and Enforceability of Liability Waiver on Ski Lift Tickets*, 28 CAMPBELL L. REV. 107, 120–21 (2005)

3.1.4. Επίκαιρα νομοθετικά ζητήματα στη Γερμανία και ειδικά στο Βερολίνο.

Το πλέον ενδιαφέρον εύρημα από τη διερεύνηση του ρυθμιστικού πλαισίου για τις βραχυπρόθεσμες μισθώσεις σε προορισμούς της Γερμανίας, είναι οι σοβαρές διαφοροποιήσεις μεταξύ πόλεων όπως το Βερολίνο και το Αμβούργο. Στην περίπτωση του Βερολίνου, η νέα νομοθεσία για τη στέγαση, που τέθηκε σε ισχύ την 1η Μαΐου 2014¹³⁹, δεν στοχεύει ρητά στην ιδιωτική βραχυπρόθεσμη μίσθωση/κοινή χρήση κατοικίας. Παρά τις αντιδράσεις που είχε προκαλέσει η αυξανόμενη δραστηριότητα των γνωστών ιστότοπων στην πόλη¹⁴⁰, ο ίδιος ο τίτλος της νομοθεσίας ‘Law on the Prohibition of Misuse of Housing’, υποδηλώνει ότι ο προσδιορισμός των περιορισμών έγινε με γνώμονα την αποφυγή της κακοδιαχείρισης των υφιστάμενων κατοικιών και την προστασία της οικονομικά προσιτής στέγασης. Στην περίπτωση του Αμβούργου, αντίθετα, η τροποποιημένη νομοθεσία για τη στέγαση, που τέθηκε σε ισχύ στις 21 Μαΐου του 2013 και περιλαμβάνει λεπτομερείς διατάξεις σχετικά με τις βραχυπρόθεσμες μισθώσεις, απαγορεύει την χρήση του χώρου στέγασης για εμπορικούς σκοπούς, συμπεριλαμβάνοντας ρητές εξαιρέσεις για την κοινή χρήση δωματίων και πρώτης κατοικίας¹⁴¹.

Ειδικότερα αναφορικά με τους χωρικούς και χρονικούς περιορισμούς που έχουν τεθεί από την γερμανική νομοθεσία έχουμε να παρατηρήσουμε τα εξής¹⁴²:

- i) Η εμπορική χρήση επιτρέπεται παράλληλα με την οικιακή χρήση, εφόσον η εμπορική χρήση δεν υπερβαίνει το 50% του χώρου της μονάδας.
- ii) Οι δευτερεύουσες κατοικίες δεν εντάσσονται στον νόμο για τη στέγαση.
- iii) Επιπλέον, οι νομοθέτες, συμπεριλαμβανομένων των εκπροσώπων για θέματα στέγασης Iris Spranger και Matthias Brauner του κυβερνώντος συνασπισμού, δήλωσαν ότι ο νόμος δεν θα έχει στόχο την από κοινού χρήση κατοικιών.

¹³⁹ Berlin.de (2014) Zweckentfremdungsverbot-Gesetz. Διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://gesetze.berlin.de/default.aspx?vpath=bibdata%2fges%2fBlnZwVbG%2fcont%2fBlnZwVbG.inh.htm>

¹⁴⁰ Financial Times (30/04/2014) Berlin Housing Law Sharing Economy by Restricting Rents.

Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.ft.com/cms/s/0/1e8299a0-d065-11e3-af2b-00144feabdc0.html#axzz3KUaURlq2>

¹⁴¹ Hamburger Justiz (2013) Gesetz über den Schutz und die Erhaltung von Wohnraum. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.landesrecht.hamburg.de/jportal/portal/page/bshaprod.psml?showdoccase=1&st=lr&doc.id=jlr-WoPflGHARahmen&doc.part=X&doc.origin=bs>

¹⁴² <https://futurezone.at/digital-life/airbnb-wien-verschaerft-regeln-fuer-zimmervermietung/183.830.975>

Έπειτα, και εδώ, έχουν γίνει σημαντικά βήματα εκ μέρους του νομοθέτη για την αδειοδότηση και πιστοποίηση των πλατφορμών βραχυχρόνιας μίσθωσης, καθώς ρητά η εμπορική χρήση του χώρου στέγασης απαιτεί άδεια από τις περιφερειακές αρχές, υπάρχει μια περίοδος χάριτος δύο ετών (μέχρι τις 30 Απριλίου 2016) για τη συνέχιση της παρούσας εμπορικής χρήσης το οποίο απαιτεί μια απλή εγγραφή ενώπιον των αρμοδίων περιφερειακών αρχών. Τέλος, η εμπορική χρήση χωρίς άδεια μπορεί να επιφέρει πρόστιμο.

Αναφορικά με την φορολογία, είχε γίνει δεκτό στη Γερμανία ότι αρκεί ένας τουριστικός φόρος ανά διανυκτέρευση πελάτη και θα καταβάλλεται από οποιαδήποτε οντότητα ή πρόσωπο που προσφέρει διαμονή επί πληρωμή. Ο εν λόγω φόρος δεν ισχύει για επαγγελματικά ταξίδια, αν υπάρχει απόδειξη του επαγγελματικού σκοπού. Επιπλέον, ο φόρος οφείλεται μόνο για 21 συνεχόμενες διανυκτερεύσεις (μετά την εν λόγω περίοδο δεν οφείλεται φόρος, ακόμη και αν η παραμονή συνεχίζεται). Το ποσό φόρου ισούται με το 5% της τιμής που καταβάλλεται ανά διανυκτέρευση.

Έπειτα, σε σύντομο χρονικό διάστημα, από τον Μάιο του 2014 τέθηκε σε ισχύ στο Βερολίνο ένας γενικός περιορισμός στις μισθώσεις μέσω Airbnb, γνωστός και ως «Zweckentfremdungsverbot» or “ban on wrongful use”¹⁴³, κατά τον οποίο περιορισμό προβλέφθηκε η γενική απαγόρευση βραχυχρόνιας μίσθωσης ακινήτου από γερμανούς πολίτες όταν αυτό εκμισθώνεται κατά ποσοστό άνω του 50% και χωρίς την προβλεπόμενη άδεια από την πόλη στην οποία βρίσκεται, το δε πρόστιμο που θα επιβάλλεται ανέρχεται άπαξ σε 100.000 ευρώ. Για την εξασφάλιση, δε, της συμμόρφωσης των πολιτών, στη Γερμανία έχει συσταθεί και ειδική γραμμή της πολιτείας για καταγγελίες σχετικών παραβάσεων¹⁴⁴, όπως και ήδη τα αρμόδια διοικητικά δικαστήρια της Γερμανίας συμμορφώνονται πλήρως προς την επιβολή της ανωτέρω νομοθεσίας επιβάλλοντας κανονικά τα προβλεπόμενα πρόστιμα.

¹⁴³ <https://www.theguardian.com/technology/2016/jun/08/berlin-ban-airbnb-short-term-rentals-upheld-city-court>

¹⁴⁴ Βλ. σχετικό site του δήμου του Βερολίνου για τις καταγγελίες παράνομων μισθώσεων http://www.stadtentwicklung.berlin.de/wohnen/zweckentfremdung_wohnraum/

3.1.5. Επίκαιρα νομοθετικά ζητήματα στη Σιγκαπούρη¹⁴⁵.

Σε μια χώρα έντονα τουριστική και βιομηχανοποιημένη, όπως η Σιγκαπούρη, δεν είναι τυχαίο ότι έχει απασχολήσει έντονα τις τοπικές αρχές η περίπτωση των βραχυχρόνιων μισθώσεων μέσω της AirBnB, και όχι μόνο. Σε γενικές γραμμές η Σιγκαπούρη τήρησε και τηρεί αυστηρή προσέγγιση απέναντι στην ενδεχόμενη νομιμοποίηση αυτών των ηλεκτρονικών μισθώσεων, και ειδικότερα σύμφωνα με το δίκαιό της απαγορεύονται μισθώσεις ακινήτων για χρονικό διάστημα κάτω των έξι μηνών. Τα δε πρόστιμα είναι ιδιαίτερα αυξημένα, ήτοι στα 200.000 δολάρια Σιγκαπούρης, και προβλέπεται και ποινή φυλάκισης έως 12 μήνες¹⁴⁶.

Στις αρχές του 2015, και μετά από κινητοποίηση των πολιτών της Σιγκαπούρης, εξ αφορμής της νομιμοποίησης των μισθώσεων της AirBnB, σε έτερες ηπείρους, ειδικά στην Αμερική, εν μέρει, οι τοπικές αρχές αναλογίστηκαν την περίπτωση της νομιμοποίησης αυτών, δεδομένης της δυνατότητας κερδοφορίας και τα κρατικά έσοδα. Και ενώ, η διαβούλευση μιας τέτοιας νομοθετικής παρέμβασης, τέθηκε ακόμη και στο διαδίκτυο με συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων πολιτών¹⁴⁷, μέσω ειδικής ηλεκτρονικής βάσης του δήμου της Σιγκαπούρης, τελικά επικράτησε ο σκεπτικισμός και δεν προχώρησε οιαδήποτε νομοθετική ρύθμιση υπέρ των μισθώσεων αυτών. Εκείνο που προείχε κατά τη γνώμη των εισηγητών των αρχών της Σιγκαπούρης ήταν η εξασφάλιση της καλής γειτονίας μεταξύ των πολιτών της, μια κατάσταση όπου οι πολίτες της Σιγκαπούρης φημίζονται και γενικά προστατεύεται έντονα η οικιακή ειρήνη και ασφάλεια των πολιτών της Σιγκαπούρης, με την πρόβλεψη αυστηρών προστίμων, τόσο για λόγους υγιεινής όσο και για λόγους ασφάλειας ή θορύβου. Είναι, τελικά για τη Σιγκαπούρη, καθαρά ζήτημα κοινωνικής πολιτικής, η προώθηση ενός θετικού νομοθετικού πλαισίου για την νομιμοποίηση των βραχυχρόνιων μισθώσεων, και δεδομένης της οικονομικής ανάπτυξης της περιοχής, δεν δείχνει η πολιτεία την δέουσα σημασία ώστε να ενταχθούν εντός της οικονομικής της πολιτικής, προεχούσης της ασφάλειας και ηρεμίας των πολιτών της.

¹⁴⁵ <http://sbr.com.sg/source/e27/singapore-government-insists-short-term-rental-illegal>

¹⁴⁶ Βλ. ως άνω σημείωση 146.

¹⁴⁷ <http://www.straitstimes.com/singapore/housing/ura-begins-public-consultation-on-short-term-rentals>

3.2. Η Εμπειρία στην Ελλάδα και το Ισχύον Ρυθμιστικό Πλαίσιο

Το ζήτημα της παροχής υπηρεσιών διαμονής μέσω βραχυπρόθεσμων μισθώσεων στη χώρα μας, είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με το φαινόμενο της παραξενοδοχείας ή της «σκιάδους φιλοξενίας» («shadow hospitality»), που κατέχει διαχρονικά κεντρική θέση στην εγχώρια ατζέντα της τουριστικής πολιτικής. Στις συνθήκες που η οικονομική κρίση διαμόρφωσε στη χώρα, τα τελευταία χρόνια έχουν αναληφθεί νομοθετικές πρωτοβουλίες, με γνώμονα τόσο τη «χαλάρωση» των περιορισμών για την ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας, όσο και την απλοποίηση των όρων για ένταξη στις διατάξεις περί των μη κύριων ξενοδοχειακών καταλυμάτων.

Το θέμα της Οικονομίας του Διαμοιρασμού, εν συσχετίσει με τις παράνομες βραχυχρόνιες μισθώσεις ακινήτων σε τουρίστες απασχόλησε τη Γενική Συνέλευση της HOTREC (Συνομοσπονδία των Εθνικών Ενώσεων Ξενοδοχίας, Εστίασης και Αναψυχής των κρατών-μελών της Ε.Ε.), η οποία πραγματοποιήθηκε στο Λουξεμβούργο στις 23–24 Απριλίου του 2015. Αξιοσημείωτο είναι, ότι η HOTREC χρησιμοποίησε τον όρο Shadow Hospitality (Σκιάδης Φιλοξενία) για αυτή τη νέα μορφή της παραοικονομίας στον τουρισμό. Το Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο της Ελλάδος παρουσίασε, στο πλαίσιο της Γενικής Συνέλευσης, την μελέτη του για τις επιπτώσεις αυτού του φαινομένου στον τομέα του τουρισμού και της φιλοξενίας στην Ελλάδα¹⁴⁸. Σύμφωνα, με την μελέτη αυτή στην χώρα μας λειτουργεί μια σειρά από πλατφόρμες (όπως η Flipkey, η Homeaway, η Housetrip, η Airbnb, κλπ.), οι οποίες εμφανίζονται να διαθέτουν μεγάλα χαρτοφυλάκια καταχωρημένων ακινήτων στην Ελλάδα, και να προχωρούν σε βραχυπρόθεσμες μισθώσεις.

Αξιοσημείωτα είναι τα αποτελέσματα της μελέτης που διεξήγαγε η εταιρεία σε συνεργασία με καθηγητή του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών¹⁴⁹ (τον Απρίλιο 2015) με θέμα «την Συνεισφορά της Airbnb στην Αθήνα». Από το 2009, έχουν ταξιδέψει στην Αθήνα περισσότεροι από 74.500 επισκέπτες με την Airbnb, οι οποίοι έχουν διαμείνει σε 25 διαφορετικές συνοικίες της πόλης. Αυτή η οικονομική δραστηριότητα, για την περίοδο Οκτώβριο 2013 - Σεπτέμβριος 2014, απέφερε συνολικό όφελος 69 εκατομμυρίων ευρώ. Οι τουρίστες που διαμένουν στην Αθήνα,

¹⁴⁸ Βλ. ως άνω υποσημείωση 6.

¹⁴⁹ Χρήστο Γκενάκο, Επίκουρο καθηγητή Οικονομικών, του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών.

σε μισθωμένα ακίνητα μέσω της Airbnb, κατά μέσο όρο πραγματοποιούν 3,6 διανυκτερεύσεις και δαπανούν κατά τη διάρκεια των ταξιδιών τους 551€. Από την άλλη πλευρά, ο μέσος οικοδεσπότης στην Αθήνα ενοικιάζει το χώρο του για περίπου 68 διανυκτερεύσεις, το χρόνο. Τα έσοδα φιλοξενίας που αποκόμισαν οι 720 Αθηναίοι οικοδεσπότες, οι οποίοι μίσθωσαν βραχυπρόθεσμα τα ακίνητά τους την προαναφερόμενη περίοδο, υπολογίζεται ότι ανήλθαν σε 3.300.000€, βάσει της έρευνας, με τον καθένα να εκτιμάται ότι είχε μέσο εισόδημα από αυτή την δραστηριότητα 4.500€.

Από την ανωτέρω συνοπτική παρουσίαση των δημοφιλέστερων πλατφορμών της «Σκιώδους φιλοξενίας» είναι προφανές ότι η παραδοσιακή ξενοδοχία και γενικότερα ο κλάδος τους τουριστικού καταλύματος επηρεάζεται άμεσα, με σημαντικές απώλειες. Σημαντικά Αποτελέσματα (μεταξύ των άλλων) της έρευνας με ερωτηματολόγια, που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της μελέτης «Επίδραση της Οικονομίας Διαμοιρασμού (Sharing Economy) στον Κλάδο του Τουρισμού και της Φιλοξενίας στην Ελλάδα» (Οκτώβριο 2014)¹⁵⁰ είναι τα εξής: α) οι εκπρόσωποι του τουριστικού τομέα είναι δυσαρεστημένοι αναφορικά με την εφαρμογή των νόμων. Σύμφωνα με το Γενικό Διευθυντή της Confederación Española de Hoteles y Alojamientos Turísticos: *«Είναι δύσκολο να συντηρηθεί μια αγορά που επηρεάζεται από έναν τεράστιο όγκο νομοθεσίας ενώ ορισμένοι άλλοι παίκτες προσφέρουν ένα εναλλακτικό προϊόν παραμένοντας εκτός του ρυθμιστικού πλαισίου»*. β) Όλες οι ομάδες φορέων συμφώνησαν στο ότι η συμμόρφωση με τους δημοσιονομικούς κανονισμούς αποτελεί το κυρίαρχο θέμα συζήτησης. Δεσπόζουσα είναι η άποψη ότι η επίλυση αυτών των εκκρεμοτήτων δύναται να αποτελέσει καθοριστικό βήμα προς την εδραίωση συνθηκών υγιούς ανταγωνισμού. Εν προκειμένω, το βασικό ζητούμενο είναι οι βραχυπρόθεσμες μισθώσεις ακινήτων να μην παραμένουν στην πλειονότητά τους αδήλωτες, ώστε να καταβάλλεται ο αντίστοιχος ΦΠΑ, μαζί με τους φόρους εισοδήματος και τα τέλη επί των κρατήσεων.

Μάλιστα, σε κυρίαρχο ζήτημα αναδείχθηκε το θέμα του «Ανταγωνισμού επί Ίσους Όρους», καθώς σχεδόν το σύνολο των κλαδικών ενώσεων, που συμμετείχαν στην ανωτέρω έρευνα, εκφράζουν ανησυχίες για φαινόμενα αθέμιτου ανταγωνισμού από την πλευρά των παρόχων που χρησιμοποιούν τις πλατφόρμες της οικονομίας του

¹⁵⁰ http://www.grhotels.gr/gb/Sharing-Economy_GRHOTELS.pdf

διαμοιρασμού και ως κύριες πηγές προβληματισμού ήταν σε πρωταρχικό βαθμό η ανάγκη φορολόγησης όσων εμπλέκονται σε πρακτικές διαμοιρασμού έναντι αμοιβής. Πρέπει να τονιστεί ότι όλες οι ομάδες φορέων μοίρασαν σχεδόν ισότιμα την ευθύνη απόδοσης φόρου στους μεμονωμένους παρόχους και στις πλατφόρμες sharing economy (πιθανότατα στη λογική ότι θα συλλέγουν τον σχετικό φόρο για λογαριασμό του παρόχου και επιπλέον θα καταβάλουν τον δικό τους εταιρικό φόρο).

3.2.1. Η πρόσφατη εισαγωγή νέου νομοθετικού πλαισίου.

Στην εντυπωσιακή επέκταση της παρουσίας του Airbnb στην Ελλάδα, συνετέλεσε αναμφίβολα και η αναμόρφωση του νομικού πλαισίου, που μέχρι πρόσφατα ήταν νεφελώδες. Όμως από την 1η Νοεμβρίου 2015, με την εφαρμογή του νόμου 4336/2015¹⁵¹ (και ειδικά στο άρθρο 2 Μέρος Α')¹⁵² , επιτρέπεται η βραχυχρόνια μίσθωση σε όλους τους ιδιοκτήτες ακινήτων χωρίς να υποχρεούνται να λάβουν το ειδικό σήμα λειτουργίας τουριστικού καταλύματος. Αν και η ερμηνευτική υπουργική απόφαση αναφορικά με τη δήλωση και τη φορολογική αντιμετώπιση αυτής της πρακτικής δεν έχει ακόμη εκδοθεί, χιλιάδες οικοδοεσπότες μοιάζουν να έχουν ξεπεράσει τους όποιους δισταγμούς και να εκμεταλλεύονται τις δυνατότητες της οικονομίας του διαμοιρασμού τόσο στο Airbnb, όσο και σε ανταγωνιστικές πλατφόρμες όπως τα Homestay, VRBO, Flixbster κ.ά. Σε αυτό συνέβαλε και η αδρανοποίηση του νόμου 4276/2014¹⁵³, ο οποίος προέβλεπε υψηλά πρόστιμα (€50.000) σε όσες επιχειρήσεις μίσθωναν ακίνητα για προσωρινή διαμονή (μικρότερη των 30 ημερών), καθώς τις

¹⁵¹Πρβλ. Νομική Βάση Δεδομένων ΝΟΜΟΣ, ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4336 ΦΕΚ Α 94/14.08.2015, Συνταξιοδοτικές διατάξεις - Κύρωση του Σχεδίου Σύμβασης Οικονομικής Ενίσχυσης από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας και ρυθμίσεις για την υλοποίηση της Συμφωνίας Χρηματοδότησης.

¹⁵² «ΥΠΟΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ Α.2: ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ Ν.Δ. 49/1968 (Α' 294), Τ1. Η δεύτερη και επόμενες υποπαράγραφοι της παρ. 3 του άρθρου 2 του ν.δ. 49/1968 (Α' 294), όπως ισχύουν, καταργούνται. 2. Οι παράγραφοι 4 και 5 του άρθρου 2 του ν.δ. 49/1968 (Α' 294), όπως ισχύουν, αντικαθίσταται ως εξής: «4. Για τη χορήγηση άδειας κυκλοφορίας ενός ή περισσότερων φορτηγών αυτοκινήτων ιδιωτικής χρήσης, υποβάλλεται αίτημα στην αρμόδια Διεύθυνση Μεταφορών και Επικοινωνιών με τα ακόλουθα δικαιολογητικά: α. Αίτηση του ενδιαφερόμενου φυσικού προσώπου ή του προσώπου που εκπροσωπεί το νομικό πρόσωπο ή νομίμως εξουσιοδοτημένου εκπρόσωπου αυτών. β. Βεβαίωση της οικείας Δημόσιας Οικονομικής Υπηρεσίας, η οποία έχει εκδοθεί εντός των τελευταίων 30 ημερών από την υποβολή της αίτησης, με τη οποία βεβαιώνεται η έναρξη και λειτουργία της επιχείρησης και το αντικείμενο αυτής. γ. *Βεβαίωση ορθής αναγγελίας ενάρξεως επαγγέλματος ή διοικητική άδεια ή εγγραφή σε μητρώο εφόσον απαιτείται για την άσκηση της συγκεκριμένης επαγγελματικής δραστηριότητας. Με απόφαση του Υπουργού Οικονομίας, Υποδομών, Ναυτιλίας και Τουρισμού, επαγγελματικές δραστηριότητες για τις οποίες απαιτείται η υποβολή των δικαιολογητικών του εδαφίου γ' της παρούσας, μπορούν να εξαφρούνται από την υποβολή αυτών.*

¹⁵³ ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4276 (ΦΕΚ Α 155 30.7.2014) Απλούστευση διαδικασιών λειτουργίας τουριστικών επιχειρήσεων και τουριστικών υποδομών, ειδικές μορφές τουρισμού και άλλες διατάξεις.

θεωρούσε «τουριστικά καταλύματα». Με αυτό τον τρόπο τα καταλύματα μπορούν νομίμως να μισθώνονται και κατ' επέκταση να μην υπάγονται στην τουριστική νομοθεσία. Αρκεί βέβαια, να μην παρέχουν ξενοδοχειακές υπηρεσίες (πρωινό, καθαριότητα, παροχή κλινοσκεπασμάτων κ.λπ.), κάτι που στην πράξη ακυρώνεται – ενδεικτικό είναι το δεύτερο «B» του Airbnb.

Σημαντική εξέλιξη θεωρείται επίσης η δυνατότητα εκμίσθωσης καταλυμάτων (επιπλωμένων ή μη δωματίων, διαμερισμάτων, κατοικιών, επαύλεων κ.ά.), σε αλλοδαπούς που δεν διαθέτουν ΑΦΜ (αρκεί η καταχώρηση του αριθμού διαβατηρίου). Αυτό βέβαια προϋποθέτει ότι οι ιδιοκτήτες δηλώνουν τα κέρδη τους. Βάσει νόμου είναι υποχρεωμένοι να καταχωρούν τα στοιχεία των μισθώσεων μέσω της εφαρμογής της Διεύθυνσης Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης και στη συνέχεια υπόκεινται σε φόρο εισοδήματος. Είναι επίσης προφανές ότι αρκετοί από τους ιδιοκτήτες ενοικιάζουν περισσότερα του ενός καταλύματα. Ο νόμος επιτρέπει την καταχώρηση έως και τεσσάρων ακινήτων ανά ΑΦΜ. Όπως φαίνεται από τα στοιχεία της Inside Airbnb, το 56% των ιδιοκτητών εκμεταλλεύεται περισσότερα από δύο καταλύματα και περίπου ένας στους δέκα πάνω από πέντε (στοιχεία Ιουλίου 2015). Υπάρχει μάλιστα host με καταχωρημένα 46 ακίνητα, άλλος με 27, και πολλοί με διψήφιο αριθμό ακινήτων. Αξιοσημείωτο είναι ότι τα στοιχεία αυτά αντλούνται από έναν ανεξάρτητο οργανισμό που μελετά δειγματοληπτικά την παρουσία του Airbnb σε μεγάλες πόλεις (π.χ. στην Αθήνα μετρά μόλις 2.116 καταχωρήσεις, επομένως οι πραγματικοί αριθμοί μάλλον είναι κατά πολύ μεγαλύτεροι).

Σε αυτά τα πλαίσια, με το άρθρ. 46 του ν. 4179/2013 καταργήθηκε η πρόβλεψη του Νόμου 2160/1993, σύμφωνα με την οποία, δεν θεωρούνταν τουριστικά καταλύματα τα ακίνητα, τα οποία αποδεδειγμένα εκμισθώνονταν εν όλω ή εν μέρει για προσωρινή διαμονή του ίδιου του μισθωτή με μίσθωμα που οριζόταν κατά μήνα, είτε συνολικά για όλη τη διάρκεια της μίσθωσης, εφόσον η μίσθωση υπερέβαινε τις 90 ημέρες. Ο νόμος 4254/2014 έθεσε το μειωμένο όριο των 30 ημερών ως βάση διαχωρισμού των μισθώσεων σε τουριστικά καταλύματα από τις αστικές μισθώσεις, δίχως να απαιτείται στη δεύτερη περίπτωση η απόκτηση του Ειδικού Σήματος Λειτουργίας (ΕΣΛ) του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού. Συγκεκριμένα: *«Ακίνητο που εκμισθώνεται για προσωρινή διαμονή του μισθωτή για χρονικό διάστημα μικρότερο των τριάντα (30) ημερών θεωρείται τουριστικό κατάλυμα».*

Αναφορικά με τα χαρακτηριστικά των «Τουριστικών Επαύλεων και Κατοικιών», σύμφωνα με το άρθρο 1 του ν. 4276/2014 καθορίστηκαν τα χαρακτηριστικά των αυτοεξυπηρετούμενων καταλυμάτων. Ειδικότερα ισχύουν τα ακόλουθα: (α) ως τουριστικές επιπλωμένες επαύλεις (βίλες) ορίζονται μονοκατοικίες, επιφάνειας τουλάχιστον 80 τ.μ., οι οποίες έχουν ανεξάρτητη εξωτερική προσπέλαση και παρουσιάζουν αυτοτέλεια οικοπέδου/γήπεδου και κτίσματος. Δομούνται με όρους δόμησης κατοικίας. (β) ως τουριστικές επιπλωμένες κατοικίες ορίζονται μεμονωμένες ή σε συγκρότημα μονοκατοικίες, επιφανείας τουλάχιστον 40 τ.μ. εκάστη, με αυτοτέλεια λειτουργίας και ανεξάρτητη εξωτερική προσπέλαση. Δομούνται με όρους δόμησης κατοικίας. Σύμφωνα, τέλος, με την Υπουργική Απόφαση 27715/2013¹⁵⁴ επιτρέπονται κατά ανώτατο όριο 10 κατοικίες ανά οικόπεδο/γήπεδο. Οι τουριστικές επαύλεις και κατοικίες δεν κατατάσσονται σε τάξεις.

Σπουδαία είναι η πρόσφατη νομοθετική παρέμβαση του Έλληνα νομοθέτη, **με το άρθρο 111 του ν. 4446/2016** (ΦΕΚ Α'/240/22.12.2016), για τις «βραχυπρόθεσμες μισθώσεις στο πλαίσιο της οικονομίας του διαμοιρασμού», η οποία διάταξη τέθηκε σε εφαρμογή από τις 01/02/2017. Πρόκειται ουσιαστικά, για μια δομημένη προσπάθεια αποσαφήνισης και νομικής οριοθέτησης των οικονομικών σχέσεων που πηγάζουν ή προκαλούνται από τη σύναψη μια βραχυπρόθεσμης μίσθωσης τύπου AirBnB στην Ελλάδα, ενώ ρητά αποσαφηνίζονται τα ζητήματα της φορολογίας του εισοδήματος και ΦΠΑ. Οι δε, επιρροές του Έλληνα νομοθέτη, από τις ρυθμιστικές επιλογές έτερων ευρωπαϊκών χωρών, όπως η Αγγλία και η Γερμανία, είναι καλοδεχούμενες, μιας και όπως έχουμε ήδη αναφέρει ανωτέρω, τόσο η πρόβλεψη των προστίμων όσο και ο περιορισμός στον χρόνο της μίσθωσης εκ μέρους της πολιτείας, προάγει πρωτίστως το δημόσιο συμφέρον σεβόμενο παράλληλα όμως και τα εκάστοτε ιδιωτικά συμφέροντα και ελευθερίες. Ειδικότερα, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 111 του ν. 4446/2016, ορίζεται ότι:

«1. Για το σκοπό του παρόντος άρθρου ως ακίνητο νοείται: α) το διαμέρισμα, β) η μονοκατοικία, εξαιρουμένων των μονοκατοικιών οι οποίες έχουν χαρακτηριστεί ως τέτοιες λόγω της κατάργησης της σύστασης οριζόντιας ιδιοκτησίας, γ) οποιαδήποτε άλλη μορφή οικήματος. Ως οικονομία του διαμοιρασμού ορίζεται κάθε μοντέλο όπου κυρίως

¹⁵⁴Πρβλ.ΝΟΜΟΣ, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών, υπουργική απόφαση κατ'εξουσιοδότηση του νόμου Ν 4179/2013: Ενίσχυση τουριστ.επιχειρ.-Αναδιάρθρωση ΕΟΤ-Ακίνητα Ολυμπ.Επιτρ.-Ρυθμ. ΤΑΠΠΕΔ, Κείμενο εξουσιοδοτικού άρθρου 46 για τις συναφείς πληροφορίες προς την/το ΥΑ 277//2013 ΥΑ.

οι ψηφιακές πλατφόρμες δημιουργούν μια ανοικτή αγορά για την προσωρινή χρήση αγαθών ή υπηρεσιών που συχνά παρέχουν ιδιώτες. Ως ψηφιακές ή επιγραμμικές πλατφόρμες ορίζονται οι ηλεκτρονικές, διμερείς ή πολυμερείς αγορές όπου δύο ή περισσότερες ομάδες χρηστών επικοινωνούν μέσω διαδικτύου με τη μεσολάβηση του διαχειριστή της πλατφόρμας προκειμένου να διευκολυνθεί μία συναλλαγή μεταξύ τους. 2. Προβλέπεται δυνατότητα βραχυπρόθεσμης μίσθωσης ακινήτου, στο πλαίσιο της οικονομίας του διαμοιρασμού υπό τις ακόλουθες, σωρευτικά, προϋποθέσεις: α. Ο εκμισθωτής ή υπεκμισθωτής είναι φυσικό πρόσωπο, εγγεγραμμένος στο «Μητρώο Βραχυχρόνιας Μίσθωσης Ακινήτων» που τηρείται στη Γενική Γραμματεία Δημοσίων Εσόδων του Υπουργείου Οικονομικών. Ο αριθμός εγγραφής στο Μητρώο Βραχυχρόνιας Μίσθωσης Ακινήτων υποχρεωτικά συνοδεύει την ανάρτηση σε ψηφιακές πλατφόρμες, καθώς και σε κάθε μέσο προβολής. β. Δεν επιτρέπεται η καταχώρηση περισσότερων των δύο (2) ακινήτων ανά Α.Φ.Μ. δικαιούχου εισοδήματος. γ. Το ακίνητο έχει εμβαδό τουλάχιστον εννέα (9) τετραγωνικών μέτρων και διαθέτει φυσικό φωτισμό, αερισμό και θέρμανση. δ. Το ακίνητο έχει λάβει όλες τις νόμιμες οικοδομικές άδειες ή έχει διατηρηθεί σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 3843/2010 (Α' 62) ή έχει υπαχθεί στις ρυθμίσεις του άρθρου 24 του ν. 4014/2011 (Α' 209). ε. Η μίσθωση εκάστου ακινήτου δεν υπερβαίνει τις ενενήντα (90) ημέρες ανά ημερολογιακό έτος. Για νησιά κάτω των δέκα χιλιάδων (10.000) κατοίκων η μίσθωση εκάστου ακινήτου δεν υπερβαίνει τις εξήντα (60) ημέρες ανά ημερολογιακό έτος. Υπέρβαση της διάρκειας του προηγούμενου εδαφίου, των ενενήντα (90) και εξήντα (60) ημερών αντίστοιχα, επιτρέπεται εφόσον το συνολικό εισόδημα του εκμισθωτή ή υπεκμισθωτή, από το σύνολο των ακινήτων που διαθέτει προς εκμίσθωση ή υπεκμίσθωση, σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος περί οικονομίας διαμοιρασμού, δεν ξεπερνά τις δώδεκα χιλιάδες (12.000) ευρώ κατά το οικείο φορολογικό έτος. στ. Τα ακίνητα εκμισθώνονται επιπλωμένα, χωρίς την παροχή οιασδήποτε υπηρεσίας πλην της παροχής κλινοσκεπασμάτων. 3. Σε περίπτωση μη τήρησης των προϋποθέσεων των περιπτώσεων α' και β' της παραγράφου 2, επιβάλλεται αυτοτελές διοικητικό πρόστιμο ύψους πέντε χιλιάδων (5.000) ευρώ. Το πρόστιμο αυτό επιβάλλεται υπέρ του Ελληνικού Δημοσίου από τον Γενικό Γραμματέα Δημοσίων Εσόδων του Υπουργείου Οικονομικών, ύστερα από εισήγηση και των αρμοδίων υπηρεσιών του Υπουργείου Τουρισμού, βεβαιώνεται στην αρμόδια Δ.Ο.Υ. και εισπράττεται, σύμφωνα με τις διατάξεις του Κ.Ε.Δ.Ε. Από τη διαπίστωση της παράβασης, ο εκμισθωτής ή υπεκμισθωτής της περίπτωσης α' της παραγράφου 2 του παρόντος άρθρου υποχρεούται εντός δεκαπέντε (15) ημερολογιακών ημερών να προβεί στις

απαραίτητες ενέργειες συμμόρφωσης. Σε περίπτωση μη τήρησης εκ νέου των προϋποθέσεων των περιπτώσεων α' και β' της παραγράφου 2, εντός του ιδίου φορολογικού έτους από την έκδοση της πράξης επιβολής του προστίμου, το πρόστιμο αυτό επιβάλλεται στο διπλάσιο, και στην περίπτωση κάθε επόμενης ίδιας παράβασης, στο τετραπλάσιο του αρχικώς επιβληθέντος. Σε περίπτωση μη πλήρωσης των λοιπών προϋποθέσεων της παραγράφου 2 εφαρμόζεται κατά περίπτωση η κείμενη νομοθεσία. 4. Οι μισθώσεις, που δεν πληρούν τους όρους και τις προϋποθέσεις του παρόντος άρθρου, είναι νόμιμες, μόνον εφόσον αφορούν σε τουριστικά καταλύματα οιασδήποτε λειτουργικής μορφής, εφοδιασμένα με Ειδικό Σήμα Λειτουργίας, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 1 έως 4 του ν. 4276/2014 (Α'155). 5. α. Το εισόδημα που αποκτάται σύμφωνα με την παράγραφο 2 θεωρείται εισόδημα από ακίνητη περιουσία και εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 39 και της παρ. 4 του άρθρου 40 του ν. 4172/2013 (Α' 167), όπως ισχύουν. β. Ο εκμισθωτής ή υπεκμισθωτής του παρόντος άρθρου υποχρεούται στην υποβολή Δήλωσης Πληροφοριακών Στοιχείων Μίσθωσης Ακίνητης Περιουσίας. 6. Η μίσθωση ακινήτου του παρόντος απαλλάσσεται του ΦΠΑ. 7. Για την εφαρμογή του παρόντος άρθρου, διενεργούνται έλεγχοι από μικτά συνεργεία ελέγχου που αποτελούνται από υπαλλήλους των Υπουργείων Οικονομικών και Τουρισμού. 8. Το Υπουργείο Οικονομικών δύναται να ζητά από κάθε ψηφιακή πλατφόρμα, η οποία δραστηριοποιείται στην οικονομία του διαμοιρασμού, κάθε πληροφορία η οποία είναι απαραίτητη για την ταυτοποίηση του εκμισθωτή ή υπεκμισθωτή. 9. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Ανάπτυξης, Οικονομικών και Τουρισμού ορίζονται οι όροι συνεργασίας του Ελληνικού Δημοσίου με την εκάστοτε ηλεκτρονική πλατφόρμα, οι ειδικότεροι όροι εφαρμογής των παραγράφων 2α, 2ε, 3, 8 και 9 του παρόντος άρθρου, καθώς και κάθε άλλη αναγκαία λεπτομέρεια για την εφαρμογή του παρόντος. 10. Οι διατάξεις της παρόντος άρθρου ισχύουν από την 1.2.2017».

Επομένως, σύμφωνα και με την αιτιολογική έκθεση του ν. 4446/2016¹⁵⁵, η βραχυπρόθεσμη μίσθωση ορίζεται, πλέον εκ του νόμου ρητά, ως η μίσθωση εκάστου ακινήτου που δεν υπερβαίνει τις ενενήντα (90) ημέρες ανά ημερολογιακό έτος. Για νησιά κάτω των δέκα χιλιάδων (10.000) κατοίκων ορίζεται η μίσθωση εκάστου ακινήτου που δεν υπερβαίνει τις εξήντα (60) ημέρες ανά ημερολογιακό έτος, και στις οποίες υπέρβαση της διάρκειας τους (των 90 και 60 ημερών αντίστοιχα) επιτρέπεται,

¹⁵⁵ Βλ. Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ.

εφόσον το συνολικό εισόδημα του εκμισθωτή ή υπεκμισθωτή, από το σύνολο των ακινήτων που διαθέτει προς εκμίσθωση ή υπεκμίσθωση, σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος περί οικονομίας διαμοιρασμού, δεν ξεπερνά τις δώδεκα χιλιάδες ευρώ (€ 12.000) κατά το οικείο φορολογικό έτος.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι, ο Έλληνας νομοθέτης, περιγράφει πλέον με σαφήνεια ότι η οικονομία του διαμοιρασμού αποτελεί μια καινοφανή οικονομική δραστηριότητα, στην οποία εμπλέκονται τρεις κατηγορίες δρώντων: οι ιδιώτες που περιστασιακά προσφέρουν αγαθά ή υπηρεσίες, οι χρήστες αυτών των αγαθών ή υπηρεσιών και κυρίως οι πλατφόρμες ως μεσολαβητές σε αυτό το είδος συναλλαγών. Με τις διατάξεις των παραγράφων 1 και 2, ορίζεται το πεδίο εφαρμογής, δηλαδή η έννοια και οι προϋποθέσεις χαρακτηρισμού μιας συναλλαγής εκμίσθωσης κατοικίας, η οποία εμπίπτει στην οικονομία του διαμοιρασμού, καθώς και η υποχρέωση εγγραφής σε ειδικό μητρώο της Γ.Γ.Δ.Ε. Ειδικότερα με τις διατάξεις των περιπτώσεων β' και ε' της παραγράφου 2 καθορίζονται σαφή όρια ανάμεσα στην επιχειρηματική δραστηριότητα, και κυρίως αυτή που αναπτύσσεται μέσω της εκμετάλλευσης μικρής κλίμακας ξενοδοχειακών μονάδων και επιχειρήσεων ενοικιαζομένων δωματίων, και στην ευκαιριακή εκμετάλλευση από ιδιώτες επιπλέον ακινήτων που διαθέτουν και που λόγω οικονομικής κρίσης παραμένουν αδιάθετα με σκοπό την ενίσχυση του εισοδήματός τους, και ορίζεται ρητά πως στα πλαίσια της οικονομίας του διαμοιρασμού δεν επιτρέπεται η μίσθωση και η καταχώρηση στο Μητρώο Βραχυχρόνιας Μίσθωσης Ακινήτων, περισσότερων των δύο ακινήτων της παραγράφου 1 του άρθρου.

Σχετικά με τη νησιωτική χώρα της Ελλάδας ο τουρισμός συνιστά για τα περισσότερα νησιά το πιο σημαντικό τμήμα της τοπικής οικονομίας και τείνει να επικεντρώνεται σε ορισμένες περιόδους του έτους, η δε έλλειψη επισκεπτών εκτός τουριστικής περιόδου συνεπάγεται κινδύνους για την βιωσιμότητά τους. Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει δραματικά περιορίζοντας τη δυνατότητα χρηματοδότησης. Ο αντίκτυπος της κρίσης πλήττει την ανάπτυξη πολλών περιοχών που μειονεκτούν, όπως τα νησιά. Με τον καθορισμό των ανωτέρω ορίων: 1. Αμβλύνεται ο αθέμιτος ανταγωνισμός και η στρέβλωση κυρίως σε μικρούς νησιωτικούς προορισμούς, οι οποίοι διαθέτουν μικρής δυναμικής επιχειρήσεις δωματίων, 2. Δεν καταστρατηγείται η έννοια του οικονομικού διαμοιρασμού, 3. αποφεύγεται η ανάσχεση ίδρυσης νέων επιχειρήσεων, 4. Τίθεται τροχοπέδη στο συνεχώς αυξανόμενο ποσοστό υποκατάστασης των νομίμων καταλυμάτων από τα παράνομα, 5. Γίνεται διάκριση

μεταξύ ηπειρωτικής και νησιωτικής Ελλάδος. Με την ηπειρωτική Ελλάδα συντάσσονται και τα νησιά άνω των 10.000 κατοίκων. Με τη διάκριση αυτή υλοποιείται η συνταγματική υποχρέωση του νομοθέτη και της διοίκησης, σύμφωνα με το άρθρο 101 παρ. 4 του Συντάγματος, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες συνθήκες των νησιωτικών περιοχών, όπως τα μειονεκτήματα φυσικής και γεωγραφικής θέσης, ο νησιωτικός κατακερματισμός σε μικρής κυρίως έκτασης νησιά, τα νησιά με μικρό πληθυσμό και οι δημογραφικές προκλήσεις, τα νησιά με περιορισμένους φυσικούς πόρους σε ποικιλία και ποσότητα και τέλος η σύντομη οικονομική δραστηριότητα για τις λίγες επιχειρήσεις.

Με τις διατάξεις των παραγράφων 3 και 4, ορίζεται το ύψος του προστίμου σε περίπτωση μη συμμόρφωσης, καθώς και το πλαίσιο νόμιμης λειτουργίας των μισθώσεων που δεν πληρούν τους όρους και τις προϋποθέσεις του παρόντος άρθρου. Με τις διατάξεις της παραγράφου 5, χαρακτηρίζεται το εισόδημα που αποκτάται στο πλαίσιο της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου, ως εισόδημα από ακίνητη περιουσία, βάσει του άρθρου 39 του ν. 4172/2013(Α'167), καθώς και η φορολογική αντιμετώπιση αυτού, σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 4 του άρθρου 40 του ίδιου νόμου. Ειδικότερα, το εισόδημα που αποκτάται από κάθε φυσικό πρόσωπο από την εκμίσθωση ή υπεκμίσθωση ακίνητης περιουσίας, φορολογείται ως εισόδημα από ακίνητη περιουσία υπό την προϋπόθεση ότι δεν παρέχονται άλλου είδους υπηρεσίες στο μισθωτή. Αντιθέτως, ως εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα χαρακτηρίζεται το εισόδημα από την εκμίσθωση ή υπεκμίσθωση ακίνητης περιουσίας που αποκτάται από φυσικά πρόσωπα ή ατομικές επιχειρήσεις, εφόσον παρέχουν συναφείς με τη χρήση του ακινήτου υπηρεσίες στο μισθωτή (π.χ. καθαριότητα, αλλαγή κλινοσκεπασμάτων και πετσετών, ασφάλεια, πρωινό ή διατροφή κ.λπ.). Επισημαίνεται, πλέον ξεκάθαρα, και εντός του άρθρου 111, αλλά και σύμφωνα με την Αιτιολογική έκθεση του νόμου¹⁵⁶ ότι, ατομικές επιχειρήσεις που έχουν ως αντικείμενο εργασιών την ενοικίαση και γενικότερα την εμπορική εκμετάλλευση ακίνητης περιουσίας (π.χ. τουριστική εκμετάλλευση επιπλωμένων δωματίων- ακινήτων κ.λπ.), αποκτούν εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα.

Περαιτέρω, με τις διατάξεις της παραγράφου 6, ορίζεται η απαλλαγή της συγκεκριμένης μίσθωσης από την επιβολή ΦΠΑ. Με τις διατάξεις της παραγράφου 7, περιγράφεται η διενέργεια ελέγχων, για τη συμμόρφωση των εκμισθωτών και

¹⁵⁶ Βλ. σελ. 46-47 , Αιτιολογικής Έκθεσης του ν.4446/2016 , Α' Δημοσίευση ΝΟΜΟΣ.

υπεκμισθωτών, από μικτά συνεργεία που αποτελούνται από υπαλλήλους των Υπουργείων Οικονομικών και Τουρισμού.

Με τις διατάξεις της παραγράφου 8, θεσπίζεται πλαίσιο δυνητικής συνεργασίας μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και των ηλεκτρονικών πλατφορμών οικονομίας διαμοιρασμού για την παροχή στοιχείων των εκμισθωτών ή υπεκμισθωτών, προκειμένου να διευκολυνθεί το ελεγκτικό έργο των φορολογικών αρχών και να αποφευχθούν φαινόμενα φοροδιαφυγής, ενώ με τις διατάξεις της παραγράφου 9, παρέχεται εξουσιοδότηση στους Υπουργούς Οικονομίας και Ανάπτυξης, Οικονομικών και Τουρισμού, ώστε με κοινές αποφάσεις τους να ορίζουν τους όρους συνεργασίας με τις ηλεκτρονικές πλατφόρμες οικονομίας διαμοιρασμού, τους όρους εφαρμογής των παραγράφων 2α, 3, 8 και 9 του παρόντος άρθρου, καθώς και κάθε άλλη λεπτομέρεια για την εφαρμογή του παρόντος ρυθμιστικού πλαισίου.

3.2.2. Η ανάγκη κάλυψης νομικών κενών προς αντιμετώπιση των «γκρίζων» ζωνών.

Παρόλο που την τελευταία τριετία ο Έλληνας νομοθέτης έχει παραδώσει πληθώρα νομοθετικών ρυθμίσεων για τη θεσμοθέτηση και οριοθέτηση των βραχυχρόνιων μισθώσεων εντός της ελληνικής ελεύθερης αγοράς, οι «γκρίζες νομικές ζώνες» παραμένουν, αφήνοντας περιθώρια παραβατικότητας κυρίως από την απόκρυψη εισοδημάτων. Το δε, πρόσφατο νομοθετικό πλαίσιο του ν. 4446/2016 , το οποίο τίθεται σε εφαρμογή από την 1.2.2017 και εξής, αν και ορθώς δομημένο, μένει να εφαρμοστεί στην πράξη και να δοκιμασθεί σε αποτελεσματικότητα στην πραγματική ελληνική οικονομία.

Η ανάπτυξη της οικονομίας διαμοιρασμού και η παρουσία μη πιστοποιημένων καταλυμάτων παροχής υπηρεσιών τουριστικής διαμονής έχει δημιουργήσει ένα σημαντικό αριθμό ιδιοκτητών ακινήτων, οι οποίοι δεν φορολογούνται για τη διάθεση του ακινήτου τους και βέβαια δεν ελέγχονται για τη συμμόρφωση με τους κανόνες λειτουργίας των τυπικών ξενοδοχειακών καταλυμάτων. Εφόσον το φαινόμενο αυτό δεν θεσμοθετηθεί και δεν ελεγχθεί από κάποιον επίσημο κρατικό φορέα με ειδικά θεσμοθετημένα μέτρα και αυστηρά πρόστιμα στα πρότυπα των υπολοίπων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκτιμάται πως το αποτέλεσμα της υποκατάστασης θα συνεχίσει

να μεγεθύνεται με αυξητικούς ρυθμούς, καθώς η δυνατότητα αποφυγής φορολόγησης δημιουργεί αυξημένα κίνητρα διάθεσης ενός ακινήτου μέσα από τις πλατφόρμες διαμοιρασμού. Η παράλληλη (σκιώδης) αυτή προσφορά τουριστικών καταλυμάτων δημιουργεί στρέβλωση στην αγορά, καθώς προκαλεί αθέμιτο ανταγωνισμό προς τα τυπικά ξενοδοχειακά κατάλυμα.

Συγχρόνως όμως ένα τέτοιο φαινόμενο είναι δυνατό να επηρεάσει τη λειτουργία των θεσμικών φορέων που εποπτεύουν την αγορά και είναι υπεύθυνοι για την ομαλή λειτουργία της¹⁵⁷. Ειδικότερα η έλλειψη ενός θεσμικού πλαισίου ενσωμάτωσης και ελέγχου των καταλυμάτων της οικονομίας διαμοιρασμού, δημιουργεί προβλήματα στην ικανότητα των φορέων να προάγουν την ποιότητα των τουριστικών υπηρεσιών στη χώρα. Οι ιδιοκτήτες των ακινήτων δεν ακολουθούν κάποια αδειοδοτική διαδικασία και δεν ελέγχονται για την τήρηση βασικών κανόνων λειτουργίας, ενώ αντιπροσωπεύουν ένα μέρος της τουριστικής αγοράς για το οποίο δεν υπάρχουν επίσημα στοιχεία για το μέγεθος, τον όγκο και το είδος των υπηρεσιών που προσφέρουν σε τουρίστες. Ως εκ τούτου το ΞΕΕ και κατ' επέκταση το Υπουργείο Οικονομίας δεν είναι σε θέση να εκπληρώνουν πλήρως το ρόλο τους, καθώς ένα μέρος της τουριστικής αγοράς είναι πλέον εκτός από το πεδίο αρμοδιοτήτων τους.

Η λειτουργία ενός ακινήτου ως ξενοδοχειακό κατάλυμα απαιτεί την τήρηση των προβλεπόμενων νομοθετικών διατάξεων, με στόχο τη διασφάλιση της δημόσιας υγείας, την προστασία του καταναλωτή, την ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών οχλήσεων και βέβαια την παροχή ενός ελάχιστου αποδεκτού επιπέδου τουριστικών υπηρεσιών. Στο πλαίσιο αυτό προβλέπονται μεταξύ άλλων η έκδοση σχετικών τεχνικών πιστοποιητικών, η τήρηση κανόνων ασφαλείας (πυρασφάλειας, υγειονομικοί, κ.α.), η ορθή λειτουργία του αποχετευτικού συστήματος και η νομική συμμόρφωση του ιδιοκτήτη. Οι ιδιοκτήτες των ακινήτων της οικονομίας διαμοιρασμού δεν υπόκεινται σε κάποιο καθεστώς συμμόρφωσης με κανόνες ίδρυσης και λειτουργίας των υπηρεσιών που προσφέρουν. Ως εκ τούτου δεν είναι δυνατό να ελεγχθεί, άρα και να διασφαλιστεί, η ακολουθία με θεσμικούς κανόνες και υποχρεώσεις. Στο πλαίσιο αυτό εγείρονται ζητήματα σχετικά με την ποιότητα των υπηρεσιών που προσφέρονται από τα καταλύματα της οικονομίας διαμοιρασμού. Ουσιαστικά δημιουργούνται ερωτήματα

¹⁵⁷ Βλ. υποσημείωση 56, Πρβλ. έκθεση της Grand Thornton Hellas, Σεπτέμβριος του 2015, «Λειτουργία και επίδραση της Οικονομίας Διαμοιρασμού στον ξενοδοχειακό κλάδο στην Ελλάδα», σελ.4-5, διαθέσιμη στο http://www.grhotels.gr/GR/BussinessInfo/News/Lists/List/Attachments/577/Sharing_Economy_Press_20151007.pdf

σχετικά με το επίπεδο υγειονομικής ασφάλειας, που δύνανται αυτά τα καταλύματα να παρέχουν, ενώ παράλληλα αμφισβητούνται τα υφιστάμενα μέτρα που διασφαλίζουν την αστική ευθύνη και τη δημόσια ασφάλεια. Από τη στιγμή που απουσιάζει ένα πλαίσιο ελέγχου, οι επισκέπτες είναι πιθανό να εκτεθούν σε συνθήκες διαμονής που δεν εγγυώνται την προσωπική τους ασφάλεια και ακεραιότητα. Δεν υπάρχει υποχρέωση τήρησης προτύπων δημόσια υγείας, ενώ δημιουργούνται κίνδυνοι που σχετίζονται με τη σωματική και περιουσιακή ασφάλεια των επισκεπτών. Επιπρόσθετα, ένα ακόμα ζήτημα που δημιουργείται είναι κατά πόσο οι ιδιοκτήτες των καταλυμάτων που διατίθενται είναι πράγματι σε θέση να προσφέρουν υπηρεσίες φιλοξενίας και διαμονής. Η προσφορά τουριστικού προϊόντος υπηρεσιών απαιτεί γνώσεις και εξειδίκευση που ενδεχομένως ένα σημαντικό μέρος των ιδιοκτητών αυτών να μην φέρει και εν τέλει να μην είναι σε θέση πάντα να προσφέρει ένα αποδεκτό επίπεδο υπηρεσιών διαμονής.

Η παροχή υποβαθμισμένων υπηρεσιών διαμονής θα επιδράσουν αρνητικά στη συνολική προβολή του τουριστικού προϊόντος της χώρας, βλάπτοντας το σύνολο των επαγγελματιών του κλάδου. Η χώρα όμως φιλοδοξεί να συνεχίσει να αποτελεί ο τουρισμός έναν από τους κεντρικούς βραχίονες ανάπτυξης. Ο στόχος αυτός απαιτεί τη συνεχή βελτίωση και αναβάθμιση των προσφερόμενων τουριστικών υπηρεσιών, ενώ σε καμία περίπτωση δεν ενσωματώνει οποιαδήποτε υποβάθμιση. Επομένως απαιτείται η ενσωμάτωση της οικονομίας διαμοιρασμού με τρόπο που όχι μόνο θα ελαχιστοποιήσει τις φορολογικές απώλειες που υφίσταται το ελληνικό δημόσιο αλλά συγχρόνως θα προάγει και το τουριστικό προϊόν της χώρας.

Θετική εξέλιξη, παρόλα αυτά, είναι η πρόσφαρη εισαγωγή στην ελληνική έννομη τάξη της διάταξης του άρθρου 111 του ν. 4446/2016, η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1/2/2017 (βλ. αναλυτικά ανωτέρω).

3.2.2.1. Μέριμνα για μια «σταθερή» φορολόγηση των συναλλαγών των συμβαλλόμενων μερών.

Ο μεγάλος αριθμός τόσο των νομοθετικών όσο και των μη-νομοθετικών πρωτοβουλιών για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής, σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα τελευταία χρόνια, αποδεικνύει το υψηλό επίπεδο της προσοχής που έχει

επιδειχθεί από τα κοινοτικά όργανα επ' αυτού του ζητήματος¹⁵⁸. Παρόλο, επιπλέον, που η ύπαρξη της «σκιώδους οικονομίας» στις οικονομίες των κρατών-μελών της ευρωζώνης δεν είναι κάτι πρόσφατο, αλλά άρχεται ίσως και στον προηγούμενο αιώνα, οι απαραίτητες νομοθετικές πρωτοβουλίες, όπως η επιβολή του φόρου προστιθέμενης αξίας (VAT)¹⁵⁹ είναι πολύ πρόσφατες κατακτήσεις. Η πλειοψηφία δε, των πρωτοβουλιών για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής είναι μάλλον εξω-θεσμικές, χωρίς υποχρεωτικό χαρακτήρα, με άμεση νομική συνέπεια να μην είναι και αποτελεσματικές τελικά για την οριστική αντιμετώπιση του φαινομένου.

Ενώ έχουμε ήδη καταδείξει, ως άνω, για τις περισσότερες χώρες όπου αναλύσαμε την λειτουργία των ηλεκτρονικών πλατφορμών διαμοιρασμού, στα πλαίσια μιας αναδυόμενης οικονομίας διαμοιρασμού, τη σπουδαιότητα και την επιρροή της οικονομίας αυτής στην φορολογική συμμόρφωση, από την άλλη, οι ήδη εφαρμοζόμενες φορολογικές πολιτικές ανά τον κόσμο, σε ορισμένες περιπτώσεις εμποδίζουν την πλήρη αξιοποίηση και ανάπτυξη των ηλεκτρονικών πλατφορμών διαμοιρασμού, με δύο τρόπους¹⁶⁰ :

α) η υψηλή φορολόγηση για την ίδρυση και εγκατάσταση ηλεκτρονικών πλατφορμών διαμοιρασμού μπορεί να σημαίνει ότι θα δημιουργούνται και ολοένα λιγότερες σε αριθμό πλατφόρμες. Αυτό μπορεί να έχει τις εξής συνέπειες τη μείωση του ανταγωνισμού μεταξύ των πλατφορμών στη συγκεκριμένη αγορά εργασίας, τη δημιουργία εμποδίων στην ίδρυση νέων πλατφορμών ευρωπαϊκών προδιαγραφών ώστε να συναγωνίζονται τις αμερικανικού τύπου πλατφόρμες, και τέλος ενδεχομένως η υψηλή φορολογία να επιβραδύνει την ανάπτυξη των νέων επιχειρηματικών μοντέλων.

¹⁵⁸ DIRECTORATE GENERAL FOR INTERNAL POLICIES POLICY DEPARTMENT A: ECONOMIC AND SCIENTIFIC POLICY , «From Shadow to Formal Economy: Levelling the Playing Field in the Single Market», σελίδα 35 επ.

¹⁵⁹ First Council Directive 67/227/EEC on the harmonization of legislation of member states concerning turnover taxes. Second Council Directive 67/228/EEC on the harmonization of legislation of member states concerning turnover taxes — structure and procedures for application of the common system of VAT.

¹⁶⁰ Πρβλ. Ως άνω, «The Cost of Non-Europe in the Sharing Economy Economic, Social and Legal Challenges and Opportunities», σελίδα 93 επόμενα, από τον Dr Andrew Lilico and Matthew Sinclair of Europe Economics, at the request of the Impact Assessment Unit of the Directorate for Impact Assessment and European Added Value, within the Directorate General for Parliamentary Research Services (DG EPRS) of the General Secretariat of the European Parliament. Διαθέσιμο στο [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/558777/EPRS_STU\(2016\)558777_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/558777/EPRS_STU(2016)558777_EN.pdf)

β) Η υψηλή ή «περίπλοκη» φορολογία, μπορεί να αποθαρρύνει τους παρόχους και να οδηγήσει στη μείωση της παραγωγικότητας. Αυτό μπορεί να μειώσει και τους δείκτες πλεονάσματος από τη σχέση παραγωγού-καταναλωτή.

Εάν η φορολογία δεν είναι «ουδέτερη», υπό την έννοια ότι αυτή θα εφαρμόζεται με τον ίδιο τρόπο σε όλες τις ηλεκτρονικές πλατφόρμες, χωρίς διακρίσεις, τότε οι διακρίσεις αυτές θα διαβρώσουν τους δείκτες της ανάπτυξης, όπως αυτή μπορεί να ενισχυθεί από μια οικονομία διαμοιρασμού στην πλήρη ισχύ της.

Υπάρχουν μια σειρά από μελέτες, οι οποίες έχουν καταδείξει ότι ένα βαρύ φορολογικό βάρος θα επιβραδύνει τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων, και ότι για παράδειγμα, μια αύξηση κατά 10% στους δείκτες φορολογίας των επιχειρήσεων στον πρώτο χρόνο της επιβολής του θα μειώσει την επιχειρηματική δραστηριότητα κατά 1,9 επιχειρήσεις ανά 100 πολίτες (ο μέσος όρος στην Ευρώπη είναι 5 επιχειρήσεις ανά 100 πολίτες) και ο μέσος όρος ίδρυσης επιχείρησης θα μειωθεί κατά 1,4 % (μόνο για τον πρώτο χρόνο εφαρμογής του μέτρου)¹⁶¹. Ενδεικτικά, ο μέσος όρος ενός αποτελεσματικού και σταθερού φόρου στις επιχειρήσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 28 είναι περίπου στο 21 %¹⁶².

3.2.2.2. Μέριμνα για την προστασία των ατομικών εργατικών δικαιωμάτων των συναλλασσόμενων μερών.

Έχει παρατηρηθεί ακόμη ότι μια υψηλή και περίπλοκη φορολόγηση των εμπλεκομένων και συναλλασσόμενων μερών σε μια ηλεκτρονική πλατφόρμα διαμοιρασμού, επηρεάζει αρνητικά τα ίδια τα κίνητρα των πολιτών για τη δημιουργία μιας δικής τους επιχείρησης ή την εν γένει ενασχόλησή τους με ένα ελεύθερο επάγγελμα. Με λίγα λόγια, το κόστος συμμόρφωσης σε αυτή την υψηλή φορολογία αποτρέπει τους πολίτες από την άσκηση μιας ελεύθερης δραστηριότητας, είτε μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας βραχυχρόνιας μίσθωσης ακινήτου του, είτε μέσω οποιαδήποτε άλλης πλατφόρμας παροχής ελευθέρων υπηρεσιών μέσω διαδικτύου¹⁶³.

¹⁶¹ Βλ. και The Effect of Corporate Taxes on Investment and Entrepreneurship ,Simeon Djankov,Tim Ganser,Caralee McLiesh, Rita Ramalho, Andrei Shleifer, AMERICAN ECONOMIC JOURNAL.;MACROECONOMICS, VOL. 2, NO. 3, JULY 2010, (pp. 31-64). Διαθέσιμο στο <https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/8705900/AEJMacro.pdf?sequence=1>

¹⁶² Eurostat, 2014, σελ.31.

¹⁶³ Πρβλ. ως άνω σημείωση 158, στο κεφάλαιο 7.2. Regulatory costs which defer self-employment, σελ. 95.

Σε κάθε περίπτωση, όλες οι πρόσφατες ευρωπαϊκές έρευνες¹⁶⁴, συνιστούν, αναφορικά με την προώθηση της επιχειρηματικότητας και την πρόσβαση των πολιτών στην ελεύθερη επαγγελματική δραστηριότητα, την μείωση της γραφειοκρατίας και τη βελτίωση των δεικτών φορολόγησης στις μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

Πέρα από τα σαφή εμπόδια που θέτει η πολυπλοκότητα και η μάλλον ασταθής φορολόγηση των ηλεκτρονικών πλατφορμών βραχυχρόνιας μίσθωσης εναντίον της αυτό-απασχόλησης, ανά την Ευρώπη, αλλά και στη χώρα μας, ζητήματα δημιουργούνται και από τα νομικά κενά αναφορικά με την εργασιακή αντιμετώπιση των σχέσεων εργασίας μεταξύ παρόχου και ηλεκτρονικής πλατφόρμας¹⁶⁵. Εκείνο που ασφαλώς προτείνεται από επίσημους φορείς της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη εξομοίωση της σχέσης εργαζόμενου - εργοδότη με εκείνη του παρόχου - ηλεκτρονικής πλατφόρμας, ώστε η τελευταία να είναι και απολύτως υπεύθυνη τόσο για την εξασφάλιση ενός κατώτατου μηνιαίου μισθού προς τον πάροχο, για τη συμμόρφωση με τα γενικά όρια της ημερήσιας απασχόλησης, και τέλος για την ασφαλιστική του κάλυψη τόσο για θέματα υγείας όσο και σύνταξης. Αν και τελικά, μια τέτοια εξομοίωση, δεν είναι απολύτως εφικτή, εντούτοις, προτείνεται τουλάχιστον, η προώθηση ενός νέου μοντέλου εργασίας, που να αντανakλά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του «παρόχου υπηρεσίας μέσω της οικονομίας του διαμοιρασμού», ώστε τόσο η ηλεκτρονική πλατφόρμα να μην επωμίζεται όλες τις ευθύνες ενός εργοδότη αλλά και οι χρήστες να μην είναι δυνατόν να αντιμετωπίζονται ως μια εντελώς έτερη επιχείρηση. Προς αυτή την κατεύθυνση, έχουν ήδη γίνει τα πρώτα βήματα, ώστε οι ίδιες οι ηλεκτρονικές πλατφόρμες διαμοιρασμού να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, για την «αυτό-νομοθέτησή τους», δημιουργώντας οι ίδιες την πολιτική του κανονιστικού τους πλαισίου κατά τη λειτουργία τους, εφαρμόζοντας πάντα τους ήδη παραδεδεγμένους κανόνες εργατικού, ασφαλιστικού και εν γένει ιδιωτικού δικαίου.

¹⁶⁴ Self-employment in Europe, 2010, διαθέσιμο στο <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=576>

¹⁶⁵ Πρβλ. ως άνω υποσημείωση 159, σελ. 118 επ.

Κεφάλαιο Τέταρτο: Προτεινόμενες Ρυθμίσεις για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας στο χώρο των συναλλαγών για την ενοικίαση τουριστικού καταλύματος μέσω ηλεκτρονικών πλατφορμών κοινής εφαρμογής («shadow hospitality»).

4.1 Η εισαγωγή της χρήσης του διαδικτύου στην εξ αποστάσεως μίσθωση ακινήτου προκαλεί νομικά κενά (Σκέψεις-Προτάσεις).

Ο παγκόσμιος ιστός και οι απεριόριστες δυνατότητες, που παρέχει, για απευθείας συναλλαγές μεταξύ ιδιωτών χωρίς μεσάζοντες δημιουργούν σφαίρες ομότιμης εμπορικής δραστηριότητας («p2p commerce»), που άλλοτε ήταν αδιανόητες λόγω υψηλού κόστους συναλλαγών («transaction costs»)¹⁶⁶. Όπως, έχουμε αναλυτικά ασχοληθεί έως τώρα, με το φαινόμενο των πλατφορμών βραχυχρόνιων μισθώσεων και ειδικά της πλατφόρμας AirBnB, είναι γεγονός ότι η πλέον χαρακτηριστική περίπτωση νεοσύστατης εμπορικής δραστηριότητας είναι αυτή της μίσθωσης (ενοικίασης) κατοικίας από ιδιώτη σε ιδιώτη μέσω διαδικτύου («peer 2 peer renting»). Μέσω επιχειρηματικών ιστοτόπων, όπως η AirBnB, που παρέχουν ακριβώς αυτή τη δυνατότητα, ιδιώτες από οποιοδήποτε μέρος του κόσμου με απλές κινήσεις προσφέρουν προς ενοικίαση τα σπίτια τους και κλείνουν συμφωνίες με τουρίστες σε κοινά αποδεκτούς όρους και τιμές. Στην πρακτική της ενοικίασης σπιτιών μέσω διαδικτύου έχει ασκηθεί κριτική ότι εμπορευματοποιεί μέχρι πρότινος πεδία ξένα προς τις εμπορικές συναλλαγές (το σπίτι σου), αλλά και ότι είναι ηθικά λιγότερο προτιμητέα από το “couchsurfing”, δηλαδή το μοίρασμα / ανταλλαγή σπιτιών (ή ακόμη και καναπέδων σε σπίτια) χωρίς αντίτιμο, που ευδοκμεί σε διαδικτυακές κοινότητες και είναι εξίσου, αν όχι περισσότερο εντυπωσιακό (όπως π.χ. η κοινότητα www.bewelcome.org/).

Η πρακτική της ενοικίασης σπιτιών από ιδιώτες μέσω διαδικτύου («peer 2 peer renting») είναι αμοιβαίως επωφελής τόσο για τον εκμισθωτή ιδιοκτήτη, που αποκτά ένα ανέλπιστο μέχρι πρότινος εισόδημα, όσο και για τον μισθωτή τουρίστα, που βρίσκει χώρο διαμονής της επιλογής του σε προνομιακές τιμές οπουδήποτε στον κόσμο. Μία τέτοια όμως πρακτική διαταράσσει τα κυρίαρχα εμπορικά μοντέλα του

¹⁶⁶ Βλ. ως άνω Κεφάλαιο Πρώτο 1.2.

κλάδου των τουριστικών επιχειρήσεων και αντιμετωπίζει νομικά εμπόδια σε κάθε χώρα, αφού οι εθνικές νομοθεσίες είναι ακριβώς προσαρμοσμένες στα μοντέλα αυτά. Έτσι και στην Ελλάδα, μολονότι η πρακτική της ενοικίασης διαμερισμάτων πολυκατοικιών από ιδιώτες μέσω διαδικτύου είναι ευρέως διαδεδομένη, μόνο προσφάτως εντός του 2015 κατέστη νόμιμη, ενώ πολύ πρόσφατα, ήτοι από την 1.2.2017, ορίστηκαν για πρώτη φορά, τα ειδικότερα ζητήματα μίσθωσης τόσο όσον αφορά τη φορολογία των εισοδημάτων αυτών, όσο και τα απώτατα χρονικά περιθώρια μίσθωσης στην ηπειρωτική και νησιωτική ελληνική επικράτεια¹⁶⁷.

Μείζων νομικό ζήτημα, το οποίο γεννάται και αφορά τη φορολογική αντιμετώπιση των εισοδημάτων από ηλεκτρονική μίσθωση μέσω της πλατφόρμας AirBnB, είναι ο σαφής εντοπισμός αυτού του εισοδήματος, είτε εντός μιας επιχειρηματικής δραστηριότητας, είτε εντός της σφαίρας εκμετάλλευσης του ακινήτου αφ' εαυτού. Σύμφωνα με την ΠΟΛ.1069/2015¹⁶⁸ *«Το εισόδημα από ακίνητη περιουσία αποκτάται από φυσικά πρόσωπα ή ατομικές επιχειρήσεις ανεξάρτητα από την είσπραξή του ή μη, εφόσον έχει αποκτηθεί το δικαίωμα είσπραξής του και με την προϋπόθεση ότι ο εκμισθωτής αποξενώνεται από τη χρήση του ακινήτου, χωρίς ταυτόχρονα να παρέχει άλλου είδους υπηρεσίες στο μισθωτή (π.χ. καθαριότητα, ασφάλεια κλπ.), οπότε χαρακτηρίζεται στο σύνολό του ως εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα. Ειδικά, για το εισόδημα από εκμίσθωση ακίνητης περιουσίας που καταβάλλεται αναδρομικά με βάση νόμο ή δικαστική απόφαση, χρόνος απόκτησης αυτού θεωρείται το φορολογικό έτος στο οποίο ανάγονται τα μισθώματα»*.

Επίσης, σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 21 του Κ.Φ.Ε. (Ν.4172/2013) *«Ως κέρδος από επιχειρηματική δραστηριότητα θεωρείται το σύνολο των εσόδων από τις επιχειρηματικές συναλλαγές μετά την αφαίρεση των επιχειρηματικών δαπανών, των αποσβέσεων και των προβλέψεων για επισφαλείς απαιτήσεις»*. Και συνεχίζει η παρ. 3 του ίδιου άρθρου: *«Για τους σκοπούς του παρόντος άρθρου ως «επιχειρηματική συναλλαγή» θεωρείται κάθε μεμονωμένη ή συμπτωματική πράξη με την οποία πραγματοποιείται συναλλαγή ή και η συστηματική διενέργεια πράξεων στην οικονομική αγορά με σκοπό την επίτευξη κέρδους. Κάθε τρεις ομοειδείς συναλλαγές που λαμβάνουν*

¹⁶⁷ Πρβλ. ανωτέρω Κεφάλαιο Τρίτο, 3.2.1.

¹⁶⁸ Κατ'εξουσιοδότηση των άρθρων 38-40 ν.4172/2013, και προσφάτως τροποποιημένο το άρθρο 40 με τη παρ.7 άρθρου 112 Ν.4387/2016, ΦΕΚ Α 85/12.5.2016, η οποία, σύμφωνα με τη παρ.11 του αυτού άρθρου, όπως αυτή αντικαταστάθηκε με τη παρ.4 άρθρου 44 Ν.4389/2016, ΦΕΚ Α 94, έχει εφαρμογή για τα εισοδήματα που αποκτώνται από την 1.1.2017 και μετά.

χώρα εντός ενός εξαμήνου θεωρούνται συστηματική διενέργεια πράξεων. [...] Σε περίπτωση συναλλαγών που αφορούν ακίνητα, η περίοδος του δεύτερου εδαφίου είναι δύο (2) έτη» .

Από τις ως άνω διατάξεις συνάγεται ότι προϋπόθεση για να χαρακτηριστεί η μίσθωση μέσω της ηλεκτρονικής πλατφόρμας Airbnb ως εισόδημα από ακίνητα, είναι η αποξένωση του εκμισθωτή από το μίσθιο και η μη παροχή άλλου είδους υπηρεσιών στο μισθωτή. Αντίθετα, εάν ο εκμισθωτής δεν αποξενώνεται από το μίσθιο ή παρέχει και άλλου είδους υπηρεσίες στο μισθωτή (π.χ. ασφάλεια, καθαριότητα, παροχή κλινοσκεπασμάτων, πρωινό, υποδοχή, παροχή τουριστικών οδηγιών, ξενάγηση κλπ.), τότε η εν λόγω εκμετάλλευση δεν θεωρείται αξιοποίηση περιουσίας, αλλά αποσκοπεί στην επίτευξη κέρδους, οπότε τα προκύπτοντα κέρδη θα φορολογηθούν με τους οικείους συντελεστές του εισοδήματος από επιχειρηματική δραστηριότητα (26% και 33%).

Θεωρούμε ότι τα παραπάνω θα κριθούν από τον έλεγχο με βάση τα πραγματικά περιστατικά, όμως άποψή μας είναι ότι το εν λόγω εισόδημα δεν μπορεί να χαρακτηριστεί με τόσο μεγάλη ασφάλεια ως εισόδημα από ακίνητη περιουσία, διότι αφενός ο εκμισθωτής δεν αποξενώνεται από το μίσθιο (π.χ. πληρώνει λογαριασμούς), αφετέρου παρέχει συνήθως και άλλες -πλην της μίσθωσης- υπηρεσίες (π.χ. καθαρίζει πριν και μετά την έλευση του πελάτη, τον υποδέχεται, οργανώνει την συγκατοίκηση σε περίπτωση διαφορετικών μισθωτών κλπ.). Ακόμα όμως και όταν δεν συντρέχουν τα παραπάνω, π.χ. στο συμφωνητικό περιέχονται όροι ότι ο μισθωτής είναι υποχρεωμένος να παραδώσει την κατοικία καθαρή ή ότι ο μισθωτής πρέπει να πληρώσει μέρος των λογαριασμών ΔΕΗ, internet κλπ., άποψή μας είναι ότι η συνεχής εναλλαγή μισθωτών και η διαρκής εκμετάλλευση του μισθίου κατ' αυτόν τον τρόπο υποκρύπτει, με βάση τα πραγματικά περιστατικά, κατά περίπτωση, και εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα, οπότε οφείλουμε να διερευνήσουμε με ποιο τρόπο μπορεί να φορολογηθεί ως τέτοιο (κατά την κείμενη νομοθεσία).

Σε κάθε περίπτωση, και δεδομένου του έως προσφάτως νομικού κενού¹⁶⁹, και εντός της ελληνικής νομοθεσίας, σχετικά με τις σαφείς προϋποθέσεις ένταξης ή χαρακτηρισμού μιας πλατφόρμας ηλεκτρονικής μίσθωσης εντός της έννοιας της επιχειρηματικής δραστηριότητας ή στην έννοια της εκμετάλλευσης του ακινήτου,

¹⁶⁹ Μιας και εντός του άρθρου 111, του ν.4446/2016 , γίνεται ρητή αναφορά για την αντιμετώπιση των εισοδημάτων αυτών ως εισόδημα από ακίνητη περιουσία, αλλά και πάλι ,δέν είναι να τεθούν προϋποθέσεις όπως αναφέρεται άλλωστε και εντός της Αιτιολογικής έκθεσης.

φαίνεται ότι έχουν γίνει σημαντικά βήματα υπέρ της αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής σε αυτόν τον χώρο συναλλαγών, εκ μέρους της ελληνικής πολιτείας, ακόμη και αν όλο το νέο νομοθετικό πλαίσιο δεν είναι δοκιμασμένο στην πράξη¹⁷⁰.

Ομοίου περιεχομένου είναι και ο σχετικός προβληματισμός του Έλληνα νομοθέτη με την επιβολή ή μη φόρου προστιθέμενης αξίας επί εισοδημάτων που αποκτήθηκαν από εκμετάλλευση ακινήτου μέσω της ηλεκτρονικής πλατφόρμας AirBnB. Φερ' ειπείν, σύμφωνα με την Π.4336/3162/Εγκ.10/10.7.1987, «Για την εφαρμογή του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας και άλλες διατάξεις»¹⁷¹, «Ως ξενοδοχειακή επιχείρηση θεωρείται εκείνη που κατ' επάγγελμα παρέχει κατάλυμα σε πελάτες, προς τους οποίους εκτός από την παραχώρηση των επιπλωμένων δωματίων, αναλαμβάνει και την περιποίηση αυτών, παρέχει δηλαδή υπηρεσίες μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται και η καθαριότητα του δωματίου των κοινοχρήστων χώρων, λευκών ειδών, τακτοποίηση κρεβατιών κ.λπ., ανεξάρτητα από τον τύπο και τη μορφή που λειτουργούν, από το αν είναι ή όχι εφοδιασμένη με νόμιμη άδεια λειτουργίας του ΕΟΤ, αν είναι γραμμένη στο ξενοδοχειακό επιμελητήριο, ή αν οι τιμές των δωματίων υπόκεινται ή όχι σε έλεγχο. Στην κατηγορία των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων περιλαμβάνονται και αυτά που λειτουργούν ως μοτέλ, πανσιόν, πανδοχεία, ξενώνες, υπαίθρια κάμπινγκ, ενοικιαζόμενα επιπλωμένα δωμάτια σε οικίες κ.λπ. Διευκρινίζεται ότι, για την υπαγωγή στο ΦΠΑ των εσόδων από τα ανωτέρω καταλύματα και ιδιαίτερα αυτών που λειτουργούν χωρίς άδεια του ΕΟΤ, θα πρέπει οι παρεχόμενες υπηρεσίες για την εξυπηρέτηση των πελατών τους, να είναι ανάλογες μ' αυτές των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων και μάλιστα τέτοιας έκτασης, ώστε το εισόδημα που αποκτούν απ' αυτές να χαρακτηρίζεται στη φορολογία εισοδήματος σαν εισόδημα Δ' πηγής. Στα πλαίσια αυτά θα πρέπει να εξετάζεται η υπαγωγή ή όχι στο ΦΠΑ των εσόδων που προέρχονται και από την ενοικίαση δωματίων κατά τους θερινούς μήνες σε παραθεριστές γενικά. Αντίθετα, αν διάφοροι ιδιώτες, ιδιοκτήτες οικιών, ενοικιάζουν οικίες ή δωμάτια έστω και επιπλωμένα, χωρίς να παρέχουν στους ενοικιαστές και τις απαραίτητες υπηρεσίες του ξενοδόχου (π.χ. σε φοιτητές ή σε οικογένειες κ.λπ.), η πράξη αυτή δεν αποτελεί φορολογητέα στο ΦΠΑ παροχή υπηρεσιών, διότι δε θεωρείται ως εκμετάλλευση επιχείρησης ενοικιαζόμενων δωματίων, αλλά ως εκμίσθωση ακινήτων που απαλλάσσεται από το ΦΠΑ».

¹⁷⁰ Βλ. ανωτέρω υποσημείωση 167.

¹⁷¹ Βλ. και ν.1642/1986, ΦΕΚ Α' 125.

Κατά συνέπεια, εάν οι ανωτέρω συναλλαγές χαρακτηριστούν ως ξενοδοχειακές υπηρεσίες, θα υπαχθούν στο μειωμένο συντελεστή ΦΠΑ 13%, ενώ εάν χαρακτηριστούν απλή μίσθωση ακινήτου, απαλλάσσονται του φόρου βάσει άρθ. 22 παρ. 1 περίπτωση κστ' του Κώδικα ΦΠΑ (Ν.4172/2013). Πάντως, γίνεται δεκτό ότι η φορολογική αντιμετώπιση του ΦΠΑ συνδέεται άμεσα με το χαρακτηρισμό του εν λόγω εισοδήματος. Εάν δηλαδή χαρακτηριστεί ως εισόδημα από ακίνητα θα απαλλαγθεί από το ΦΠΑ, ενώ εάν χαρακτηριστεί ως εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα θα επιβληθεί φόρος 13%. Σε κάθε περίπτωση πάντως ο εκμισθωτής, είτε εάν φορολογηθεί για το εισόδημα από την AirBnb ως επιχειρηματίας ή ως ιδιοκτήτης ακινήτου, μπορεί να απαλλαγεί από το ΦΠΑ εάν έχει ακαθάριστα έσοδα, χωρίς ΦΠΑ, μέχρι 10.000 ευρώ, βάσει άρθρου 39 Κώδικα ΦΠΑ (Ν.2859/2000). Τελικά, τα ανωτέρω ζητήματα, πρόσφατα επίλυσε οριστικά ο Έλληνας νομοθέτης, μιας και ρητά απήλλαξε τα εισοδήματα από τις βραχυπρόθεσμες μισθώσεις από την επιλογή ΦΠΑ (βλ. ανωτέρω, άρθρο 111 παρ. 5 και 6 του ν.4446/2016).

Έπειτα, ζήτημα γεννάται, εάν και εφόσον, αντιμετωπισθούν οι συναλλαγές μέσω των ηλεκτρονικών πλατφορμών της AirBnb, σχετικά με την εν γένει φορολόγηση αυτών των συναλλαγών ως ηλεκτρονικών συναλλαγών στα πλαίσια του διεθνούς ηλεκτρονικού εμπορίου. Εκτός από την άμεση φορολογία, η ολοένα αυξανόμενη εξάπλωση του ηλεκτρονικού εμπορίου επηρεάζει αναντίρρητα και τους έμμεσους φόρους. Κυριότερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το ακανθώδες ζήτημα επιβολής του πιο ευρέως διαδεδομένου φόρου κατανάλωσης, του ΦΠΑ, στις συναλλαγές που διενεργούνται είτε εξ ολοκλήρου (άμεσο ηλεκτρονικό εμπόριο) είτε εν μέρει (έμμεσο ηλεκτρονικό εμπόριο) μέσω του Internet. Κατά κανόνα, ο ΦΠΑ ως γενικός φόρος κατανάλωσης επιβάλλεται επί της τιμής των αγαθών και υπηρεσιών σε όλα τα στάδια των συναλλαγών, ήτοι από την παραγωγή έως τη διάθεση του αγαθού ή την παροχή της υπηρεσίας, επιρρίπτεται από το νομικά υπόχρεο προμηθευτή σε βάρος του αντισυμβαλλομένου καταναλωτή, ενώ αποδίδεται από τον πρώτο στο κράτος όπου γίνεται χρήση του αγαθού ή της υπηρεσίας. Τα τελευταία εικοσιπέντε χρόνια παρατηρείται διεθνώς μια έξαρση δημοφιλίας των φόρων επί της δαπάνης -όπως ο ΦΠΑ¹⁷²-, που οφείλεται πρωτίστως στη συμβολή τους στην αποκόμιση σημαντικών φορολογικών πόρων για τις εθνικές αρχές και μάλιστα, με πολύ ταχύτερη ταμειακή

¹⁷² Βλ. Charlet/Buydens, «The OECD International VAT/GST Guidelines: past and future developments», *World Journal of VAT/GST Law*, vol. 1, 2012, σ. 175, οι οποίοι αναφέρουν ότι πάνω από 150 χώρες έχουν πλέον υιοθετήσει κάποιου είδους φόρο κατανάλωσης.

απόδοση σε σύγκριση με τους φόρους επί του εισοδήματος, οι οποίοι άλλωστε έχουν εντελώς διαφορετικό χαρακτήρα και ανήκουν στο σκληρό πυρήνα της κρατικής εξουσίας.

Περαιτέρω, ο ΦΠΑ θεωρείται μεν ο καλύτερα προσαρμοσμένος φόρος στη φύση των διαδικτυακών συμβάσεων¹⁷³, πλην όμως η επιβολή του ιδίως σε εκείνες που αφορούν άυλα προϊόντα γεννά μείζονα προβλήματα. Πράγματι, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των προκείμενων συμβάσεων, όπως η δυνατότητα ακύρωσης των ηλεκτρονικών ιχνών, η χρησιμοποίηση κρυπτογραφικών τεχνικών και η εν γένει αδυναμία γεωγραφικής ανίχνευσης των αντισυμβαλλομένων¹⁷⁴, δυσχεραίνουν τόσο την εξατομίκευση και τον εντοπισμό των συναλλαγών όσο και την ταυτοποίηση αμφοτέρων των μερών.

Αλλωστε, δεν πρέπει να λησμονείται ότι και η έμμεση φορολογία ακολουθεί την αρχή της εδαφικότητας του φόρου. Ειδικότερα, η επιβολή του ΦΠΑ, καθώς και των άλλων φόρων κατανάλωσης, ερείδεται κατά βάση σε εδαφικά κριτήρια, όπως ο τόπος παροχής των υπηρεσιών, ο τόπος προέλευσης ή ο τόπος παράδοσης των αγαθών. Ο δε νομικός χαρακτηρισμός μιας συναλλαγής αφενός σημαίνει τη θεώρησή της είτε ως παροχή υπηρεσίας είτε ως παράδοσης αγαθού, αφετέρου επισύρει την εφαρμογή του αντίστοιχου κανόνα εδαφικότητας για την επιβολή του ΦΠΑ, ήτοι καθορίζει το κράτος που είναι αρμόδιο να φορολογήσει τη συναλλαγή¹⁷⁵.

Ωστόσο, λαμβανομένης υπόψη της έλλειψης υλικότητας των ηλεκτρονικών συμβάσεων και των συναφών ιδιαιτεροτήτων τους, καθίσταται προφανές ότι τα εν λόγω συνδυαστικά κριτήρια αντιμετωπίζουν σοβαρότατες δυσκολίες εφαρμογής, με απώτερο αποτέλεσμα η επιβολή του ΦΠΑ να επαφίεται στη φορολογική συνείδηση των συναλλασσομένων¹⁷⁶. Βεβαίως, στις περιπτώσεις των online συμβάσεων, όπως λ.χ. σε μια ηλεκτρονική πλατφόρμα μίσθωσης ακινήτου, ακόμα και η εκ μέρους του προμηθευτή ειλικρίνεια δεν αποτελεί επαρκές εχέγγυο επιβολής και είσπραξης του ΦΠΑ, καθότι απαραίτητη είναι πάντοτε και η βέβαιη γνώση της φορολογικής ταυτότητας (ΑΦΜ) του καταναλωτή και του τρόπου κατανάλωσης του αγαθού¹⁷⁷.

¹⁷³ Έτσι ο Πανάγος, «Ηλεκτρονικό εμπόριο και έμμεση φορολογία: Το ζήτημα της επιβολής ΦΠΑ στις συναλλαγές μέσω διαδικτύου», ΛΟΓ, 2004, σ. 1359.

¹⁷⁴ Θεοχαροπούλου, *Η φορολογία εισοδήματος από ηλεκτρονικό εμπόριο*, Αθήνα-Κομοτηνή: 2007, σ. 17-18.

¹⁷⁵ Θεοχαροπούλου, *Η φορολογία εισοδήματος από ηλεκτρονικό εμπόριο*, ό.π., σ. 37.

¹⁷⁶ Θεοχαροπούλου, *Η φορολογία εισοδήματος από ηλεκτρονικό εμπόριο*, ό.π., σ. 7.

¹⁷⁷ Βλ. OECD, *Implementation of the Ottawa Taxation Framework Conditions: The 2003 Report*, ό.π., σ. 20.

Από νομοθετικής σκοπιάς, στο άρθρο 93 ΣυνθΕΚ (ήδη, άρθρο 113 ΣΛΕΕ) προβλέπεται ρητά η εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών στον τομέα του φόρου κύκλου εργασιών, των ειδικών φόρων κατανάλωσης και των λοιπών έμμεσων φόρων. Πιο συγκεκριμένα, με τις Οδηγίες 67/227/ΕΟΚ, 67/228/ΕΟΚ και 77/388/ΕΟΚ¹⁷⁸, οι οποίες ενσωματώθηκαν μαζί με τις τροποποιήσεις τους στην Οδηγία 2006/112/ΕΚ¹⁷⁹, τα κράτη μέλη υποχρεώθηκαν να αντικαταστήσουν τους φόρους κύκλου εργασιών με το κοινό σύστημα ΦΠΑ. Η καθιέρωση της ομοιόμορφης βάσης ΦΠΑ είχε ως άμεση συνέπεια τον σαφή περιορισμό της φορολογικής εξουσίας του εθνικού νομοθέτη¹⁸⁰. Ωστόσο, παραμένει εκτός της εν λόγω ενωσιακής εναρμόνισης η διαμόρφωση των συντελεστών, για τους οποίους ρυθμίζονται μόνο τα κατώτατα όρια (15% για τον κανονικό συντελεστή και 5% για τον μειωμένο συντελεστή¹⁸¹) με παράλληλη κατάργηση των αυξημένων συντελεστών πολυτελείας και διατήρηση της δυνατότητας εφαρμογής υπερμειωμένων συντελεστών σε διάφορες κατηγορίες οικονομικών δραστηριοτήτων.

4.2. Η σημασία της διάκρισης της ιδιότητας του «εκμισθωτή μέσω Airbnb» από την έννοια του «εμπόρου» ή του «ελεύθερου επαγγελματία» εν γένει για την ορθή εφαρμογή της φορολογικής νομοθεσίας.

Ζητούμενο είναι, εξετάζοντας τα υψηλά επίπεδα φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής στο χώρο της ηλεκτρονικής κίνησης κεφαλαίων μεταξύ ιδιωτών κατά τη χρήση των εφαρμογών βραχυχρόνιας μίσθωσης τύπου AirBnB, και στην Ελλάδα, να ληφθεί εκ μέρους του νομοθέτη σοβαρή μέριμνα αποσαφήνισης των όρων του «εκμισθωτή» είτε από εκείνη του «εμπόρου» ή και του «ελεύθερου επαγγελματία», ώστε να απλοποιηθεί και η εφαρμογή των σχετικών διατάξεων της ήδη υπάρχουσας φορολογίας εισοδήματος. Διότι, ιδίως, αναφορικά με τη φορολογία εισοδήματος, τα πιο διαδεδομένα κριτήρια σύνδεσης με την επικράτεια μιας εθνικής έννομης τάξης είναι αφενός ο τόπος κατοικίας ή συνήθους διαμονής για τα φυσικά πρόσωπα, αφετέρου ο τόπος έδρας για τα νομικά πρόσωπα, όπως επίσης και ο τόπος πηγής του εισοδήματος για αμφότερες τις κατηγορίες προσώπων. Τα προαναφερθέντα κριτήρια ερείδονται

¹⁷⁸ Πρόκειται για την 1η, 2η και 6η Οδηγία ΦΠΑ, αντιστοίχως.

¹⁷⁹ ΕΕ L 347 της 11.12.2006, σ. 1 επ.

¹⁸⁰ Βλ. Φορτσάκη/Σαββαΐδου, Φορολογικό Δίκαιο, δ' έκδ., Αθήνα: 2013, σ. 437.

¹⁸¹ Βλ. άρ. 96 και 99 παρ. 1 της Οδηγίας 2006/112/ΕΚ (ΕΕ L 347 της 11.12.2006, σ. 23-24).

στην αρχή της εδαφικότητας του φόρου, ενώ μπορούν επιπλέον να διακριθούν σε υποκειμενικά (κατοικία, έδρα) και αντικειμενικά (πηγή εισοδήματος, μόνιμη εγκατάσταση επιχείρησης). Ο Έλληνας νομοθέτης ακολουθεί την αρχή της εδαφικότητας του φόρου εισοδήματος φορολογώντας απεριόριστα τόσο τα φυσικά πρόσωπα που κατοικούν όσο και τα νομικά πρόσωπα που εδρεύουν στη χώρα μας (κριτήριο κατοικίας-έδρας), καθώς και περιορισμένα τα εισοδήματα από την εμπορική δραστηριότητα αλλοδαπών επιχειρήσεων που προκύπτουν στην ημεδαπή (κριτήριο πηγής). Ωστόσο, όπως ήδη επισημάνθηκε¹⁸², η εφαρμογή των εν λόγω κανόνων στη φορολογία του άμεσου ηλεκτρονικού εμπορίου υποκρύπτει σημαντικές δυσκολίες ενόψει των ιδιαιτεροτήτων που παρουσιάζουν οι άυλες ηλεκτρονικές συμβάσεις, κυρίως λόγω της ασαφούς ταυτότητας των συναλλασσομένων και των συναλλαγών «per se». Σε κάθε περίπτωση, δεδομένης και της έλλειψης ειδικού νομοθετικού πλαισίου για τις ηλεκτρονικές συναλλαγές, ισχύουν και για το εισόδημα που πηγάζει από ηλεκτρονικό εμπόριο οι ρυθμίσεις και οι αρχές που διέπουν εν γένει τη φορολογία εισοδήματος, όπως αυτές οριοθετούνται στον ΚΦΕ και στις συμβάσεις αποφυγής διπλής φορολογίας που έχει συνάψει η Ελλάδα με άλλα κράτη¹⁸³, στα πρότυπα των υποδείξεων του ΟΟΣΑ.

Πρέπει ακόμη να τονιστεί εκ των προτέρων ότι το εισόδημα που προκύπτει από το ηλεκτρονικό εμπόριο υπάγεται καταρχήν στην έννοια του εισοδήματος από επιχειρηματική δραστηριότητα¹⁸⁴, είτε πρόκειται για online είτε για offline συμβάσεις που διενεργούνται από φυσικά και νομικά πρόσωπα, τα οποία υπόκεινται στη φορολογία εισοδήματος στην Ελλάδα. Επομένως, τα κέρδη αυτών των προσώπων¹⁸⁵ από παροχή υπηρεσιών (άμεσο ηλεκτρονικό εμπόριο) και πώληση αγαθών (έμμεσο ηλεκτρονικό εμπόριο), τόσο στην ημεδαπή όσο και στην αλλοδαπή, φορολογούνται σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις, ως εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα. Κατ' εξαίρεση, ορισμένες περιπτώσεις ηλεκτρονικών συμβάσεων, όπως λ.χ. εκείνες στις οποίες το εισόδημα αποκτάται ως αντάλλαγμα για τη χρήση ή το δικαίωμα χρήσης ορισμένων άυλων περιουσιακών στοιχείων μιας επιχείρησης που τα

¹⁸² Πρβλ. Φορτσάκη, «Ζητήματα φορολογίας του ηλεκτρονικού εμπορίου», ΝομΕπ, 30/2001, σ. 26.

¹⁸³ Αναλυτικά τα κείμενα των συμβάσεων αποφυγής διπλής φορολογίας, που έχουν συναφθεί μεταξύ της Ελλάδας και 58 κρατών, όπως έχουν κυρωθεί και ισχύουν, παρατίθενται στον ιστότοπο της Διεύθυνσης Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων της Γενικής Γραμματείας του Υπουργείου Οικονομικών, http://www.gsis.gr/gsis/info/gsis_site/ddos/b.html.

¹⁸⁴ Βλ. άρ. 7 παρ. 2 περ. β' ΚΦΕ.

¹⁸⁵ Βλ. άρ. 21 και 47 ΚΦΕ για τα φυσικά και για τα νομικά πρόσωπα, αντιστοίχως.

κατέχει ή τα εκμεταλλεύεται¹⁸⁶, περιλαμβάνονται στην έννοια του εισοδήματος από κεφάλαιο¹⁸⁷.

Μένει επομένως να τεθούν και από τον Έλληνα νομοθέτη εκείνα τα σαφή νομοθετικά κριτήρια εντός του θεσμικού πλαισίου που πλαισιώνει τις ηλεκτρονικές πλατφόρμες, τύπου AirBnB, ώστε αυτές να ενταχθούν είτε εντός των συναλλαγών ηλεκτρονικού εμπορίου (άρα για φορολόγηση επιχειρηματικής δραστηριότητας) είτε να αντιμετωπισθούν φορολογικά ως ηλεκτρονικές συμβάσεις επιχειρήσεων με φυσική έδρα που παρέχει δικαιώματα χρήσης άυλων περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης (οπότε θα μιλάμε για φορολόγηση εισοδήματος από κεφάλαιο). Διότι, δεν είναι σαφές, ακόμη και μετά την διάταξη του άρθρου 111 παρ.5 του ν. 4446/2016, η οποία εντάσσει τα εισοδήματα από τις πλατφόρμες βραχυπρόθεσμης μίσθωσης στα εισοδήματα από ακίνητα, εάν και υπό ποιες προϋποθέσεις αυτά ενίοτε θα αντιμετωπίζονται φορολογικά και ως εισόδημα από κεφάλαιο ή επιχειρηματική δραστηριότητα, μιας ήδη κατά την αιτιολογική έκθεση του νόμου, δίδεται και αυτή η δυνατότητα ειδικά εάν αφορά εκμετάλλευση πολλών ακινήτων με παγκοσμίας κλίμακας πελατεία-μισθωτές.

4.3. Δυνατότητα επιλογής forum από τον εκμισθωτή ή ισχύς της αποκλειστικής αρμοδιότητας της τοποθεσίας του ακινήτου (forum sitae) για την φορολόγηση του

Έτερη εκδήλωση του συνολικού νομικού προβληματισμού, σχετικά με τα κριτήρια του ουσιαστικού εφαρμοστέου δίκαιο για την εφαρμογή της δέουσας φορολογικής κλίμακας βάσει της φορολογίας εισοδήματος στις ηλεκτρονικές πλατφόρμες βραχυχρόνιων μισθώσεων, είναι και το ζήτημα της επιλογής του forum από τα συμβαλλόμενα μέρη μιας ηλεκτρονικής σύμβασης βραχυχρόνιας μίσθωσης, ήτοι της αρμοδιότητας των δικαστηρίων εκείνων, εξ επόψεως δικονομικού δικαίου, τα οποία και θα είναι αρμόδια για την ανακύπτουσα φορολογική διαφορά εντός της ελληνικής επικράτειας. Η επιλογή όμως, του κατάλληλου forum, ερμηνευομένου σύμφωνα με τους κανόνες της ΚΠολΔ, οδηγεί και στο ερώτημα της επιλογής του εφαρμοστέου

¹⁸⁶ Βλ. Φωτόπουλου/Βραχάτη, «Στοιχεία διεθνούς φορολογικού δικαίου», σε: Παμπούκη (επιμ.), Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών, σ. 1428.

¹⁸⁷ Βλ. άρ. 7 παρ. 2 περ. γ' και 35 επ. ΚΦΕ.

δικαίου στην ουσία της διαφοράς, ήτοι της φορολογικής διαφοράς που ανακύπτει στην περίπτωση λ.χ. ελέγχου φοροδιαφυγής ή πράξης επιβολής προστίμου.

Γενικά βάσει του ισχύοντος Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας η ειδική αποκλειστική δωσιδικία της τοποθεσίας του ακινήτου (*forum rei sitae*) (29 ΚΠολΔ), αποτελεί εκδήλωση της «δικαστηριακής εξουσιάζσεως του χώρου»¹⁸⁸, και βασικός της σκοπός είναι η ευχερής διεξαγωγή αποδείξεων επί τόπου. Επίσης συνιστά εκδήλωση εθνικής κυριαρχίας επί ακινήτων εντός του εδάφους του ελληνικού κράτους (άρθρ. 3 σε συνδυασμό με 29ΚΠολΔ). Έχει ευρεία εφαρμογή και καλύπτει πλήθος διαφορών που σχετίζονται με το επίδικο ακίνητο. Εν πρώτοις, μάλλον, στενά ερμηνευόμενου του άρθρου 29, τα ελληνικά φορολογικά δικαστήρια είναι κατά τρόπον αρμόδια για την εκδίκαση διαφορών που ανακύπτουν με την επιβολή φορολογικών προστίμων κλπ από τη χρήση ηλεκτρονικής πλατφόρμας τύπου AirBnB, εφόσον το επίμαχο ακίνητο βρίσκεται εντός της ελληνικής επικράτειας.

Πιο ουσιαστική, για την παρούσα μελέτη μας, είναι η αναζήτηση του εφαρμοστέου δικαίου στην ουσία της διαφοράς. Εδώ, η νομική έρευνα σχετίζεται με τα κριτήρια υπαγωγής στον φόρο εισοδήματος, ήτοι εάν νομιμοποιούνται οι ελληνικές φορολογικές αρχές στην επιβολή του βεβαιωμένου φόρου προς το φυσικό ή νομικό πρόσωπο που συμβάλλεται μέσω μιας ηλεκτρονικής πλατφόρμας βραχυχρόνιας μίσθωσης. Κατά γενική ομολογία, ανεξάρτητα από την πηγή προέλευσής του, κάθε εισόδημα, συμπεριλαμβανομένου και του εισοδήματος από ηλεκτρονικό εμπόριο, το οποίο αποκτάται από φυσικό ή νομικό πρόσωπο που είναι φορολογικός κάτοικος¹⁸⁹ της Ελλάδας φορολογείται από τις ελληνικές αρχές. Πρόκειται για την αρχή της απεριόριστης φορολογίας των εισοδημάτων στο κράτος κατοικίας ή έδρας του φορολογουμένου, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 3 παρ. 1 του ΚΦΕ, σύμφωνα με το οποίο «[ο] φορολογούμενος που έχει τη φορολογική κατοικία του στην Ελλάδα υπόκειται σε φόρο για το φορολογητέο εισόδημά του που προκύπτει στην ημεδαπή και την αλλοδαπή, ήτοι το παγκόσμιο εισόδημά του που αποκτάται μέσα σε ορισμένο φορολογικό έτος». Η επιλογή αυτή, σύμφωνα με την οποία η εθνική νομοθεσία υιοθετεί την αρχή της προσωπικότητας του φόρου¹⁹⁰, σχετίζεται με τη δυνατότητα που έχει το κράτος να

¹⁸⁸ Κ. Κεραμεύς, Ερμηνεία Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, άρθρο 29, Εκδόσεις Σάκκουλας, 2000.

¹⁸⁹ Η συγκεκριμένη έννοια εισήχθη για πρώτη φορά με το άρ. 12 του ν. 3943/2011 (ΦΕΚ Α' 66/31.3.2011) και κατοχυρώθηκε ρητά πλέον στο άρ. 4 ΚΦΕ.

¹⁹⁰ Βλ. Μπάρμπα, Φορολογία εισοδήματος, δ' έκδ., Αθήνα-Θεσσαλονίκη: 2011, σ. 233.

συλλάβει τη συνολική φορολογητέα ύλη και να προσδιορίσει επαρκώς -και με την κατά το δυνατόν μεγαλύτερη ακρίβεια- τη φοροδοτική ικανότητα των συγκεκριμένων προσώπων. Περαιτέρω, υποστηρίζεται ότι η φορολογία του παγκόσμιου εισοδήματος των φορολογουμένων, βάσει του κριτηρίου της κατοικίας ή της έδρας αυτών, αποφέρει αυξημένα φορολογικά έσοδα¹⁹¹.

Επιπροσθέτως, αξίζει να παρατηρηθεί ότι η αρχή φορολογίας του παγκόσμιου εισοδήματος στο κράτος κατοικίας του φορολογουμένου συνάδει με τις αρχές της φορολογικής δικαιοσύνης, από τη στιγμή που θεσπίζεται παράλληλη δυνατότητα έκπτωσης φόρου για το εισόδημα αλλοδαπής προέλευσης, υπό την προϋπόθεση ότι καταβλήθηκε για το εν λόγω εισόδημα φόρος στο εξωτερικό, έως το ποσό του φόρου που αναλογεί για το ίδιο εισόδημα στην Ελλάδα¹⁹².

Σύμφωνα με τις ισχύουσες φορολογικές διατάξεις, τα φυσικά πρόσωπα φορολογούνται στην Ελλάδα για το συνολικό εισόδημά τους, το οποίο προκύπτει στην ημεδαπή ή στην αλλοδαπή, εφόσον είναι φορολογικοί κάτοικοι της χώρας¹⁹³. Τέτοιοι θεωρούνται είτε όσοι έχουν στην Ελλάδα τη μόνιμη ή κύρια κατοικία τους, είτε τη συνήθη διαμονή τους ή το κέντρο των ζωτικών τους συμφερόντων, έχοντας αναπτύξει προσωπικούς, οικονομικούς ή κοινωνικούς δεσμούς¹⁹⁴. Επίσης, τεκμαίρεται ότι φυσικό πρόσωπο που βρίσκεται στη χώρα για συνεχές χρονικό διάστημα που υπερβαίνει τις 183 ημέρες (ήτοι σχεδόν το ήμισυ του έτους), συμπεριλαμβανομένων και σύντομων διαστημάτων παραμονής στο εξωτερικό, έχει τη φορολογική κατοικία του στην Ελλάδα από την πρώτη ημέρα παρουσίας του σε αυτήν και συνεπώς, υπόκειται βάσει του ΚΦΕ στη φορολογία του παγκόσμιου εισοδήματός του¹⁹⁵.

Επομένως, όσον αφορά τη φορολογία φυσικών προσώπων, καθοριστικό κριτήριο για την ενάσκηση φορολογικής εξουσίας εκ μέρους των εθνικών αρχών

¹⁹¹ Έτσι η Θεοχαροπούλου, Η φορολογία εισοδήματος από ηλεκτρονικό εμπόριο, ό.π., σ. 105.

¹⁹² Βλ. άρ. 9 ΚΦΕ. Πιο αναλυτικά, για την εξεύρεση του εκπιπτόμενου ποσού φόρου που καταβλήθηκε στην τρίτη χώρα, το ποσό του φόρου που προκύπτει στην ημεδαπή για το συνολικό εισόδημα επιμερίζεται, ανάλογα με τα δύο τμήματα του εισοδήματος στην Ελλάδα και στην αλλοδαπή. Το προς έκπτωση ποσό φόρου που καταβλήθηκε στην τρίτη χώρα δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερο από το ποσό του ελληνικού φόρου, το οποίο αναλογεί στο τμήμα του εισοδήματος που προέκυψε στην αλλοδαπή. Βλ. Φωτόπουλου/Βραχάτη, «Στοιχεία διεθνούς φορολογικού δικαίου», σε: Παμπούκη (επιμ.), Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών, ό.π., σ. 1437-1438.

¹⁹³ Βλ. άρ. 3 παρ. 1 ΚΦΕ.

¹⁹⁴ Βλ. άρ. 4 παρ. 1 περ. α' ΚΦΕ.

¹⁹⁵ Βλ. άρ. 4 παρ. 2 ΚΦΕ, όπως αντικαταστάθηκε με το άρ. 21 παρ. 2 του ν. 4223/2013 (ΦΕΚ Α' 287/31.12.2013), στο οποίο σημειώνεται εξάλλου ότι το τεκμήριο αυτό «δεν εφαρμόζεται στην περίπτωση φυσικών προσώπων που βρίσκονται στην Ελλάδα αποκλειστικά για τουριστικούς, ιατρικούς, θεραπευτικούς ή παρόμοιους ιδιωτικούς σκοπούς και η παραμονή τους δεν υπερβαίνει τις τριακόσιες εξήντα πέντε (365) ημέρες, συμπεριλαμβανομένων και σύντομων διαστημάτων παραμονής στο εξωτερικό».

αποτελεί το κριτήριο της κατοικίας και όχι της ιθαγένειας¹⁹⁶. Ως εκ τούτου, για την εφαρμογή της απεριόριστης φορολογίας βάσει της κατοικίας του φυσικού προσώπου, ελλείνγει εξειδίκευση στη φορολογική νομοθεσία, αναγκαία κρίνεται η προσφυγή στους ορισμούς του αστικού δικαίου για τον προσδιορισμό της εν προκειμένω κρίσιμης έννοιας της κατοικίας¹⁹⁷. Σύμφωνα με τις διατάξεις του ΑΚ, η έννοια της κατοικίας των φυσικών προσώπων διακρίνεται σε *εκούσια* (άρθρα 51-53 ΑΚ) και *νόμιμη* (άρθρα 54 και 56 ΑΚ): εκούσια κατοικία θεωρείται ο τόπος της κύριας και μόνιμης εγκατάστασης του φυσικού προσώπου, ενώ νόμιμη κατοικία είναι αυτή που προβλέπεται ρητά στο νόμο, χωρίς να εξετάζεται αν το φυσικό πρόσωπο έχει πράγματι την κύρια κατοικία του στον τόπο αυτό¹⁹⁸. Ως προς την έννοια της εκούσιας κατοικίας, πρέπει να σημειωθεί ότι συναπαρτίζεται από ένα αντικειμενικό ή υλικό στοιχείο (*corpus*), ήτοι την πραγματική εγκατάσταση του φυσικού προσώπου σε ένα μέρος της ελληνικής επικράτειας, και ένα υποκειμενικό ή βουλητικό στοιχείο (*animus*), ήτοι την πρόθεση του φυσικού προσώπου να καταστήσει το μέρος αυτό σταθερό και μόνιμο κέντρο των βιοτικών του σχέσεων¹⁹⁹.

Εξάλλου, ο φορολογικός νομοθέτης από τη μία διευρύνει την έννοια της κατοικίας, χρησιμοποιώντας τον όρο της φορολογικής κατοικίας και εντάσσοντας σε αυτήν τους προξενικούς, διπλωματικούς ή άλλους δημόσιους λειτουργούς και υπαλλήλους που έχουν την ελληνική ιθαγένεια και υπηρετούν στην αλλοδαπή²⁰⁰. από την άλλη δε, περιορίζει την εν λόγω έννοια απαλλάσσοντας ορισμένα φυσικά πρόσωπα που κατοικούν στην Ελλάδα από το φόρο εισοδήματος από μισθωτές υπηρεσίες, όχι όμως για τυχόν εισοδήματα που αποκτούν στην ημεδαπή από άλλες πηγές²⁰¹. Ειδικότερα, τα απαλλασσόμενα φυσικά πρόσωπα είναι: α. οι αλλοδαποί διπλωματικοί ή προξενικοί εκπρόσωποι, β. όσοι εργάζονται σε πρεσβεία, διπλωματική αποστολή, προξενείο ή αποστολή αλλοδαπού κράτους για τη διεκπεραίωση κρατικών υποθέσεων,

¹⁹⁶ Μοναδική περίπτωση που ενδιαφέρει η ιθαγένεια των φορολογουμένων καθιερώνεται στο άρ. 4 παρ. 1 περ. β' ΚΦΕ.

¹⁹⁷ Βλ. ιδίως, Σαββαΐδου, «Οι φορολογικές συνέπειες της μεταφοράς της κατοικίας σε μη συνεργάσιμα κράτη ή κράτη με προνομιακό φορολογικό καθεστώς», ΔΦΝ, 2013, σ. 979 επ.

¹⁹⁸ Ειδικότερα, το άρ. 54 ΑΚ ορίζει ότι οι ισόβιοι δημόσιοι υπάλληλοι έχουν νόμιμη κατοικία τον τόπο όπου υπηρετούν, ενώ το άρ. 56 ΑΚ προβλέπει ότι ο ανήλικος που τελεί υπό γονική μέριμνα έχει νόμιμη κατοικία την κατοικία των γονέων του ή του γονέα που ασκεί μόνος του τη γονική μέριμνα και επίσης, ο ανήλικος που τελεί υπό επιτροπεία ή όποιος τελεί υπό πλήρη στερητική δικαστική συμπαράσταση έχει νόμιμη κατοικία την κατοικία του επιτρόπου ή του δικαστικού συμπαραστάτη του.

¹⁹⁹ Βλ. μεταξύ άλλων, Παπαστερίου, Γενικές Αρχές του Αστικού Δικαίου, β' έκδ., Αθήνα-Θεσσαλονίκη: 2009, σ. 355.

²⁰⁰ Βλ. άρ. 4 παρ. 1 περ. β' ΚΦΕ.

²⁰¹ Βλ. Μπάρμπα, Φορολογία εισοδήματος, ό.π., σ. 235.

υπό την προϋπόθεση ότι έχουν την ιθαγένεια του εν λόγω κράτους και είναι κάτοχοι διπλωματικού διαβατηρίου και γ. οι εργαζόμενοι στα θεσμικά όργανα της ΕΕ ή άλλων διεθνών οργανισμών εγκατεστημένων στη χώρα μας²⁰².

Όπως προβλέπεται για τα φυσικά πρόσωπα, η εθνική φορολογική νομοθεσία επιβάλλει φορολογία και στα νομικά πρόσωπα για το παγκόσμιο εισόδημά τους, αρκεί να έχουν τη φορολογική κατοικία τους στην Ελλάδα²⁰³. Πιο συγκεκριμένα, νομικά πρόσωπα και νομικές οντότητες που συστήνονται σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο ή έχουν την καταστατική τους έδρα στην ελληνική επικράτεια ή διοικούνται πραγματικά στην Ελλάδα για οποιαδήποτε περίοδο στη διάρκεια του φορολογικού έτους, θεωρούνται εκ του νόμου υποκείμενα του φόρου²⁰⁴ και φορολογούνται επί του συνολικού εισοδήματός τους, είτε αυτό προκύπτει στην ημεδαπή είτε στην αλλοδαπή. Κατ' ακριβολογία, ο φόρος εισοδήματος νομικών προσώπων είναι αυτός που επιβάλλεται στα ετήσια κέρδη τους²⁰⁵, οπουδήποτε και αν πραγματοποιούνται.

Στο αμφιλεγόμενο ζήτημα του τόπου άσκησης της πραγματικής διοίκησης, ο Έλληνας νομοθέτης καθορίζει κάποια ενδεικτικά κριτήρια²⁰⁶, η ύπαρξη ενός ή περισσότερων εκ των οποίων κατατείνει προς την τεκμηρίωση ότι πρόκειται για νομικά πρόσωπα που έχουν τη φορολογική τους κατοικία στη χώρα μας. Αναλυτικότερα, ως τέτοια κριτήρια, που πρέπει να θεμελιώνονται από τις φορολογικές αρχές βάσει πραγματικών περιστατικών, λαμβάνονται -μεταξύ άλλων- υπόψη: α. ο τόπος άσκησης καθημερινής διοίκησης, β. ο τόπος λήψης στρατηγικών αποφάσεων, γ. ο τόπος ετήσιας γενικής συνέλευσης των μετόχων ή εταίρων, δ. ο τόπος τήρησης βιβλίων και στοιχείων και ε. ο τόπος συνεδριάσεων του διοικητικού συμβουλίου ή όποιου άλλου εκτελεστικού οργάνου διοίκησης. Επίσης, συνεκτιμάται τόσο η κατοικία των μελών των διοικητικών οργάνων του νομικού προσώπου, όσο και η κατοικία της πλειοψηφίας των μετόχων ή εταίρων.

Κατά συνέπεια, γίνεται αντιληπτό ότι βάσει της κείμενης νομοθεσίας, το νομικό πρόσωπο είτε έχει την καταστατική του έδρα είτε διοικείται πραγματικά στην Ελλάδα φορολογείται για όλα τα εισοδήματά του στη χώρα μας, πράγμα που συνεπάγεται ότι η έχουσα την πραγματική διοίκηση στην Ελλάδα αλλοδαπή επιχείρηση υπάγεται σε

²⁰² Βλ. άρ. 14 παρ. 2 περ. α' ΚΦΕ.

²⁰³ Βλ. άρ. 3 παρ. 1 ΚΦΕ.

²⁰⁴ Βλ. άρ. 4 παρ. 3 ΚΦΕ.

²⁰⁵ Βλ. άρ. 44 ΚΦΕ.

²⁰⁶ Βλ. άρ. 4 παρ. 4 ΚΦΕ.

φορολογία επί του παγκόσμιου εισοδήματός της και όχι μόνο επί του προκύπτοντος στην Ελλάδα από τη μόνιμη εγκατάσταση αυτής²⁰⁷.

Επομένως, ειδικά για τα εισοδήματα από ηλεκτρονικό εμπόριο, όπως λ.χ. από μια ηλεκτρονική πλατφόρμα βραχυχρόνιας μίσθωσης, και κάθε εισόδημα που προκύπτει στην ελληνική επικράτεια, φορολογείται στην Ελλάδα, ανεξαρτήτως της ιθαγένειας και του τόπου κατοικίας-έδρας των υποκειμένων που τα αποκτούν. Πρόκειται για την αρχή της περιορισμένης φορολογίας στο κράτος της πηγής του εισοδήματος -άλλως, την αρχή της εδαφικότητας υπό στενή έννοια²⁰⁸-, η οποία εφαρμόζεται στα εισοδήματα που δημιουργούνται στο έδαφος του κράτους της πηγής. Η εν λόγω αρχή απορρέει από τη θεωρία του οφέλους, σύμφωνα με την οποία οι πολίτες πρέπει να φορολογούνται από το κράτος εκείνο του οποίου το οικονομικό και νομικό πλαίσιο επωφελούνται²⁰⁹ και κατοχυρώνεται στην εθνική φορολογική νομοθεσία.

Γενικά, παρατηρείται ότι ο Έλληνας νομοθέτης ερμηνεύει ευρέως την έννοια του τόπου πηγής του εισοδήματος, χρησιμοποιώντας κάθε φορά εκείνα τα κριτήρια που διευκολύνουν την υπαγωγή στους κανόνες της πηγής ποικίλων κατηγοριών εισοδημάτων, ανάλογα με τη φύση αυτών (άλλοτε χρησιμοποιεί ως κριτήριο τον τόπο χρησιμοποίησης των αγαθών, άλλοτε τον τόπο παροχής της υπηρεσίας κ.ο.κ.). Η συγκεκριμένη τάση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην εφαρμογή των σχετικών κανόνων στο πλαίσιο των ηλεκτρονικών συμβάσεων (π.χ. στην παραχώρηση χρήσης ψηφιακού προϊόντος), οι οποίες άλλωστε χαρακτηρίζονται από τη δυσκολία ανεύρεσης του τόπου πηγής του εισοδήματος και αντίστοιχου προσδιορισμού των εφαρμοστέων φορολογικών ρυθμίσεων²¹⁰.

Πράγματι, στο άρθρο 3 παρ. 2 του ΚΦΕ προβλέπεται ρητά ότι «[ο] φορολογούμενος που δεν έχει τη φορολογική κατοικία του στην Ελλάδα υπόκειται σε φόρο για το φορολογητέο εισόδημά του που προκύπτει στην Ελλάδα και αποκτάται μέσα σε ορισμένο φορολογικό έτος». Βάσει αυτής της γενικής ρήτρας, τα φυσικά και νομικά πρόσωπα που υπόκεινται στη φορολογία εισοδήματος λόγω πηγής κείμενης στη χώρα μας υπέχουν περιορισμένη φορολογική υποχρέωση μόνο για τα εισοδήματα που αποκτούν στην ημεδαπή και όχι για το παγκόσμιο εισόδημά τους, όπως συμβαίνει με όσους είναι φορολογικοί κάτοικοι Ελλάδας. Σημειωτέον ότι η φορολόγηση με βάση το

²⁰⁷ Πρβλ. Κ. Φινοκαλιώτη, Φορολογικό Δίκαιο, Ε' έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, σ. 323-324.

²⁰⁸ βλ. Μπάρμπα, Φορολογία εισοδήματος, ό.π., σ. 239.

²⁰⁹ Βλ. Θεοχαροπούλου, Η φορολογία εισοδήματος από ηλεκτρονικό εμπόριο, ό.π., σ. 86.

²¹⁰ Βλ. Θεοχαροπούλου, Η φορολογία εισοδήματος από ηλεκτρονικό εμπόριο, ό.π., σ. 101 επ.

κριτήριο της πηγής συνήθως δεν προϋποθέτει την υποβολή δήλωσης από πλευράς του υπόχρεου, αλλά γίνεται με την παρακράτηση φόρου από τον καταβάλλοντα το εισόδημα με αναλογικό συντελεστή επί του ακαθάριστου ποσού²¹¹.

Ως προς την αποσαφήνιση των εισοδημάτων που προκύπτουν στην Ελλάδα, ο νομοθέτης παραθέτει την ευρεία διατύπωση ότι «*εισόδημα που προκύπτει στην ημεδαπή είναι κάθε εισόδημα πηγής Ελλάδας*»²¹². Στη συνέχεια, προβαίνει στη διευκρινιστική αναφορά ειδικότερων κατηγοριών εισοδημάτων που θεωρούνται ότι προκύπτουν στην ημεδαπή (μισθοί, συντάξεις, ακίνητη περιουσία κ.λπ.). Από τις ενδεικτικά αναφερόμενες στο νόμο περιπτώσεις, μεγαλύτερο ενδιαφέρον σε σχέση με το ηλεκτρονικό εμπόριο παρουσιάζει η μόνιμη εγκατάσταση -αλλοδαπής²¹³- επιχείρησης στην Ελλάδα.

Πιο συγκεκριμένα, ο ΚΦΕ αναγνωρίζει πέντε μερικότερες κατηγορίες εισοδήματος που προκύπτουν στην Ελλάδα²¹⁴, οι οποίες σχετίζονται με τη μόνιμη εγκατάσταση: α. το εισόδημα από συμβουλευτικές και τεχνικές υπηρεσίες διοίκησης που παρέχονται στην ημεδαπή μέσω μόνιμης εγκατάστασης, β. το εισόδημα από *επιχειρηματική* δραστηριότητα που ασκείται στην ημεδαπή μέσω μόνιμης εγκατάστασης, γ. το εισόδημα από μεταβίβαση παγίων περιουσιακών στοιχείων από αλλοδαπό που ασκεί επιχειρηματική δραστηριότητα στην ημεδαπή μέσω μόνιμης εγκατάστασης, δ. το εισόδημα από καταβληθέντες ή πιστωθέντες τόκους που οφείλονται από φορολογικό κάτοικο Ελλάδας ή αλλοδαπής μέσω μόνιμης εγκατάστασης στην ημεδαπή και ε. το εισόδημα από *δικαιώματα* που πιστώνεται ή καταβάλλεται από φορολογικό κάτοικο Ελλάδας ή αλλοδαπής μέσω μόνιμης εγκατάστασης στην ημεδαπή. Επισημαίνεται και πάλι ότι στην κατηγορία του εισοδήματος από επιχειρηματική δραστηριότητα υπάγονται κατά μείζονα λόγο τα κέρδη από την άσκηση ηλεκτρονικού εμπορίου, ενώ στην κατηγορία των «δικαιωμάτων» εμπίπτουν οι περιπτώσεις συμβάσεων παραχώρησης χρήσης λογισμικού.

Ενόψει αυτών, καθίσταται προφανές ότι η αρχή της φορολογίας στο κράτος της μόνιμης εγκατάστασης αποτελεί την ειδικότερη έκφανση της αρχής της περιορισμένης

²¹¹ Φωτόπουλου/Βραχάτη, «Στοιχεία διεθνούς φορολογικού δικαίου», σε: Παμπούκη (επιμ.), Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών, ό.π., σ. 1428.

²¹² Άρ. 5 παρ. 1 ΚΦΕ.

²¹³ Αυτονόητο είναι ότι η συγκεκριμένη έννοια αφορά μόνο αλλοδαπές επιχειρήσεις, καθώς οι αντίστοιχες ημεδαπές υπόκεινται στην απεριόριστη φορολογία των εισοδημάτων τους βάσει του κριτηρίου της κατοικίας-έδρας.

²¹⁴ Βλ. άρ. 5 παρ. 1 περ. γ', ε', στ', ιβ' και ιγ' ΚΦΕ.

φορολογίας του εισοδήματος στο κράτος της πηγής. Επομένως, τα καθαρά²¹⁵ εισοδήματα από ηλεκτρονικό εμπόριο φορολογούνται στην Ελλάδα υπό την προϋπόθεση ότι προκύπτουν από πηγή κείμενη στη χώρα μας ή από μόνιμη εγκατάσταση επιχείρησης σε αυτή.

Συνοπτικά, η υπαγωγή μιας επιχειρηματικής δραστηριότητας στην έννοια της μόνιμης εγκατάστασης έχει τεράστια σημασία από φορολογική άποψη, καθώς συνδέεται με την υποχρέωση υποβολής δήλωσης φόρου εισοδήματος στο κράτος υποδοχής, όπως και με την αρμοδιότητα επιβολής, βεβαίωσης και είσπραξης του φόρου από την οικεία κρατική αρχή²¹⁶. Επομένως, εφόσον μια επιχείρηση ασκεί τη δραστηριότητά της σε κράτος διαφορετικό από το κράτος της έδρας της, τότε το κράτος υποδοχής δικαιούται να φορολογήσει τα κέρδη που αποδίδονται στη μόνιμη εγκατάσταση και αντιστοίχως, το κράτος της έδρας οφείλει να εξαλείψει τη διπλή φορολογία με τη μέθοδο της εξαιρέσεως (εξαιρώντας από τη φορολογία τα κέρδη που φορολογήθηκαν στο κράτος υποδοχής) ή με τη μέθοδο της πίστωσης (που ακολουθείται και από τον ΚΦΕ)²¹⁷. Η ερμηνεία της έννοιας της μόνιμης εγκατάστασης γεννά ποικίλα θεωρητικά και πρακτικά ζητήματα, ιδίως όταν πρόκειται για επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στο Internet, το οποίο αποτελεί ένα εντελώς διαφορετικό και εν μέρει αρρύθμιστο πεδίο άσκησης εμπορικών πράξεων σε σύγκριση με τη συμβατική αγορά. Άλλωστε, εξίσου διαφέρουν και τα εξοπλιστικά μέσα που απαιτούνται για την ενεργή διαδικτυακή δραστηριότητα· είναι ευρέως γνωστό ότι η εκάστοτε επιχείρηση που ενδιαφέρεται να συναλλάσσεται ηλεκτρονικά πρέπει να υποστηρίζεται από έναν server (:διακομιστή), όπου αποθηκεύονται οι απαραίτητες πληροφορίες για τη διεκπεραίωση των ηλεκτρονικών συμβάσεων, και παράλληλα να διαθέτει ένα website (:ιστότοπο) για την προβολή στο Internet αυτών των πληροφοριών. Το ερώτημα που τίθεται αβίαστα είναι βεβαίως αν και υπό ποιες προϋποθέσεις η παρουσία ενός server ή ενός website σε κράτος διαφορετικό από την έδρα της επιχείρησης μπορεί να θεωρηθεί μόνιμη εγκατάσταση αυτής.

Προτού αποπειραθεί η προσέγγιση αυτής της προβληματικής, πρέπει καταρχάς να αποσαφηνιστούν οι δύο τεχνολογικοί όροι που εν προκειμένω ενδιαφέρουν. Πιο συγκεκριμένα, ο server είναι ένας κεντρικός υπολογιστής με υλική υπόσταση, ο οποίος

²¹⁵ Βλ. άρ. 7 παρ. 1 ΚΦΕ.

²¹⁶ Έτσι ο Μιχαηλίδης, «Φορολόγηση των συναλλαγών στο διαδίκτυο», ΔΕΕ, 2010, σ. 419.

²¹⁷ Φωτόπουλου/Βραχάτη, «Στοιχεία διεθνούς φορολογικού δικαίου», σε: Παμπούκη (επιμ.), Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών, ό.π., σ. 1473.

περιέχει εκτεταμένους χώρους αποθήκευσης άυλων στοιχείων, υπό τη μορφή δεδομένων και λογισμικών, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται τα websites και άλλα υποβοηθητικά στοιχεία τύπου software· έχει εξ όψεως την υλική μορφή εξοπλισμού πληροφορικής, ενώ μπορεί να εμφανίζει στο Internet τα φιλοξενούμενα από αυτόν websites, όπως και άλλες λειτουργίες²¹⁸. Οι δε φορείς που παρέχουν πρόσβαση στο Internet διαθέτουν servers, μέσω των οποίων παραχωρούν έναντι ανταλλάγματος χώρο φιλοξενίας ιστοτόπων προς τις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις²¹⁹. Από την πλευρά του, το website είναι λογισμικό (άρα ασώματο αγαθό), το οποίο είναι αποθηκευμένο σε κάποιον server και βρίσκεται σε θέση να εμφανίζει στο Internet -μέσα από τη λειτουργία τεχνικών μέσων- τα στοιχεία που εμπεριέχει²²⁰.

Ενόψει τούτων, ως προς το βασικό εννοιολογικό στοιχείο της μόνιμης εγκατάστασης, ήτοι την εγκατάσταση επιχειρηματικής δραστηριότητας, προκύπτει ότι ο server ως εξοπλισμός πληροφορικής, παρότι περιέχει άυλα στοιχεία καθώς φιλοξενεί ιστοτόπους, έχει όμως ενσώματη μορφή και βρίσκεται τοποθετημένος σε ορισμένο τόπο, μπορεί συνεπώς, να αποτελέσει μόνιμη εγκατάσταση, εν αντιθέσει με το website που *prima vista* δεν μπορεί να υπαχθεί στην υπό κρίση έννοια²²¹. Το γεγονός ότι ενδέχεται -όπως συμβαίνει ως επί το πλείστον- ο server να λειτουργεί αυτοματοποιημένα χωρίς τη φυσική παρουσία στην τοποθεσία εργαζομένων ή αντιπροσώπων της επιχείρησης δεν συνιστά ανασταλτικό παράγοντα για τη θεώρησή του ως μόνιμης εγκατάστασης²²². Εξάλλου, συνηθίζεται στην πράξη ο διακομιστής, εντός του οποίου φιλοξενείται το website μιας επιχείρησης ηλεκτρονικού εμπορίου, να μην ανήκει στην ίδια, αλλά σε κάποιο διαφορετικό φορέα που ασχολείται με την παροχή πρόσβασης στο Internet (:service provider-ISP)²²³. Στις περιπτώσεις αυτές, ακόμα και αν η επιχείρηση καταβάλει χρηματικό αντάλλαγμα στον service provider για να αποθηκεύει τα ηλεκτρονικά δεδομένα του website της επιχείρησης σε συγκεκριμένο τμήμα του server, δεν συνεπάγεται ότι ο server βρίσκεται στη διάθεσή της, με αποτέλεσμα να μη συνιστά μόνιμη εγκατάσταση αυτής. Πάντως, το αντίθετο

²¹⁸ Βλ. Θεοχαροπούλου, Η φορολογία εισοδήματος από ηλεκτρονικό εμπόριο, ό.π., σ. 20, υποσ. 53.

²¹⁹ Βλ. Πεδιαιδάκη, «Το ηλεκτρονικό εμπόριο και οι κανόνες των διεθνών συμβάσεων αποφυγής διπλής φορολογίας για τη φορολογία των κερδών των επιχειρήσεων», σ. 552.

²²⁰ Βλ. Θεοχαροπούλου, Η φορολογία εισοδήματος από ηλεκτρονικό εμπόριο, ό.π., σ. 242.

²²¹ Βλ. OECD, «Commentary on Article 5», ό.π., No. 42.2.

²²² Βλ. OECD, «Commentary on Article 5», ό.π., No. 42.6.

²²³ Πρόκειται για τους αποκαλούμενους «μεσάζοντες παροχής υπηρεσιών». Σχετικά με την ευθύνη των ISPs, βλ. Αλεξανδρίδου, Το δίκαιο του ηλεκτρονικού εμπορίου, σ. 129 επ., Μήτσου, «Ηλεκτρονικό εμπόριο», σε: Παμπούκη (επιμ.), Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών, ό.π., σ. 677 επ. και Παπακωνσταντίνου, Δίκαιο της Πληροφορικής, σ. 459 επ.

συμβαίνει όταν ο server ανήκει είτε κατά κυριότητα, είτε λόγω μίσθωσης ή συμφωνίας εκμετάλλευσής του, στην επιχείρηση που ασκεί ηλεκτρονικό εμπόριο· τότε πληρούται καταρχήν ο όρος της μόνιμης εγκατάστασης επιχειρηματικής δραστηριότητας²²⁴.

Σε κάθε περίπτωση, προκειμένου να κριθεί αν ο τόπος όπου βρίσκεται ένας server αποτελεί μόνιμη εγκατάσταση της επιχείρησης που ασκεί ηλεκτρονικό εμπόριο, πρέπει να συγκρίνεται αφενός η φύση των δραστηριοτήτων που εκτελούνται με τη βοήθεια του server και αφετέρου οι γενικές δραστηριότητες της επιχείρησης. Επί παραδείγματι, για μια επιχείρηση που ασχολείται με την πώληση προϊόντων μέσω Internet, δεν αρκεί να χρησιμοποιεί τον εξοπλισμό πληροφορικής αποκλειστικά για λόγους διαφήμισης και έκθεσης καταλόγου προϊόντων, ώστε να θεωρηθεί μόνιμη εγκατάστασή της, καθώς κύρια δραστηριότητά της παραμένει η πώληση. Εφόσον όμως μέσω του εν λόγω server διενεργούνται σωρευτικά η επεξεργασία της παραγγελίας, η σύναψη της ηλεκτρονικής σύμβασης με τον πελάτη, η διαχείριση της πληρωμής και η παράδοση του προϊόντος, τότε αναμφίβολα οι ενέργειες αυτές δεν μπορούν να θεωρηθούν βοηθητικές και συνεπώς, θεμελιώνουν την παρουσία μόνιμης εγκατάστασης²²⁵.

Συμπερασματικά, γίνεται δεκτό -καταρχήν σε θεωρητική βάση, ελλείψει νομολογιακής επεξεργασίας από τα εθνικά δικαστήρια- ότι ο server είναι δυνατό να συνιστά μόνιμη εγκατάσταση μιας επιχείρησης που δραστηριοποιείται στο ηλεκτρονικό εμπόριο, εφόσον πληρούνται τα ειδικότερα εννοιολογικά χαρακτηριστικά της μόνιμης εγκατάστασης· συνεπώς, για τη θεμελίωση της μόνιμης εγκατάστασης απαραίτητη είναι τόσο η εγκατάσταση ενός server, όσο και η άσκηση οικονομικής δραστηριότητας με σταθερή διάρκεια στον ορισμένο τόπο εγκατάστασης του server²²⁶. Προς αυτή την κατεύθυνση κινείται πάγια και η σχετική νομολογία του ΔΕΚ²²⁷, δυνάμει της οποίας δεν αρκεί η εγκατάσταση server ή άλλων πληροφοριακών μέσων στην ημεδαπή, ώστε να επιβληθούν άμεσοι φόροι στην αλλοδαπή επιχείρηση, αλλά απαιτείται και η παρουσία οργανωμένου προσωπικού. Σε αντίστοιχο συμπέρασμα κατέληγε κανείς και υπό το προϊσχύσαν νομοθετικό καθεστώς, ήτοι το ν. 2238/1994,

²²⁴ Βλ. OECD, «Commentary on Article 5», ό.π., No. 42.3.

²²⁵ Βλ. OECD, «Commentary on Article 5», ό.π., No. 42.9.

²²⁶ Πρβλ. αιτιολογική σκέψη 19 της Οδηγίας 2000/31/EK (EE L 178 της 12.7.2000, σ. 4).

²²⁷ Βλ. ΔΕΚ απόφ. 28.6.2007, υπόθ. C-73/06, Planzer Luxembourg Sàrl κατά Bundeszentralamt für Steuern, Συλλ. Νομ. 2007, σ. I-5655, ΔΕΚ απόφ. 17.7.1997, υπόθ. C-190/95, ARO Lease BV κατά Inspecteur van de Belastingdienst Grote Ondernemingen te Amsterdam, Συλλ. Νομ. 1997, σ. I-4383, και ΔΕΚ απόφ. 4.7.1985, υπόθ. 168/84, Gunter Berkholz κατά Finanzamt Hamburg-Mitte-Altstadt, Συλλ. Νομ. 1985, σ. 2251.

από τη στιγμή που ο server εντασσόταν ερμηνευτικά στην έννοια του «παραρτήματος»²²⁸ και μπορούσε να θεμελιώσει μόνιμη εγκατάσταση αλλοδαπής επιχείρησης στην Ελλάδα²²⁹.

Απεναντίας, το website ελλείπει υλικής υπόστασης και παρότι αποκαλύπτει περισσότερα στοιχεία από έναν server σχετικά με την εμπορική διαδικτυακή παρουσία της επιχείρησης δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να θεωρηθεί μόνιμη εγκατάσταση, όπως επίσης δεν δύναται να αποτελεί μόνιμη εγκατάσταση μιας επιχείρησης που συναλλάσσεται ηλεκτρονικά μέσω ενός website, μόνο η ύπαρξη συμφωνίας για φιλοξενία σε αυτό το website²³⁰.

Τούτων λεχθέντων, είναι πλέον σαφές, ότι η εισαγωγή κριτηρίων (ποσοτικών και ποιοτικών) στη συναλλαγή της μίσθωσης μέσω AirBnb , αλλά και για κάθε συναλλαγή που τελείται μέσω μιας ιστοσελίδας για βραχυχρόνια μίσθωση ακινήτου στην Ελλάδα, είναι το πλέον αποτελεσματικό νομοθετικό μέτρο για την αποτελεσματική επιβολή των φορολογικών μέτρων από την ελληνική πολιτεία.

4.4. Άμεση εφαρμογή του ισχύοντος κοινοτικού νομοθετικού πλαισίου και η δυνατότητα υποχρεωτικής επίλυσης των διαφορών αυτών μέσω της Ηλεκτρονικής Επίλυσης (Καταναλωτικών) Διαφορών.

Ως έχουμε ήδη αναφέρει ανωτέρω, στο οικείο κεφάλαιο 3.1.2., η πρόταση εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στις 9.12.2015 για τη ψήφιση ειδικής οδηγίας για τις συναλλαγές εκ συμβάσεων με ψηφιακά χαρακτηριστικά, αποτελεί μια ουσιαστική παρέμβαση του κοινοτικού νομοθέτη στο αρρύθμιστο πεδίο των ηλεκτρονικών συναλλαγών μέσω ιστοσελίδων ή εφαρμογών, με τα ψηφιακά χαρακτηριστικά της ηλεκτρονικής πλατφόρμας AirBnB. Η πρόταση ήρθε να συμπληρώσει τις παλαιότερες οδηγίες 2011/83/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της Ευρώπης στις 25 Οκτωβρίου 2011 για τα δικαιώματα των καταναλωτών, να τροποποιήσει εν μέρει την οδηγία του Συμβουλίου 93/13/ΕΕC σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων καταναλωτών, την οδηγία του 1999/44/ΕC σχετικά με ορισμένες πτυχές της πώλησης και των εγγυήσεων καταναλωτικών αγαθών, ομοίως του

²²⁸ Βλ. άρ. 100 παρ. 1 περ. α' του ν. 2238/1994.

²²⁹ Βλ. Θεοχαροπούλου, Η φορολογία εισοδήματος από ηλεκτρονικό εμπόριο, ό.π., σ. 281 επ.

²³⁰ Βλ. OECD, Are the Current Treaty Rules for Taxing Business Profits Appropriate for E-Commerce? Final Report, 2005, No. 17, σ. 7.

Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, και τέλος καταργώντας τις πολύ παλαιότερες οδηγίες 85/577/EEC και 97/7/EC.

Το σημαντικό είναι ότι η νεότερη πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, έρχεται να μεταρρυθμίσει άρδην τα ισχύοντα αναφορικά με το εφαρμοστέο δίκαιο σε συμβάσεις με ψηφιακά χαρακτηριστικά, αλλά και με τη δικαιοδοσία για την εκδίκαση των διαφορών που τυχόν προκύψουν δεδομένης της εδραίωσης μιας Ενιαίας Ψηφιακής Αγοράς. Για πρώτη φορά ορίζει ο κοινοτικός νομοθέτης συμβάσεις με ψηφιακά χαρακτηριστικά γενικού περιεχομένου (το πεδίο εφαρμογής θα είναι κάθε «ψηφιακό προϊόν»), ενώ θεσπίζεται ρητά η ευθύνη του παρόχου υπέρ του καταναλωτή στην περίπτωση πλημμελούς εκπλήρωσης. Τα ανωτέρω, αν και βρίσκονται σε πρώιμο στάδιο, μένει να ψηφιστούν από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και να εναρμονιστούν με το ελληνικό δίκαιο ώστε να αναδειχθεί η χρησιμότητά τους και στις συμβάσεις μέσω πλατφορμών διαμοιρασμού, καθώς, ως έχουμε καταλήξει, τα νομικά χαρακτηριστικά των συμβάσεων μέσω πλατφορμών βραχυχρόνιας μίσθωσης με τις καταναλωτικές συμβάσεις μεταξύ πολιτών κρατών μελών της Ε.Ε., είναι συναφή, ενώ τα ποσοτικά και ποιοτικά κριτήρια για την εφαρμογή του προσήκοντος φορολογικού συστήματος επ' αυτών των συναλλαγών και κερδών- είτε αναφερόμαστε σε καταναλωτικές συμβάσεις είτε σε συμβάσεις βραχυχρόνιας μίσθωσης μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας-, εδράζονται στην ίδια νομική θεωρία²³¹ με προεξέχουσα την κοινοτική νομοθεσία η οποία μόνο να ενισχύσει μπορεί την εσωτερική έννομη τάξη, ειδικά για νομικά ζητήματα νέων τεχνολογιών.

Μένει να εξεταστεί, σε αυτό το σημείο, εφόσον γίνει εννοιολογικά δεκτή η συνάφεια των καταναλωτικών διαφορών με εκείνη των διαφορών που προκύπτουν από συμβάσεις παροχής υπηρεσιών μίσθωσης μέσω των ηλεκτρονικών πλατφορμών βραχυχρόνιας μίσθωσης, εάν είναι εφαρμοστέα και εδώ στις ανακύπτουσες διαφορές των συμβαλλομένων μερών –και στις μεταξύ τους ανακύπτουσες αδικοπραξίες-η εναλλακτική επίλυση των διαφορών αυτών (ΕΕΔ). Οι φορείς ΕΕΔ είναι εξωδικαστικοί και ουδέτεροι, που βοηθούν τα μέρη να εξεύρουν λύση ή προτείνουν λύση. Ορισμένοι φορείς λειτουργούν σχεδόν εξ ολοκλήρου μέσω του διαδικτύου (*Online Dispute Resolution - ηλεκτρονική επίλυση διαφορών - ΗΕΔ*), αφορούν κυρίως διαδικτυακές συναλλαγές και ένα από τα βασικά πλεονεκτήματα της

²³¹ Βλ. αναλυτικά προηγούμενη υποενότητα.

ΕΕΔ και ΗΕΔ είναι το χαμηλό κόστος, οι απλές και ταχείες διαδικασίες και ότι τη λύση δίδει εξειδικευμένος φορέας.

Η ιδιωτική πρωτοβουλία έχει υλοποιήσει πολλές εφαρμογές, που ανάλογα με το περιεχόμενο και τη διαδικασία κατηγοριοποιούνται ως εξής²³²: i) Διαδικτυακός Συμβιβασμός: Παραδείγματα είναι το Cybersettle και το Clicknsettle. Το Cybersettle (1998) έχει χρησιμοποιηθεί σε περισσότερες από 200.000 περιπτώσεις επίλυσης ασφαλιστικών διαφορών και διαφορών από αδικοπραξίες. Ο αιτών και ο καθού υποβάλουν ο καθένας το χαμηλότερο και υψηλότερο ποσό συμβιβασμού που αποδέχονται. Τα ποσά δεν κοινοποιούνται στο άλλο μέρος. Αν υπάρχει αλληλοκάλυψη, η τυχόν διαφορά διαιρείται στη μέση. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται μέχρι να βρεθεί κοινός αποδεκτός τόπος. ii) Διαδικτυακή Διαιτησία: Το ICANN (*Internet Corporation for Assignment of Names and Numbers*) που απονέμει ονόματα διαδικτύου (domain names) χρησιμοποιεί την εφαρμογή Resolution για επίλυση διαφορών. Διαιτητές εκδίδουν δεσμευτικές αποφάσεις βάσει των ICANN Rules, δηλαδή υφίσταται υπαγωγή διαφοράς στη διαιτησία. iii) Διαδικτυακή Επίλυση Καταναλωτικών Διαφορών: Ενδιαφέρον παρουσιάζει η BBB Online: είναι η θυγατρική διαδικτυακή εφαρμογή της *Central Better Business Bureau (CBBB)* που παρέχει εναλλακτική επίλυση διαφορών από το 1912. Δεν είναι τελείως διαδικτυακό μέσο. Επιδιώκει πρώτα το συμβιβασμό και χρησιμοποιεί απλή διαμεσολάβηση με email ή με προσωπική διαμεσολάβηση ή με διαιτησία. iv) Διαδικτυακή Διαμεσολάβηση: Υιοθετείται από φορείς που πραγματοποιούν ηλεκτρονικές συναλλαγές, όπως το ebay, amazon, paypal. Χαρακτηριστικότερη είναι η eBay που προσφέρει διαδικτυακή επίλυση διαφορών μεταξύ πωλητών – αγοραστών που χρησιμοποιούν την πλατφόρμα ebay. Για την επίλυση των διαφορών χρησιμοποιείται η εφαρμογή Square Trade. Παρέχεται η δυνατότητα διαδικτυακής επίλυσης διαφορών με χρήση διαμεσολαβητή.

Αν δεν πετύχει η διαμεσολάβηση, ο διαμεσολαβητής μπορεί να υποδείξει λύση. Το ενδιαφέρον είναι ότι ήδη η Ευρωπαϊκή νομοθεσία έχει προβλέψει τους ανωτέρω εναλλακτικούς τρόπους επίλυσης ιδιωτικών διαφορών και ήδη αυτή η νομοθεσία θεωρείται διαδεδομένη στην πλειοψηφία των κρατών μελών.

²³² Esther van den Heuval, "Online Dispute Resolution as a Solution to Cross Border E-Disputes".

Η Οδηγία 2013/11/ΕΕ²³³ και ο Κανονισμός 524/2013/ΕΕ²³⁴ αποτελούν δύο αλληλοσυνδεόμενες και συμπληρωματικές πράξεις. Η Οδηγία ΕΕΔ προβλέπει πλήρη κάλυψη των καταναλωτικών διαφορών μέσω της ΕΕΔ σε επίπεδο ΕΕ είτε οι συναλλαγές είναι ηλεκτρονικές είτε συμβατικές. Αφορά απαιτήσεις καταναλωτών κατά εμπόρων – όχι αντίστροφα και όχι μεταξύ εμπόρων. Για την επίλυση διαφορών θα χρησιμοποιούνται πιστοποιημένοι φορείς ΕΕΔ. Η διαδικασία ΕΕΔ αφορά όλες τις συμβατικές διαφορές σε κάθε τομέα της αγοράς (π.χ. ταξίδια, τραπεζικές συναλλαγές, καθαριστήρια) και σε κάθε κράτος μέλος, με εξαίρεση την υγεία και την εκπαίδευση. Οι φορείς ΕΕΔ πρέπει να τηρούν ποιοτικά κριτήρια, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η αποτελεσματική, δίκαιη, ανεξάρτητη και διαφανής λειτουργία τους. Οι έμποροι που έχουν επιλέξει τη διαδικασία ΕΕΔ ή υποχρεούνται να το πράξουν, πρέπει να ενημερώνουν τους καταναλωτές σχετικά με την ΕΕΔ στην ιστοσελίδα τους και στη συγγραφή γενικών όρων της επιχείρησής τους. Οι έμποροι πρέπει να ενημερώνουν τους καταναλωτές σχετικά με τη διαδικασία ΕΕΔ, όταν μια διαφορά δεν μπορεί να επιλυθεί. Τα κράτη μέλη έχουν προθεσμία 24 μηνών μετά την έναρξη ισχύος της Οδηγίας 2013/11/ΕΕ για να τη μεταφέρουν στην εθνική τους νομοθεσία, δηλαδή έως 9.7.2015. Ο Κανονισμός ΗΕΔ δίνει τη δυνατότητα στους καταναλωτές της ΕΕ και τους εμπόρους να υποβάλουν τις τυχόν διαφορές που προκύπτουν από αγορές μέσω διαδικτύου σε διαδικασία επίλυσης μέσω διαδικτύου, χάρη στην ενιαία πανευρωπαϊκή πλατφόρμα για την ηλεκτρονική επίλυση διαφορών («πλατφόρμα ΗΕΔ») με μορφή διαλογικού ιστοτόπου (chatroom). Η πλατφόρμα ΗΕΔ θα συνδέει όλους τους εθνικούς φορείς ΕΕΔ. Αυτό το ενιαίο σημείο εισόδου έχει σχεδιαστεί έτσι ώστε να αποτελεί διαδραστικό δικτυακό τόπο φιλικό προς τον χρήστη, διαθέσιμο σε όλες τις επίσημες γλώσσες της ΕΕ και προσπελάσιμο δωρεάν. Οι εμπορευόμενοι μέσω διαδικτύου θα πρέπει επίσης να διαθέτουν από τους δικτυακούς τόπους τους ηλεκτρονικό σύνδεσμο με την πλατφόρμα ΗΕΔ για την ενημέρωση των καταναλωτών. Η πλατφόρμα ΗΕΔ έχει ήδη τεθεί σε δοκιμαστική λειτουργία από τις 9.1.2015. Οι καταναλωτές μπορούν να υποβάλουν καταγγελία σε απευθείας σύνδεση μέσω της πλατφόρμας ΗΕΔ, στη γλώσσα της επιλογής τους. Η πλατφόρμα ΗΕΔ θα κοινοποιεί στον έμπορο ότι έχει υποβληθεί

²³³ Οδηγία 2013/11/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 21ης Μαΐου 2013 για την εναλλακτική επίλυση καταναλωτικών διαφορών και για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2006/2004 και της οδηγίας 2009/22/ΕΚ.

²³⁴ Κανονισμός ΕΕ αριθ. 524/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 21ης Μαΐου 2013 για την ηλεκτρονική επίλυση καταναλωτικών διαφορών και για την τροποποίηση του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2006/2004 και της οδηγίας 2009/22/ΕΚ.

καταγγελία κατ' αυτού. Ο καταναλωτής και ο έμπορος τότε θα συμφωνήσουν ποιο φορέα ΕΕΔ θα χρησιμοποιήσουν για την επίλυση της διαφοράς τους. Όταν συμφωνήσουν ο επιλεγθείς φορέας ΕΕΔ θα λάβει γνώση της διαφοράς μέσω της πλατφόρμας ΗΕΔ.

Ο ν. 3898/2010 παρουσιάζει θέματα συμβατότητας προς το πιο πάνω πλαίσιο που έχουν επισημανθεί από σχολιαστές²³⁵. Αρκεί να σημειωθεί ότι στο Άρθρο 4 προβλέπεται ότι «Ο διαμεσολαβητής πρέπει να είναι δικηγόρος διαπιστευμένος ως διαμεσολαβητής» και μόνον «αν πρόκειται για διασυνοριακή διαφορά τα μέρη μπορούν να ορίσουν διαπιστευμένο διαμεσολαβητή που δεν έχει τη δικηγορική ιδιότητα» ή ότι στο Άρθρο 8 επιβάλλεται η παράσταση με πληρεξούσιο δικηγόρο. Σύμφωνα με την Οδηγία ΕΕΔ τα μέρη έχουν πρόσβαση στη διαδικασία, χωρίς να είναι υποχρεωμένα να χρησιμοποιήσουν δικηγόρο ή νομικό σύμβουλο (Άρθρο 8β). Αν λοιπόν μπορούν να επιλύονται ατομικές καταναλωτικές διαφορές μέσω ΕΕΔ και ιδίως ΗΕΔ, γιατί όχι και άλλες οικονομικές και συλλογικές διαφορές;

Εάν αναλογιστεί κανείς ότι ο πολλαπλασιασμός της χρήσης των ηλεκτρονικών πλατφορμών παγκοσμίως έχει ήδη γεννήσει καταχρηστικές συμπεριφορές επιχειρήσεων έναντι των χρηστών, και ήδη οι διαφορές αυτές έχουν απασχολήσει τα δικαστήρια ουσίας τόσο των Ηνωμένων Πολιτειών (όπου εδρεύει η AirBnB) αλλά και ετέρων Ευρωπαϊκών χωρών, είναι κοντά το αίτημα του νομοθέτη ανά τον κόσμο για την αποσυμφόρηση των δικαστηρίων υποθέσεων ήσσονος νομικής απαξίας αλλά ομοίας νομικής αξιολόγησης. Και τελικά η εισαγωγή θεσμών όπως η ηλεκτρονική επίλυση ιδιωτικών διαφορών και στον χώρο των ηλεκτρονικών πλατφορμών διαμοιρασμού τύπου AirBnb, όπως έχουν επισημάνει όλες οι πρόσφατες έρευνες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής²³⁶, κρίνονται άκρως αποτελεσματικοί ειδικά όταν το ζητούμενο είναι η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής ή της φοροαποφυγής, μιας και η τεχνολογική ανάπτυξη και εντός των μηχανισμών ελέγχου θεσμών της Ε.Ε., προωθεί

²³⁵ Κ. Κόμνιος, ONLINE Διαμεσολάβηση, Εφαρμογές Αστικού Δικαίου & Αστικού Δικονομικού Δικαίου 5/2013, 419, Σ. Μακρή, Online Dispute Resolution, ΔΕΕ 2/2009, 157.

²³⁶ Βλ. υποσημείωση 159, «The Cost of Non-Europe in the Sharing Economy Economic, Social and Legal Challenges and Opportunities», σελίδα 93 επόμενα, από τον Dr Andrew Lilico and Matthew Sinclair of Europe Economics, at the request of the Impact Assessment Unit of the Directorate for Impact Assessment and European Added Value, within the Directorate General for Parliamentary Research Services (DG EPRS) of the General Secretariat of the European Parliament. Διαθέσιμο στο [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/558777/EPRS_STU\(2016\)558777_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/558777/EPRS_STU(2016)558777_EN.pdf)

τις ηλεκτρονικές συναλλαγές και μάλιστα τα τελευταία έτη , θεσμοθετεί υπέρ της υποχρεωτικότητας αυτών στις καθημερινές συναλλαγές των πολιτών της.

Γ. Τελικές επισημάνσεις-Εκτιμήσεις.

Τα τελευταία χρόνια, η ιλιγγιώδης άνοδος των διαδικτυακών ηλεκτρονικών συμβάσεων σε συνδυασμό με την ιδιαίτερη φυσιογνωμία τους έχουν καταστήσει αναγκαία τη λήψη πρωτοβουλιών εκ μέρους της εκάστοτε πολιτείας, ώστε να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά το πλήθος των προκλήσεων που εγείρει η ανάδυση αυτής της νέας αγοράς. Βεβαίως, οι εν λόγω πρωτοβουλίες προϋποθέτουν τη σύμπραξη των εθνικών φορολογικών αρχών, ενόψει της *de facto* κατάργησης των συνόρων, την οποία επιφέρει η εξάπλωση του Internet. Προς αυτή την κατεύθυνση, μείζονα ρόλο καλούνται να διαδραματίσουν τόσο ο ΟΟΣΑ (σε διεθνή κλίμακα), όσο και η ΕΕ (σε ενωσιακή κλίμακα), καθώς επίσης και τα ίδια τα κράτη (σε εθνική κλίμακα). Πράγματι, η χάραξη σύγχρονης φορολογικής πολιτικής, προσαρμοσμένης στα δεδομένα της ήδη επελθούσας παγκοσμιοποιημένης ψηφιακής οικονομίας, μπορεί να γίνει μόνο μέσα από τη διακρατική συνεργασία. Ως εκ τούτου, κρίνεται απαραίτητη η συμβολή και ο συντονισμός των υπερεθνικών οργανισμών, προκειμένου να ανευρεθούν ευρέως αποδεκτοί τρόποι προσέγγισης της φορολογίας ηλεκτρονικών πλατφορμών διαμοιρασμού, στα πλαίσια των ενεργειών για την φορολόγηση του ηλεκτρονικού εμπορίου, τόσο ως προς τους άμεσους όσο και ως προς τους έμμεσους φόρους, και ειδικότερα για την φορολόγηση της βραχυχρόνιας μίσθωσης του τουριστικού καταλύματος μέσω των ανωτέρω διαδικτυακών πλατφορμών. Η πρόσφατη νομοθετική μεταρρύθμιση του Έλληνα νομοθέτη με το άρθρο 111 του ν.4446/2016 για τη βραχυπρόθεσμη μίσθωση μέσω ηλεκτρονικών πλατφορμών διαμοιρασμού, κινείται, κατά την άποψή μας, προς την ίδια -ως άνω-ορθή κατεύθυνση.

Όσον αφορά δε την ΕΕ, σημειώνεται μεν ότι υφίσταται επαρκές νομοθετικό οπλοστάσιο σχετικά με την επιβολή, είσπραξη και απόδοση του ΦΠΑ στις ηλεκτρονικές συναλλαγές, αλλά χρειάζεται δε ακόμη μεγαλύτερη προσήλωση στην αρχή της φορολογικής ουδετερότητας από τα κράτη μέλη, ώστε να μην υποπίπτει σε δυσμενέστερη φορολογική μεταχείριση το ηλεκτρονικό εμπόριο σε σύγκριση με το συμβατικό. Επιπροσθέτως, η απαίτηση για ουσιαστικότερη διαφάνεια στο Internet, που λειτουργεί αναντίρρητα προς όφελος των καταναλωτών, αλλά και των διοικητικών

αρχών, θα μπορούσε να ευοδωθεί με την επέκταση των ρυθμίσεων της Οδηγίας 2000/31/EK για το ηλεκτρονικό εμπόριο και στο φορολογικό τομέα. Με τον τρόπο αυτό, θα καθίστατο υποχρεωτική για τις επιχειρήσεις που ασκούν ηλεκτρονικά επιχειρηματική δραστηριότητα η ανάρτηση των βασικών πληροφοριών που προσδιορίζουν την ταυτότητά τους, όπως η επωνυμία, η έδρα και τα φορολογικά στοιχεία τους, στο website μέσω του οποίου δραστηριοποιούνται διαδικτυακά, ενώ πιθανή παραβίαση του κανόνα θα επέφερε φορολογικές κυρώσεις.

Πέραν των ανωτέρω, σκόπιμο είναι να υπομνησθεί ότι η εύλογη βούληση των κρατών για σύλληψη ολοένα και περισσότερης φορολογητέας ύλης, καθώς και η τάση για αυστηρή επιτήρηση του Διαδικτύου, δεν πρέπει να αποτελέσουν τροχοπέδη στην ανάπτυξη των ηλεκτρονικών πλατφορμών βραχυπρόθεσμης μίσθωσης είτε αυτές αντιμετωπισθούν ως εμπορικές συναλλαγές είτε ως εισόδημα από την ακίνητη περιουσία. Η πεμπτουσία του Internet, άλλωστε, δεν είναι παρά η ελευθερία που παρέχει στους χρήστες του να επικοινωνούν και να συμβάλλονται κατά το δοκούν. Σε καμία περίπτωση, όμως, αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να μεταβληθεί το Internet σε χώρο φορολογικής ασυδοσίας· συνεπώς, κρίσιμη είναι η ανεύρεση των προσηκόντων μηχανισμών, που συνδυάζουν τα προνομιακά χαρακτηριστικά των διαδικτυακών δραστηριοτήτων με την κρατική υποχρέωση σεβασμού της αρχής της φορολογικής δικαιοσύνης και την ταυτόχρονη αναγκαιότητα αποκόμισης σημαντικών πόρων από την επιβολή άμεσης και έμμεσης φορολογίας.

Τέτοιους μηχανισμούς, οι οποίοι διευκολύνουν τους φορολογικούς ελέγχους και θα συμβάλλουν στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και της επαγόμενης απώλειας εσόδων που προκαλείται από την αδυναμία σύλληψης των ηλεκτρονικών συναλλαγών, μπορεί να προσφέρει από τη μία το τραπεζικό σύστημα, μέσω του οποίου διενεργούνται οι περισσότερες ηλεκτρονικές συναλλαγές, και από την άλλη το ίδιο το Διαδίκτυο, χάρη στα υπερσύγχρονα τεχνολογικά χαρακτηριστικά του που επιτρέπουν την καταγραφή της πρόσβασης των χρηστών. Εν κατακλείδι, το Internet που φέρεται να είναι έως τώρα το κύριο μέρος του προβλήματος φορολογίας του ηλεκτρονικού εμπορίου, δύναται εν τέλει να αποτελέσει και το μέρος της λύσης αυτού.

Δ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ι) ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλεξανδρίδου Ελ., Το δίκαιο του ηλεκτρονικού εμπορίου, εκδ. Σακκ. 2004. – Της ίδιας, Η πρόταση οδηγίας της ΕΕ για το ηλεκτρονικό εμπόριο, ΔΕΕ 2000,113.
- Αλικάκος Π., Εξωδικαστική επίλυση διαφορών στο ηλεκτρονικό εμπόριο κατά την εθνική και την ευρωπαϊκή νομοθεσία, Αρμ 2005,1681.
- Ανθιμος Απ., Καθορισμός της διεθνούς δικαιοδοσίας στις καταναλωτικές συμβάσεις που συνάπτονται μέσω internet, Αρμ 2001,1723.
- Αποστολόπουλος Χ., Η ερμηνεία της αρχής της χώρας προέλευσης στην Οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο ως κανόνας σύγκρουσης του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου, ΔΕΕ 2004,266.
- Βασιλακάκης Ε., Ανταγωνισμός ιδ.δ.δ. και ομοιόμορφου ουσιαστικού δικαίου στο εμπορικό δίκαιο εις το Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο του Εμπορίου, 17ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, Νομική Βιβλιοθήκη, έκδοση 2008 σελ. 31. – Του ίδιου, Ειδικές βάσεις διεθνούς δικαιοδοσίας επί διαφορών από σύμβαση και από αδικοπραξία (Άρθρο 5 σημ.1 και σημ. 3 του Κανονισμού 44/2001), εκδ. Σακκ. 2004. – Του ίδιου, Η δωσιδικία του τόπου του ζημιογόνου γεγονότος σε περίπτωση επαπειλούμενων αδικοπραξιών (κατά το άρθρο 5 σημ.3 του Κανονισμού 44/2001), Αρμ 2005,3.
- Γεωργακόπουλος Λ., Ηλεκτρονικοποίηση έννομων σχέσεων-ηλεκτρονική υπογραφή και «ηλεκτρονικό αξιόγραφο»-όχι νέα πλάσματα δικαίου, ΔΕΕ 6/2005,751 επ.
- Γεωργακόπουλος Χ., Ο αντίκτυπος της τεχνολογίας peer to peer στην προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας στο πεδίο του διαδικτύου, ΧρΙΔ 2008,491.
- Γεωργιάδης Γ., Η σύναψη σύμβασης μέσω του διαδικτύου, 2003.
- Γραμματικάκη-Αλεξίου Α., Internet και Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο. Συμβατικές και Αδικοπρακτικές Ενοχές στον Κυβερνοχώρο, Αρμ 1998,409.
- Δελούκα-Ιγγλέση Κ., Νομικά Θέματα Ηλεκτρονικού Εμπορίου, εκδ. Αντ. Σακκ. 2005. – Της ίδιας, Η προστασία του καταναλωτή από την άμεση διαφήμιση στο διαδίκτυο, ΔιΜΕΕ 4/2004,485.
- Δεσποτίδου Α, Ζητήματα προστασίας του καταναλωτή στις συμβάσεις από απόσταση κατά το άρθρο 4 Ν 2251/1994, ΕπισκΕΔ Γ/2005,563 επ.
- Δημαράς Ν., Εμπορικές συμβάσεις μέσω διαδικτύου, ΔΕΕ 2/2008,164.
- Διαμαντή Ε., Ευθύνη των μεσαζόντων παροχής υπηρεσιών στο διαδίκτυο κατά το ΠΔ 131/2003, ΔΕΕ 10/2004,986 επ.
- Ζέκος Γ., Ιδιόχειρες ηλεκτρονικές υπογραφές και ηλεκτρονικές συμβάσεις, ΔΕΕ 2004,630.
- Θεοχαροπούλου Ε., Η φορολογία εισοδήματος από ηλεκτρονικό εμπόριο,Εκδόσεις Σάκκουλα, 2007.

- Ιγγλεζάκης Ι., Οι νομικές ρυθμίσεις για τις ψηφιακές υπογραφές-Η οδηγία 1999/93/EK και οι εθνικές νομοθεσίες, ΕπισκεΔ 20006,21επ. – Του ίδιου, Επιτρεπόμενες πράξεις στο Διαδίκτυο εκ μέρους των χρηστών από τη σκοπιά του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας, ΔΕΕ 2007/670.
- Καραδημητρίου Κ., Η ηλεκτρονική υπογραφή ως μέσο ασφαλείας των συναλλαγών στο ηλεκτρονικό εμπόριο, εκδ. Σακκ. 2008. – Του ίδιου: Ηλεκτρονικές υπογραφές: προβλήματα και σκέψεις με αφορμή το ΠΔ150/2001 Αρμ 2002,1535.
- Καράκωστας Ι. ,Δίκαιο & Internet, εκδ. Π.Ν. Σακκ. 2003. – Του ίδιου, Βασικά ζητήματα προστασίας του καταναλωτή στο διαδίκτυο, ΔΕΕ 5/2004,501. – Του ίδιου, Η Προστασία της ιδιωτικότητας στην Κοινωνία της Πληροφορίας ΔιΜΕΕ 2004,55.
- Καρεκλής Π, Επιπτώσεις του Internet στη λειτουργία και κερδοφορία των επιχειρήσεων. Οφέλη από τη χρήση υπηρεσιών ηλεκτρονικής τραπεζικής, ΔΕΕΤ 34, 2003,41.
- Κατσανάκη Σ., Ευθύνη παρόχων υπηρεσιών Internet κατά τη διαμεσολάβηση στη διακίνηση παράνομου υλικού, ΧρΙΔ Η/2008,271.
- Κουτσούμπας Θ., Ηλεκτρονικό εμπόριο- Νομικοί προβληματισμοί στα πλαίσια εφαρμογής των κοινοτικών και εθνικών ρυθμίσεων, ΔΕΕ 2006/382. – Του ίδιου, Προστασία καταναλωτή στην εξ αποστάσεως εμπορία χρηματοοικονομικών προϊόντων σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό και Εθνικό Δίκαιο, ΧρΙΔ Ε/2005,953.
- Μακρής Σ., Η προστασία του καταναλωτή στα πλαίσια του ηλεκτρονικού εμπορίου μετά τη μεταφορά των Οδηγιών 97/7/EK και 2000/31/EK στο ελληνικό δίκαιο, ΔΕΕ 2004/890.
- Παπαδοπούλου Μ.-Δ., Ο ρόλος των φορέων παροχής διαδικτυακών υπηρεσιών (ISPs) στην ανταλλαγή παράνομων αρχείων μέσω των peer to peer δικτύων-Υποχρέωση εφαρμογής τεχνολογικών μέτρων προστασίας; ΔιΜΕΕ 4/2007,51.
- Παπαστερίου, Γενικές Αρχές του Αστικού Δικαίου,β' έκδ., Αθήνα-Θεσσαλονίκη: 2009, σ. 355.
- Πεδιαδιτάκη, «Το ηλεκτρονικό εμπόριο και οι κανόνες των διεθνών συμβάσεων αποφυγής διπλής φορολογίας για τη φορολογία των κερδών των επιχειρήσεων», σ. 552.
- Σαββαΐδου, «Οι φορολογικές συνέπειες της μεταφοράς της κατοικίας σε μη συνεργάσιμα κράτη ή κράτη με προνομιακό φορολογικό καθεστώς», ΔΦΝ, 2013, σ. 979 επ.
- Σινανιώτη-Μαρούδη Α., Διεθνής δικαιοδοσία και εφαρμοστέο δίκαιο στις συναλλαγές μέσω του διαδικτύου, εις Το ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο του Εμπορίου, 17ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, Σύνδεσμος Ελλήνων Εμπορικολόγων, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη 2008, σελ.269.
- Σκορδάκης Χ., Ηλεκτρονικό Εμπόριο και Προστασία του Καταναλωτή στο Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΔιΜΕΕ 1-2006. – Του ίδιου, Ηλεκτρονικό Διακοινοτικό Εμπόριο και Εφαρμοστέο Δίκαιο στις Συμβατικές Ενοχές, 17ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, Σύνδεσμος Ελλήνων Εμπορικολόγων, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη 2008.
- Σπυρόπουλος Στ., Η διάκριση των παρόχων υπηρεσιών στο διαδίκτυο και η οριοθέτηση της ευθύνης τους με βάση την κοινοτική οδηγία 2000/31/EK σχετικά με το

- ηλεκτρονικό εμπόριο, ΔιΜΕΕ 3/2005,372. – Σταματούδη Ε, Κοινοτικό Κανονιστικό Πλαίσιο για τα Δίκτυα και τις Υπηρεσίες Ηλεκτρονικών Επικοινωνιών με έμφαση στην Οδηγία Πλαίσιο 2002/21/ΕΚ, ΔιΜΕΕ 3/2004,339
- Θεοχαροπούλου, Η φορολογία εισοδήματος από ηλεκτρονικό εμπόριο, Αθήνα-Κομοτηνή: 2007.
- Μιχαηλίδης, «Φορολόγηση των συναλλαγών στο διαδίκτυο», ΔΕΕ, 2010, σ. 419.
- Μπάρμπα, Φορολογία εισοδήματος, δ' έκδ., Αθήνα-Θεσσαλονίκη: 2011, σ. 233.
- Κ. Φινοκαλιώτη, Φορολογικό Δίκαιο, Ε' έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, σ. 323-324.
- Φορτσάκη/Σαββαΐδου, Φορολογικό Δίκαιο, δ' έκδ., Αθήνα: 2013.
- Φορτσάκη, «Ζητήματα φορολογίας του ηλεκτρονικού εμπορίου», ΝομΕπ, 30/2001
- Φωτόπουλου/Βραχάτη, «Στοιχεία διεθνούς φορολογικού δικαίου», σε: Παμπούκη (επιμ.), Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών, σ. 1428.
- Χαρακτινιώτης Στ., Ηλεκτρονικό Διακοινοτικό Εμπόριο και Εφαρμοστέο δίκαιο στις Συμβατικές Ενοχές, εις Το ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο του Εμπορίου, 17ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, Σύνδεσμος Ελλήνων Εμπορικολόγων, εκδ. 2008, σελ. 521.
- Χριστοδούλου Κ., Ηλεκτρονικά έγγραφα και ηλεκτρονική δι- καιοπραξία, 2004. – Του ίδιου, Αστική Ευθύνη του παρόχου δικτύου ως μεσάζοντος στην παροχή υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ΔιΜΕΕ 2004,350 επ. – Του ίδιου, Προστασία της προσωπικότητας και της συμβατικής ελευθερίας στα κοινωφελή δίκτυα, 2007

ii) ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (BIBLIOGRAPHY).

- Albinsson, P.A., & Perera, B.Y. (2012). Alternative marketplaces in the 21st century: Building community through sharing events. *Journal of Consumer Behaviour*, 11(4), 303–315.
- Allee, V. (2003), *The Future of Knowledge. Increasing Prosperity Through Value Networks*, Elsevier, Burlington, MA.
- Bauwens, M. (2014), *Peer to peer. De circulaire stad*, Pakhuis De Zwijger, Amsterdam.
- Bishop, P., Hines, A. and Collins, T. (2007), “The current state of scenario development: an overview of techniques”, *Foresight*, Vol. 9 No. 1, pp. 5-25.
- Benkler Yochai, *Sharing Nicely: On Shareable Goods and the Emergence of Sharing as a Modality of Economic Production*, 114 *YALE L.J.* 273, 334 (2004);
- Belk, R. (2010). *Sharing*. *Journal of Consumer Research*, 36(5), 715–734;
- Blickhan, M., Bürk, T. and Grube, N. (2014), “Touristification in Berlin. suburban”, *Zeitschrift für kritische Stadtforschung*, Vol. 2 No. 1, pp. 167-80.
- Boswijk, A. (2013), “The power of the economy of experiences. New ways of value creation”, in Sundo, J. and Sörensen, F. (Eds), *Handbook on the Experience Economy*, Edward Elgar, Cheltenham, pp. 171-176.
- Boswijk, A., Peelen, E. and Olthof, S. (2015), *Economie van Experiences*, Pearson, Amsterdam.
- Borkowski, S. (2002). *Electronic Commerce, Transnational Taxation and Transfer Pricing: Issues and Practices*. *The International Tax Journal*, 28(2), 1-36.

- Botsman, R. and Rogers, R. (2010), "Beyond zipcar: collaborative consumption", *Harvard Business Review*, Vol. 88 No. 10, p. 30.
- Botsman, R. and Rogers, R. (2011), *What's Mine is Yours. How Collaborative Consumption is Changing the Way We Live*, Harper Collins, London.
- Brand, R. and Rocchi, S. (2011), *Rethinking Value in a Changing. A Model for Strategic Reflection and Business Transformation*, Philips Design, Amsterdam.
- Browder L. Olin. , *The Taming of a Duty—The Tort Liability of Landlords*, 81 *MICH. L. REV.* 99,113–16 (1982).
- Cohen Molly & Corey Zehngelot, *What's Old Becomes New: Regulating the Sharing Economy*, 58 *BOSTON B.J.* 6 (2014).
- Chaffee C. Eric & Geoffrey C. Rapp, *Regulating Online Peer-to-Peer Lending in the Aftermath of Dodd-Frank: In Search of an Evolving Regulatory Regime for an Evolving Industry*, 69 *WASH. & LEE L. REV.* 485 (2012).
- Christensen Clayton, *THE INNOVATOR'S DILEMMA: WHEN NEW TECHNOLOGIES CAUSE GREAT FIRMS TO FAIL* 23–24 (1997);
- Cortez Nathan, *Regulating Disruptive Innovation*, 29 *BERK. TECH. L.J.* 175, 177 n.2 (2014).
- Cunningham A. Roger , *The New Implied and Statutory Warranties of Habitability in Residential Leases: From Contract to Status*, 16 *URB. L. ANN.* 3, 74 (1979).
- Edelman Benjamin & Michael Luca, *Digital Discrimination: The Case of Airbnb.com* (Harvard Business School, Working Paper No. 14-054, 2014).
- Eisenmann, T., Parker, G. and Alstyne, V.W. (2006), "Strategies for two-sided markets", *Harvard Business Review*, Vol. 84 No. 10, p. 92.
- Enger, A., Sandvik, K. and Iversen, E.K. (2014), "Developing scenarios for the Norwegian travel industry 2025", *Journal of Tourism Futures*, Vol. 1 No. 1, pp. 6-19.
- Evans David & Michael Noel, *Defining Antitrust Markets When Firms Operate Two-Sided Platforms*, 2005 *COLUM. BUS. L. REV.* 667 (2005).
- EY España (2015), *Impactos derivados del exponencial crecimiento de los alojamientos turísticos en viviendas de alquiler en España, impulsado por los modelos y plataformas de comercialización P2P*, Exceltur, Madrid.
- Fang, Y., & Neufeld, D. (2009). Understanding sustained participation in Open Source software projects. *Journal of Management Information Systems*, 25(4), 9–50.
- Felson, M. and Spaeth, J. (1978) *Community Structure and Collaborative Consumption A Routine Activity Approach*. 'The American Behavioral Scientist.' Mar/Apr; p. 21; p.4.
- Finley, K. (2013), *Trust in the Sharing Economy: An Exploratory Study*, Centre for Cultural Policy Studies, University of Warwick, Warwick.
- Füller, H. and Michel, B. (2014), "'Stop being a tourist!' New dynamics of urban tourism in Berlin-Kreuzberg", *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 38 No. 4, pp. 1304-18.
- Gamage David & Devin J. Heckman, *A Better Way Forward for State Taxation of E-Commerce*, 92 *B.U. L. REV.* 483, 484 (2012).
- Gansky, L. (2010), *Why the Future is Sharing*, Penguin Group, New York, NY.

- Glind, P.V. (2013), “The consumer potential of collaborative consumption. Identifying (the) motives of Dutch collaborative consumers & measuring the consumer potential of collaborative consumption within the municipality of Amsterdam”, master thesis, Utrecht University, Utrecht.
- Goldman Gary, Uniform Commercial Landlord and Tenant Act—A Proposal to Reform “Law Out of Context”, 19 T.M. COOLEY L. REV. 175, 185–91 (2002);
- Green, J. (2007), *Democratizing the Future: Towards a New Era of Creativity and Growth*, Philips Design, Amsterdam.
- Guttentag, D. (2013), “Airbnb: disruptive innovation and the rise of an informal tourism accommodation sector”, *Current Issues in Tourism*, pp. 1-26
- Hamari, J., Sjöklint, M. and Ukkonen, A. (2015), “The sharing economy: why people participate in collaborative consumption”, *Journal of the Association for Information Science and Technology*. doi: 10.1002/asi.23552 (ahead of print), διαθέσιμο στο : SSRN 2271971.
- Herman, R., Ardekani, S.A. and Ausubel, J.H. (1990), “Dematerialization”, *Technological Forecasting and Social Change*, Vol. 38 No. 4, pp. 333-47.
- Holte, H.F. and Stene, A.-K. (2014), “A new lease on life: why do Norwegian consumers participate in collaborative consumption? A case study of Airbnb and Bilkollektivet”, master thesis, Norwegian School of Economics, Bergen.
- Ikkala, T. and Lampinen, A. (2014), “Defining the price of hospitality: networked hospitality exchange via Airbnb”, *Proceedings of the Companion Publication of the 17th ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work & Social Computing*, ACM, Baltimore, MD, pp. 173-6.
- Ikkala, T. and Lampinen, A.(2015), “Monetizing network hospitality: hospitality and sociability in the context of Airbnb”, *Proceedings of the 18th ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work & Social Computing*, ACM, Vancouver, pp. 1033-44.
- IPSOS (2013), “Many see sharing one’s belongings online as a great way to earn extra money”,
- IPSOS Public Affairs, 20 May, διαθέσιμο στο:
www.ipsos-na.com/download/pr.aspx?id¼12731
- Ismail, S., Malone, M., van Geest, Y. and Diamandis, P. (2014), *Exponential Organizations: Why New Organizations are Ten Times Better, Faster and Cheaper than Yours (and What to Do About It)*, Diversion Books, New York, NY.
- Kagermeier, A., Köller, J. and Stors, N. (2015), “Airbnb als share economy- Herausforderung für Berlin und die Reaktionen der Hotelbranche”, *Studien zur Freizeit- und Tourismusforschung*.
- Kalandides, A., Kather, M. and Köper, P. (2015), *LoBÜSch: Lokale Beschäftigungseffekte durch Übernachtungstourismus im Schöneberger Norden*, Inpolis, Berlin.
- Kaplan, R.A. and Nadler, M.L. (2015), “Airbnb: a Case Study in occupancy regulation and taxation”, No. 82, *The University of Chicago Law Review Dialogue*, pp. 103-115.

- Kasimir, S. (1996), *The Myth of Mondragon: Cooperatives, Politics, and Working Class Life in a Basque Town*, SUNY Press, Albany, NY.
- Korngold Gerald, *Whatever Happened to Landlord-Tenant Law*, 77 NEB. L. REV. 703, 706 (1998); Mary Ann Glendon, *The Transformation of American Landlord-Tenant Law*, 23 B.C. L. REV. 503, 518–19 (1982).
- Kostakis, V. and Bauwens, M. (2014), *Network Society and Future Scenarios for a Collaborative Economy*, Palgrave Macmillan, Basingstoke and New York, NY.
- Kurtz, M. (2014), *In focus: Airbnb's inroads into the hotel industry*, HVS, Houston, TX.
- Lambert Paul, *SOCIAL NETWORKING: LAW, RIGHTS AND POLICY* 13–15 (2014).
- Lehr, D.D. (2015), "An analysis of the changing competitive landscape in the hotel industry regarding Airbnb", master thesis, Dominican University of California, San Rafael, CA.
- Liang, L.J. (2015), "Understanding repurchase intention of Airbnb consumers: perceived authenticity, EWOM and price sensitivity", master thesis, University of Guelph, Guelph.
- Lindgren, M. and Bandhold, H. (2009), *Scenario Planning. The Link Between Future and Strategy*, Palgrave Macmillan, New York, NY.
- Lorek, S and D. Fuchs. Strong sustainable consumption governance - precondition for a degrowth path? *Journal of Cleaner Production* xxx (2011) pp 1-8.
- McNamara, B. (2015), "Airbnb: a not-so-safe resting place", *Colorado Technology Law Journal*, Vol. 13 No. 1, pp. 149-169.
- Marti Sergio & Hector Garcia-Molina, *Taxonomy of Trust: Categorizing P2P Reputation Systems*, 50 *COMPUTER NETWORKS* 472 (2006).
- Maxfield, B. (2015), "Thinking about how to properly tax internet and cloud based businesses", University of Southern California, Los Angeles, CA.
- New York State Attorney General (2014), "Airbnb in the city", Office of the New York State Attorney General Eric T. Schneiderman, New York, NY.
- Noveck Beth Simone, *Trademark Law and The Social Construction Of Trust: Creating the Legal Framework for Online Identity*, 83 *WASH. U. L.Q.* 1733, 1777–84 (2005).
- ORSI Janelle, *PRACTICING LAW IN THE SHARING ECONOMY: HELPING PEOPLE BUILD COOPERATIVES, SOCIAL ENTERPRISE, AND LOCAL SUSTAINABLE ECONOMIES* (2013).
- Postma, A. (2013), "Anticipating the future of European tourism", in Postma, A., Yeoman, I. and
- Oskam, J. (Eds), *The Future of European Tourism*, European Tourism Futures Institute, Leeuwarden, pp. 290-305.
- Prahalad, C.K. and Ramaswamy, V. (2004), *The Future of Competition: Co-Creating Unique Value with Customers*, Harvard Business Press, Boston, MA.
- Ramaswamy, V. and Gouillart, F.J. (2010), *The Power of Co-Creation: Build it with Them to Boost Growth, Productivity, and Profits*, Simon and Schuster, New York, NY.
- Ridder, W. (2011), *De Wereld Breekt Open, Strategisch Inspelen op de nieuw tijd*, Prentice Hall, Amsterdam.

- Rifkin, J. (2000), *The Age of Access. The New Culture of Hypercapitalism Where All of Life is a Paid-for Experience*, Penguin Putnam Inc., New York, NY.
- Rifkin, J. (2014), *The Zero Marginal Cost Society: The Internet of Things, the Collaborative Commons, and the Eclipse of Capitalism*, Palgrave Macmillan, London.
- Rochet, J.-C. and Tirole, J. (2004), “Two-sided markets: an overview”, IDEI Working Paper No. 258, Institut d’Économie Industrielle, Toulouse.
- Slattey Paul, Note, *Square Pegs in a Round Hole: SEC Regulation of Online Peer-to-Peer Lending and the CFPB Alternative*, 30 YALE J. ON REG.233 (2013);
- Stors, N. and Kagermeier, A. (2015), “Motives for using Airbnb in metropolitan tourism – why do people sleep in the bed of a stranger?”, *Regions Magazine*, Vol. 299 No. 1, pp. 17-19.
- Super A. David , *The Rise and Fall of the Implied Warranty of Habitability*, 99 , CALIF. L. REV. 389 (2011), 401–03;
- Yannopoulou, N., Moufahim, M. and Bian, X. (2013), “User-generated brands and social media: Couchsurfing and AirBnb”, *Contemporary Management Research*, Vol. 9 No. 1, pp. 85-90.
- Yeoman, I. and McMahon-Beattie, U. (2005), “Developing a scenario planning process using a blank piece of paper”, *Tourism and Hospitality Research*, Vol. 5 No. 3, pp. 273-285.
- Yeoman, I., Tan Li Yu, , R., Mars, M. and Wouters, M. (2012), *2050 – Tomorrow’s Tourism*, Channelview, Bristol, CT.
- Yeoman, I., Davies, J., Wheatley, C., Mars, M.S.H. and Butterfield, S. (2012), *Tourism2050: Scenarios for New Zealand*, Victoria University of Wellington, Wellington.
- Yochai Benkler, *The Wealth of networks: how social production transforms markets and freedom* 100 (2006).
- Zervas, G., Proserpio, D. and Byers, J. (2014), “The rise of the sharing economy: estimating the impact of Airbnb on the hotel industry”, research paper, Boston U. School of Management, Boston, MA.

iii) Βιβλιογραφικές αναφορές σε sites / επιστημονικά περιοδικά (είσοδος στις ιστοσελίδες 16/10/2016-18/11/2016).

- Airbnb (2012), “Study finds that Airbnb hosts and guests have major positive effect on city economies”, Airbnb, San Francisco, CA, 9 November, διαθέσιμο στο <https://www.airbnb.gr/press/news/study-finds-that-airbnb-hosts-and-guests-have-major-positive-effect-on-city-economies>
- Airbnb (2013a), “New study: Airbnb community contributes €185 million to Parisian economy”, Airbnb, San Francisco, CA, 12 June, διαθέσιμο στο : <https://www.airbnb.gr/press/news/new-study-airbnb-community-contributes-185-million-to-parisian-economy>
- Airbnb (2013b), “New study: Airbnb community makes Amsterdam economy stronger”, Airbnb,

- San Francisco, CA, 18 June, διαθέσιμο στο: <https://www.airbnb.gr/press/news/new-study-airbnb-community-makes-amsterdam-economy-stronger>
- Airbnb (2013c), “New study: Airbnb generated \$632 million in economic activity in New York”, Airbnb, San Francisco, CA, 22 October, διαθέσιμο στο : <https://www.airbnb.nl/press/news/new-study-airbnb-generated-632-million-in-economic-activity-in-new-york>
- Airbnb (2013d), “New study: Airbnb community generates \$824 million in economic activity in the UK” Airbnb, San Francisco, CA, διαθέσιμο στο : <https://www.airbnb.nl/press/news/new-study-airbnb-community-generates-824-million-in-economic-activity-in-the-uk>
- Airbnb (2013e), “New study: Airbnb community contributes \$175 million to Barcelona’s economy”, Airbnb, San Francisco, CA, διαθέσιμο στο : <https://www.airbnb.nl/press/news/new-study-airbnb-community-contributes-175-million-to-barcelona-s-economy>
- Airbnb (2013f), “Impacto económico de Airbnb en Barcelona y en Cataluña”, Airbnb, San Francisco, CA. Airbnb (2014a), “New study: Airbnb community generates \$61 million in economic activity in Portland”, Airbnb, San Francisco, CA, διαθέσιμο στο : www.airbnb.nl/press/news/new-study-airbnb-community-generates-61-million-in-economic-activity-in-portland
- Airbnb (2014b), “New study: Airbnb community generates \$312 million in economic impact in LA”, Airbnb, San Francisco, CA, 4 December, διαθέσιμο στο : <https://www.airbnb.gr/press/news/new-study-airbnb-community-generates-61-million-in-economic-activity-in-portland>
- Airbnb (2014c), “New study: Airbnb community generates \$51 million in economic impact in Boston”, Airbnb, San Francisco, CA, 19 December, διαθέσιμο στο : www.airbnb.nl/press/news/new-study-airbnb-community-generates-51-million-in-economic-impact-in-boston
- Airbnb (2015), “Airbnb community tops \$1.15 billion in economic activity in New York City”, Airbnb, San Francisco, CA, 12 May, διαθέσιμο στο : www.airbnb.com/press/news/airbnb-community-tops-1-15-billion-in-economic-activity-in-new-york-city
- Arias Sans, A. (2015), “Desmontant Airbnb. Apunts crítics sobre el cas de Barcelona”, 1 July, διαθέσιμο στο: <http://latramaurbana.net/2015/07/01/desmontant-airbnb-apunts-critics-sobre-el-cas-de-barcelona/#more-1245>
- Bahceli, Y. (2015), “Netherlands to make room in rules to stimulate ‘sharing economy’”, Reuters, 20 July, διαθέσιμο στο : www.reuters.com/article/2015/07/20/dutch-sharing-idUSL5N1002JX20150720
- Bardhi, F., & Eckhardt, G.M. (2012). Access-based consumption: The case of car sharing. *Journal of Consumer Research*, 39(4), 881–898.
- Botsman, R. (2010/2015), “The case for collaborative consumption”, TEDx Sydney, May, Διαθέσιμο στο: www.ted.com/talks/rachel_botsman_the_case_for_collaborative_consumption
- Botsman, R. (2015), “Defining the sharing economy: what is collaborative consumption – and what isn’t?”, *Fast Company*, 27 May, διαθέσιμο στο :

- www.fastcoexist.com/3046119/defining-the-sharing-economy-what-is-collaborative-consumption-and-what-isnt
- Cogolludo, S. (2015), “Barcelona condonará la multa a apartamentos ilegales si van a alquiler social”, El Mundo, 5 August, διαθέσιμο στο : www.elmundo.es/cataluna/2015/08/05/55c1d78d46163f32678b45ab.html
- Coldwell, W. (2014), “Airbnb’s legal troubles: what are the issues?”, The Guardian, 8 July, διαθέσιμο στο : www.theguardian.com/travel/2014/jul/08/airbnb-legal-troubles-what-are-the-issues
- Consigli, M., Gallagher, M., Kumar, M., Mehta, N., Purnell, J. and Templeton, R. (2012), “EIS final project: Airbnb”, Dartmouth College, Hanover.
- Cornelis, A. (1988), Logica Van het gevoel. Stabiliteitslagen in de cultuur als nesteling der emoties, Stichting Essence, Diemen.
- Cox, M. (2015), “Adding data to the debate”, Amsterdam, 3 September, διαθέσιμο στο : <http://insideairbnb.com/amsterdam/>
- Croft, A. (2015), “Airbnb remains symbol of Barcelona's growing unease with tourism”, Skift, 26 August, διαθέσιμο στο : <http://skift.com/2015/08/26/airbnb-remains-symbol-of-barcelonas-growing-unease-with-tourism/>
- Dickey, M.R. (2014), “Some Airbnb hosts in San Francisco are at risk of eviction”, Business Insider, 7 April, διαθέσιμο στο: www.businessinsider.com/airbnb-hosts-san-francisco-risk-eviction-2014-4?IR¼T
- Folger, J. (2015), “The pros and cons of using Airbnb”, Investopedia, 30 January, διαθέσιμο στο: www.investopedia.com/articles/personalfinance/032814/pros-and-cons-using-airbnb.asp
- Frenken, K., Meelen, T., Arets, M. and Glind, P.V. (2015), “Smarter regulation for the sharing economy”, The Guardian, 20 May, available at: www.theguardian.com/science/political-science/2015/may/20/smarter-regulation-for-the-sharing-economy
- Hill, D. (2015), “The secret of Airbnb’s pricing algorithm”, IEEE Spectrum, 20 August, διαθέσιμο στο : <http://spectrum.ieee.org/computing/software/the-secret-of-airbnbs-pricing-algorithm>
- Hooper, J. (2015), “Tourist hotspots around the world are crowded with new visitors – but are they all welcome?”, The Guardian, 25 July, διαθέσιμο στο: www.theguardian.com/business/2015/jul/25/tourist-hotspots-visitors-developing-countries
- Huston, C. (2015), “As Airbnb grows, hotel prices expected to drop MarketWatch”, Marketwatch, 13 August, διαθέσιμο στο: www.marketwatch.com/story/as-airbnb-grows-hotel-prices-expected-to-drop-2015-08-13
- Jordan, G. (2015), “Airbnb not just a worry, but ‘tectonic shift’”, Hotel News Now, 26 August, διαθέσιμο στο : www.hotelnewsnow.com/Article/16545/Airbnb-not-just-a-worry-but-tectonic-shift
- Kaplan, A.M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite, The challenges and opportunities of Social Media. Business Horizons, 53(1), 59–68.

- Kirkland, R. (2014), “The future of Airbnb in cities”, McKinsey & Company – Insights and Publications, November, διαθέσιμο στο: www.mckinsey.com/insights/travel-transportation/the-future-of-airbnb-in-cities
- Kohda, Y. and Masuda, K. (2013), “How do sharing service providers create value?”, Service and Knowledge Innovation Center (SAKI Center), διαθέσιμο στο: http://saki.siit.tu.ac.th/acis2013/uploads/final/20_2d8e033c4413c7764bc013ce1b32dd0d/acis2013-sharing-service-value%20revisions.pdf
- Kok, R. (2015), “NBTC en Airbnb starten gezamenlijke campagne”, Misset Horeca, 6 May, διαθέσιμο στο: www.missethoreca.nl/hotel/nieuws/2014/11/nbtc-en-airbnb-starten-gezamenlijke-campagne-10159164
- Marzorati, G. (2015), “San Francisco moves to tighten Airbnb law”, KQED News, April 23, διαθέσιμο στο: <http://www.kqed.org/news/2015/04/23/San-Francisco-Tighten-Airbnb-Law>
- Nicholls, R. (2015), “Who bears the cost when your Uber or Airbnb turns bad?”, The Conversation, 27 April, διαθέσιμο στο: <https://theconversation.com/who-bears-the-cost-when-your-uber-or-airbnb-turns-bad-39699>
- Oates, G. (2015), “Travel Portland CEO on acting like a first-tier destination”, Skift, 13 October, διαθέσιμο στο : <http://skift.com/2015/10/13/travel-portland-ceo-on-acting-like-a-first-tier-destination/>
- Olma, S. (2014), “Never mind the sharing economy: here’s platform capitalism”, 16 October, διαθέσιμο στο: <http://networkcultures.org/mycreativity/2014/10/16/never-mind-the-sharing-economy-heres-platformcapitalism/>
- Posthumus, W. (2015), “Airbnb draagt jaarlijks €5,5 miljoen toeristenbelasting af aan Amsterdam”, Misset Horeca, 12 October, διαθέσιμο στο : <http://www.missethoreca.nl/hotel/nieuws/2015/10/airbnb-draagt-jaarlijks-e55-miljoen-toeristenbelasting-af-aan-amsterdam-101225727>
- Quijones, D. (2015), “Barcelona just declared war on Airbnb”, Business Insider, 11 August, διαθέσιμο στο: www.businessinsider.com/barcelona-just-declared-war-on-airbnb-2015-8
- Rothkopf, E. (2014), “CCTP-725: remix and dialogic culture”, διαθέσιμο στο : <https://blogs.commons.georgetown.edu/cctp-725-fall2014/2014/01/27/transitioning-to-post-postmodernism-a-look-at-twitterairbnb/>
- Schaal, D. (2015a), “It’s beginning: onefinestay pilot with Hyatt highlights sharing economy collaboration to come”, Skift, 21 July, διαθέσιμο στο: <http://skift.com/2015/07/21/its-beginning-onefinestay-pilot-with-hyatt-highlights-sharing-economy-collaboration-to-come/>
- Shannon T. Robert, , Disruptive Innovation Demands Delicate Regulation, LAW360 (Nov. 12, 2014), διαθέσιμο στο: <http://www.law360.com/articles/595081/disruptiveinnovation-demands-delicate-regulation>
- Schaal, D. (2015b), “Airbnb needs to watch out for Booking.com’s apartment ambitions”, Skift, 6 October, διαθέσιμο στο: <http://skift.com/2015/10/06/airbnb-needs-to-watch-out-for-booking-coms-apartmentambitions/>

- Slee, T. (2013), "Some obvious things about internet reputation systems", tomslee.net, διαθέσιμο στο: http://tomslee.net/wordpress/wp-content/uploads/2013/09/2013-09-23_reputation_systems.pdf
- Somerville, H. (2015), "Exclusive: Airbnb to double bookings to 80 million this year", Reuters, 28 September, διαθέσιμο στο: www.reuters.com/article/2015/09/28/usairbnbgrowthidUSKCN0RS2QK20150928
- Soriano, D. (2015), "Barcelona, a la caza del piso turístico: inspectores puerta a puerta y multas de hasta 90.000 euros", Libre Mercado, 15 May, διαθέσιμο στο: www.libremercado.com/2015-05-15/barcelona-sale-a-la-caza-del-piso-turistico-con-multas-de-hasta-90000-euros-1276548042/
- Sottek, T. (2014), "Uber has an army of at least 161 lobbyists and they're crushing regulators", The Verge, 14 December, διαθέσιμο στο: www.theverge.com/2014/12/14/7390395/uber-lobbying-steamroller
- Stern, J. (2010), "AirBnb benefits from social proof theory", josephstern.com, διαθέσιμο στο: <http://josephstern.com/wp-content/uploads/2010/10/Social-Proof-Theory-Paper.pdf>
- Takhur, S. (2015), "Airbnb shows its hand. What next?", Hospitalitynet, 24 September, διαθέσιμο στο: www.hospitalitynet.org/news/4071878.html
- Tienkamp, P. (2015), "Amsterdamse huurder op straat na onderverhuur via Airbnb", Het Parool, 11 May, διαθέσιμο στο: www.parool.nl/parool/nl/4/AMSTERDAM/article/detail/4014611/2015/05/11/Amsterdamsehuurder-op-straat-na-onderverhuur-via-Airbnb.dhtml
- Turner, M. (2013), "Global head of civic partnerships at Airbnb", A. Boswijk Interviewer, 21 March.
- Tuttle, B. (2015), "Marriott's CEO just made a pretty good sales pitch for...Airbnb?", Money.com, 9 July, διαθέσιμο στο: <http://time.com/money/2964290/marriottairbnbarnesorensonneighborhoods/>
- Tuttle Brad, Can We Stop Pretending the Sharing Economy Is All About Sharing?, TIME (June 30, 2014), <http://time.com/money/2933937/sharing-economy-airbnb-uber-monkeyparking/>
- Van der Heijden, K. (2005), Scenarios: The Art of Strategic Conversation, John Wiley, New York, NY.
- Vekshin, A. (2015), "Airbnb's \$8 million plus fight over proposed rules in San Francisco", Skift, 23 October, διαθέσιμο στο: <http://skift.com/2015/10/23/airbnbs-8-million-plus-fight-over-proposed-rules-in-san-francisco/>
- Vincent, J. (2015), "Airbnb starts collecting tourist tax in Paris, its most popular destination", The Verge, 26 August, διαθέσιμο στο: www.theverge.com/2015/8/26/9209603/airbnb-tourist-tax-paris
- Wallsten, S. (2015), "The competitive effects of the sharing economy: how is Uber changing taxis?", Researchgate, July, διαθέσιμο στο: www.researchgate.net/publication/279514652_The_Competitive_Effects_of_the_Sharing_Economy_How_is_Uber_Changing_Taxis
- Zervas, G., Proserpio, D. and Byers, J.W. (2015), "A first look at online reputation on Airbnb, where every stay is above average", Collaborative Economy, 28 January, διαθέσιμο στο: <http://collaborativeeconomy.com/wp/wp->

[content/uploads/2015/04/Byers-D.-Proserpio-D.-Zervas-G.2015.A-First-Look-at-Online-Reputationon-Airbnb-Where-Every-Stay-is-Above-Average.Boston-University.pdf](#)

Zervas G. & Davide Proserpio, *The Rise of the Sharing Economy: Estimating the Impact of Airbnb on the Hotel Industry* (Bos. Univ. Sch. Mgmt., Working Paper No.2013-16, 2013), διαθέσιμο στο <http://cs-people.bu.edu/dproserp/papers/airbnb.pdf>

Ziegert, S. (2013), “Großstädte wollen private Ferienwohnungen verbieten”, Die Welt, 3August, διαθέσιμο στο: www.welt.de/finanzen/immobilien/article118621035/Grossstaedte-wollen-private-Ferienwohnungenverbieten.html